

ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

1989 SPALIS - OCTOBER Nr. 9 (213) \$ 1.50

akiračiai

Buvau į Lietuvą išėjęs
Ten saulė, moterys ir vėjas
Sigitas Geda

Buvau ir aš šią vasarą į Lietuvą išėjęs. Visą mėnesį klaidžiojau Antakalnio, Zervynų, Šalčininkų ir kitų didelių jos miestų gatvėmis, o mintimis rašiau laiškus pats sau.

Ne toje pačioje Lietuvoje lankytasi prieš du metus. Kita dabar Lietuva. Tiesa, jei nežinai, ji dar nėra nepriklausoma. Tačiau gyvena taip, lyg jau viena koja stovėtų nepriklausomybėje. Žmonės kalba atvirai, nebesidairo per petį. Spauda laisva, tikrai laisvesnė už išeiviškąją. Katedros bokštas net palinkęs nuo šukių ir plakatų, varančių rusus ir okupantus iš Lietuvos... Ir parduotuvių lentynos beveik „laisvos“ — neslegia jų per didelę prekių našta.

Į klausimą, kas per tą mėnesį paliko stipriausią įspūdį, galiu atsakyti ne nemirktelėjęs. Tai Baltijos kelias. Tiesa, iš karto šiek tiek suglumau, užklaustas ar dalyvausiu Baltijos kelyje. Keliu einama arba važiuojama, bet dalyvauti kelyje? O, pasirodo, Baltijos kelias, tai įvykis, nuotykis, atsitikimas. Unikalus ir nepakartojamas. Jauni amerikiečiai tai pavadintų „hopeningu“. Rugpjūčio 23 dieną sukako 50 metų nuo Ribentropo-Molotovo pakto slaptųjų protokolų pasirašymo. Ten Hitleris ir Stalinas tris Baltijos šalis dalinasi lyg savo nuosavybę. Šią gėdos sutartį estų ir latvių Frontai ir mūsų Sąjūdis nutarė atžymėti Baltijos kelio akcija. Tą dieną, 7 val. vakare trijų Baltijos respublikų sostines sujungs gyva, nepertraukta rankomis susikibusių žmonių grandinė. Tuo parodysime pasauliui ir sau patiems, kad smerkiame šį sandėrį, laikome jo pasekmes neteisėtomis ir reikalaujame

LAIŠKAI SAU PAČIAM—I

BALTIJOS KELIAS

nepriklausomybės.

Kibernetiškai mąstyti įpratintoje mano galvoje iš kart įsijungė kompiuteris. Nuo Vilniaus palei Rygos plentą (iki Panevėžio jau autostrada) trasa iki Latvijos sienos 200 kilometrų. Grandinei reikėtų bent vieno žmogaus kiekvienam metrui. Ar išrikiuos palei plentą Lietuva 200,000 žmonių. Estams reikės irgi maždaug tiek pat, o latviams — dar daugiau.

Išdėstyti du šimtus tūkstančių žmonių tolygiai, kad nebūtų nei susigrūdimų, nei tuščių tarpų, nesugebėtų nei pats Einšteinas. O Sąjūdyje ne Einšteinų galvos: rašytojai, filosofai, darbininkai, kompozitoriai... Reikės mažiausia dvigubai tiek žmonių. Ar nesusi-kompromituos? *Pravdai* juk užtektų ir vieno neužpildyto tarpo „įrodyti“, kad žmonės nepritaria šiai akcijai. O čia dar Lyga kaišioja koją kaip įmanydama...

Į Baltijos kelią važiuosiu su *Gimtojo krašto* redakcija. Jie turi neblogą uoslę, žinos kur įdomiausia. Išvyksime nuo redakcijos puse penktos. O trečią valandą dar sėdžiu Kalnų parke ir laikiu nekantraudamas, kada prasidės „Nepriklausomybininkų“ (t. y., Lygos ir sate-litų) mitingas. Reikia pamatyti, ar daug žmonių jiems pavyks atitraukti nuo Baltijos kelio. Užgautų ambicijų sabotžas! Kitaip šitokio reikalo nepavadinai. Susirinko apie 15 tūkstančių. Vakar Sąjūdžio mitinge buvo apie 70,000. Ir oratoriai šį kartą nebe tokie karingi: skundžiasi negausiu dalyvių skaičiumi, keikia sovietus, o Sąjūdį linke palikti ramybėje.

Jau ketvirta valanda, o mitingo pabaigos nematyti. Bėgu uždusęs link *Gimtakraščio*, kad nepalikčiau. Pavėluoju tik penkias minutes, bet ... bėgta, pasirodo, visai be reikalo. Dar nevažiuosime. Reikia pažiūrėti, kam ruošiasi milicija. Gatvės, sako, užblokuotos nuo Kalnų parko iki KGB rūmų.

Nuėję į Katedros aikštę matome, kad milicija niekam nesiruošia. Tik automobilius nukreipia, kad Lygos demonstrantai galėtų netrukdomi pražygiuoti. Netrukus jie ir pasirodo iš už kampo. Priekyje — tie patys ne kartą Katedros aikštėje matyti jaunalietai, tie patys plakatai ir šūkiai. Ta pati Terlecko komanda. Už jų — dar koks šimtas žmonių. Gal du, — kur čia visus suskaičiuosi. Pasuka į dešinę Gedimino gatvę, o aš pagaliau suprantu, kodėl Lygai taip nepatinka Sąjūdžio pastangos atgauti Himną, tautinę simboliką, grąžinti senuosius pavadinimus gatvėms ir vietovardžiams. Juk būtų daug įspūdingiau, jei antisovietinė demonstracija žygiuotų, sakykim, Lenino gatvę. Bet jam priklausiusią gatvę Vilniuje atsiėmė Gediminas. Leninui liko tik aikštė prie saugumo rūmų. O ten dabar demonstrantų turbūt laukia generolas Eismuntas. Ko gero, su gėlėmis...

Penktą valandą mes jau Vilniaus pakraštyje. Pro „Univermagą“ dar tarsi skriste praskridom, o dabar — nė iš vietos. Kamšatis, lyg būtume Los Angelų mieste. Tik ten tokiom progom žmonės šaudosi. O čia šypsosi, juokiasi, patenkinti... Keisti žmonės tie lietuviai.

Per dešimtį minučių nuriedėjus dešimt metrų pasidaro aišku, kad iš Vilniaus niekur mes nebeišvažiuosime. Mes — Bulgarijos telegramų agentūros žurnalistas Ven-

cel Raičev, *Moscow news* korespondentas Vladimir Ševeljov, *Gimtojo krašto* Rimantas Valatka, jūsų aki-ratininkas, na ir svarbiausias šio reportažo personažas — vairuotojas, kurio vardo ir pavardės neužsirašiau, o dabar nebeprisimenu. Užtat labai gerai atsimenu, kaip jis staiga pasuko dešinėn ir ... į griovį. Vos spėjau išsikibtį į priekinę sėdynę, užsimerkė ir pagalvot: kam Baltijos kelias, o mums Pabaltijo griovys... Tačiau senutė „Volga“, lyg senas alpinistas, išlipo iš griovio ir keliukais, pro garažus ir ganyklas, šovė Molėtų link. Po valandos, pakartoję panašią akrobatiką, vėl užlipom ant autostrados kažkur netoli Širvintų.

—Kokie geri pas jus keliai,— stebisi maskvietis.

Autostrada nauja, moderni. Dvi eilės viena kryptimi, dvi kita. Vidury plati žalia veja. Tik šį kartą visas keturios eilės juda ta pačia kryptimi. Abi juostos — iš Vilniaus. O ir vidurio žalia veja mus pralenkia būrys motociklistų: vyrukai apžergę motorus, merginos apkabinę vyrukus, užpakalyje — trispalvės vėliavėlės. Ką tu pasakysi!

Kai kur pakelėje pastatyti kryžiai, vaikai dega žvakutes. Moterys mojuoja gėlių puokštėmis, vyrai laiko iškeltas vėliavas. Ten, kur gausiesni būriai, žmonės užtraukia liaudies dainas:

*Sėk, sesute, žalią rūtą,
Kad Lietuva laisva būtų.*

Mūsų bendrakeiviai stebisi, kad tiek daug žmonių. —Jokia jėga ir jokia milicija nesuvarytų prie kelio tiek žmonių. O čia — laisva valia. Taip padaryti gali tik tauta, kuri 1940 metais buvo labai ižeista, —pastebi kažkuris.

Per radiją iš Sąjūdžio koordinacinio centro praneša, kad iš Vilniaus keliai užsikimšę, išvažiuoti nebeįmanoma. Vilniečiai raginami pasilikti mieste. Panaši padėtis ir Panevėžyje. O kauniečiai, turėję į trasą įsijungti prie Ukmergės ir įstrigę pakeliui, raginami susijunti rankomis į Baltijos kelio atšaką tarp Kauno ir Ukmergės. Netrukus išgirstame, kad visa trasa užpildyta, tuščių vietų nebėra. Žmonės prašomi nebevažiuoti į jiems skirtas vietas, o likti kur dabar yra. Ir iš tikrųjų, daug kur pakelėje stovi jau dvi, trys ar net keturios eilės.

Kauno gėlių ūkio dovanotas gėles iš lėktuvų virš trasos turėjo barstyti Lietuvos sportinės aviacijos lėktuvai. Tačiau jiems neleides pakilti generolas Taurinskas. O jam, pagal radijo pranešimą, taip įsakę dar didesni generolai. —Ot būtų gera gyventi pasaulyje be generolų,— pagaľvojau. Ir staiga — lėktuvas. Ir gėlės virš galvų. Trąšas virš kolūkių laukų barstantiems lakūnams, pasirodo, nereikia klausyt generolų...

Iki Ukmergės, kur už Lietuvos nepriklausomybę rankomis susikibti turėjo rusiškai kalbantieji Sniečkaus gyventojai, taip ir nesusėjome. Sustojome 7-me kilometre už Širvintų, kai išgirdome, kad už poros minučių į Lietuvos gyventojus kreipsis Vytautas Landsbergis.

—Ar priimsite,—kreipėmės į susikibusius rankomis.

—Prašom, prašom. O iš kur būsite?

(tęsinys 4-me psl.)

turinyje

AMŽINOJO ĮŠALO ŽEMĖJE

Šiurpūs Sibiran ištremtų vaikų prisiminimai.

MOKSLAS, KŪRYBA IR MEDICINA

Inžinierius R. Vaičaitis dalinasi Mokslo ir Kūrybos simpoziumo rengėjų rūpesčiais. Gydytojas F. Kaunas pasakoja išpūdžius iš Lietuvos gydytojų suvažiavimo.

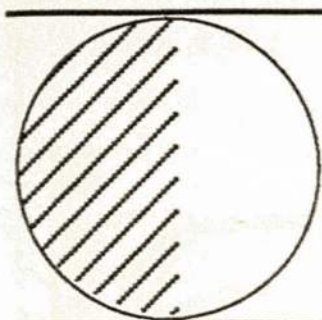
SOVIETIJA IR LIETUVA

Kaip atrodo Sovietijos politinė pertvarka iš lietuviškos perspektyvos.

SKILTYS, LAIŠKAI, POLEMIKA

IŠEIVIJOS SPAUDOS APŽVALGA

LIETUVOS KRONIKA

išėivija spaudos veidrodyje

PERESTROIKA LIETUVOJE IR IŠEIVIOJE

Įvykiai Sovietijoje taip greit keičiasi, jog kas dar vakar buvo negalima, nesuprantama, neįvykdoma, šandien jau yra įvykęs faktas. Dar neseniai tarp Lietuvos režimo šalininkų ir išėivijos lietuvių, ypačiai tų vadinamų kietasprandžių konservatorių, nebuvo jokios bendros kalbos, jau nekalbant apie paprastus ryšius ir kultūrininkų bendradarbiavimą. Juk dar ne taip seniai tie patys antirysininkai puolė vadinamus „tiltų statytojus“ ir kitokius išėivijos liberalus. Vienas toks iš Kalifornijos, kuris prieš tai važinėjo į Lietuvą su bimbinkais ir barė išėivijos rašytojus (pvz., Antaną Gustaitį), kad jų knygos leidžiamos Lietuvoje, o dabar neseniai su Brazdžioniu, neatpažįstamai pasikeitę važinėjo po Lietuvą. Tačiau dabar išėjusiam jubiliejiniam *Varpe* (nr. 24, 1989 m.) tas pats J. Kojelis taip ciniškai rašo:

Išėivijoje beveik visi didieji kultūriniai talentai nepalūžo. Prie susitaikinimo su stalinistiniu okupaciniu režimu ir taikingos koegzistencijos su Maskvos statytiniais Lietuvoje tam tikrų tendencijų rodė save intelektualais vadinę išėiviai, susispietę apie du liberalinės krypties leidinius.

Taigi viskas pasikeitė ir perestroika privertė išėivijos ir Lietuvos reorgus užmiršti, ką jie anksčiau rašė, kalbėjo, kuo kitus kaltino ir pradėti naują bendradarbiavimo stadiją. Tai įvyko Gotlando saloje, Švedijoje, per Europos lietuvių studijų savaitę.

Iš Lietuvos ten atvažiavo gan didelė grupė asmenų, tarp jų Sąjūdžio pirmininkas V. Landsbergis, A. Buračas, K. Motieka, Č. Kudaba, A. Terleckas, kompartijos ideologijos skyriaus vedėjas J.V. Paleckis (Justo Paleckio sūnus) ir kiti. Iš išėivijos pusės tarp kitų, dalyvavo ir VLIK'o pirmininkas K. Bobelis.

Ramunė Kubiliūtė, aprašydama *Drauge* (nr. 176, 1989.IX.9) šią studijų savaitę Gotlando saloje, perdavė kai kurių asmenų pranešimų santraukas. Štai kelios ištraukos:

VLIK'o pirmininkas dr. Kazys Bobelis kalbėjo apie lietuvių išėivijos veiklą, siekiant Lietuvos nepriklausomybės. Jis nušvietė sovietinės okupacijos nepripažinimo politiką JAV-ėse Europos kraštuose. Dr. Bobelio teigimu, išėivijoje buvo siekiama Lietuvai laisvės seniau negu Lietuvoje (su tuo ELSS dalyviai nesutiko, minėdami partizanus). VLIK'o pareiga — padėti Lietuvai, o po to Lietuvoje gyvenantys patys turėtų apsispręsti. Tačiau reikia siekti maksimumo, nepasitenkinti emociniais pasiekimais. (...)

Profesorius Vytautas Landsbergis, Sąjūdžio Seimo tarybos pirmininkas, kalbėjo apie Sąjūdžio ir atgimimo ištakas, apie „būtinybę išlikti“. Pagal profesorį Landsbergį, yra pilietinė atsakomybė už tautos likimą. Kyla klausimai: kas kam atstovauja, kas turi teisę kalbėti visuomenės vardu, kompetencijų klausimas. Landsbergis toliau iškėlė įdomių klausimų — kas kompetentingiau gali kalbėti — okupuoto krašto gyventojai ar seniai ten negyveną. Turės būti daromi sprendimai: ar reikia likti visiškai opozicijoje, kaip išspręsti vidines konfrontacijas

Sąjūdyje, kaip išspręsti pliuralizmo klausimus. Vytautas Landsbergis ragino lietuvių išėiviją neprisidėti prie kokių skilimų, vildamasis, kad gal visi išmoksime to pliuralizmo, apimančio įvairovę.

O J.V. Paleckis tame Kubiliūtės straipsnyje taip cituojamas:

Kiekvienas solidarumas kelia savo... Šiandien Lietuvoje yra ką prarasti. Yra galima bet ką kritikuoti. Plakato nešėjas, kuris laikė plakatą: „Songaila — tautos gėda“ juk parėjo namo sau ramiai miegoti. Paleckis teigė, kad ryšiai su išėivija yra sunormalėję, kad Brazauskas įsitikinęs, jog būtina Lietuvai turėti ryšius su užsieniu. Turės būti konsulatų ar diplomatinės tarnybos Lenkijoje, Vakarų Vokietijoje, JAV-ėse, Rytų Vokietijoje ir kitur. (...)

Alternatyvi spauda suklestėjo Lietuvoje: yra daugiau kaip 300 naujų leidinių. Kadangi vienas iš jo naujų vadovaujamų skyrių (nuo lapkričio mėnesio) yra propagandos, o kitas — ryšių su užsieniu, J.V. Paleckis toliau kalbėjo spaudos ir atvirumo tema — kad cenzūra nefunkcionuoja, išskyrus, kad dar vis negalima spausdinti pornografijos, rašyti apie „nacionalinę“ neapykantą... Jis pasisakė, kad Lietuva gali išsilaikyti tik humaniškoje pasaulyje, kad (jei čia teisingai suprasti jo žodžiai) jeigu Lietuvoje yra kam atgimti, tai ne Komunistų partijos nuopelnas, nors yra tautiškai susipratusių Komunistų partijos jėgų. Anksčiau vyravo prisitaikymas, pataikavimas, dabar atėjo padorumas, palankumas. Ateis laikas, kai komunistų partija ves Lietuvą į nepriklausomybę ir ras joje sau vietą.

Pabaigoje susitikimo dalyviai išleido bendrą komunikatą, kuriame buvo nutarta:

Visų pasaulio lietuvių gyvybinis tikslas yra nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimas!

J.V. Paleckio pasisakymai buvo labai drąsūs ir nušėbino kai kuriuos dalyvius, nors pradžioje buvo ir tokių, kurie protestavo prieš jo dalyvavimą.

Gimtas kraštas (nr. 34, 1989.VIII.24-30) vėliau paskelbė pasikalbėjimą su J.V. Paleckiu, kuris, tarp kitko, taip atsakė į klausimus:

— Kodėl Jūsų parašas po komunikatu paskutinis, ne pagal abėcėlę?

— Kai pamačiau tekstą, pasakiau, kad jis man patinka. Tačiau neturiu įgaliojimų pasirašyti su savo pareigų nurodymu, gal užteks titulo „žurnalistas“? Kitą rytą matau kiek paredaguotą tekstą, kur mano pavardės nėra. Kodėl? Paaškinu: pasirašoma tik su pareigomis. Laiko ilgai galvoti, tuo labiau skambinti į Vilnių nebuvo. Suprasdamas, kad darau gan rizikingą žingsnį, bet tvirtai apsisprendęs, paprašiau pridėti savo pavardę — su pareigomis, jei jau kitiap neišeina. Ji buvo išspausdinta apačioje.

— Pasak „Laisvosios Europos“ VLIK'o pirmininkas Gotlande ragino „mokyti palengva į tas Lietuvos nepriklausomybės siekimo pastangas įjungti visus lietuvius, neišskiriant nė partijos narių“.

— Taip. Dar daugiau: K. Bobelis kalbėjo ir apie tai, kad LKP yra pagrindinis įrankis eventualiam nepriklausomybės atstatymui — kaip LKP pristatysianti Lietuvos bylą Kremliuje, taip ji ir turėtų judėti pirmyn. VLIK'o pirmininkas reiškė mintį, kad Lietuvai būtų gerai palaipsniui pasiekti Lenkijos, Vengrijos statusą.

akiračiai

(USPS 706 - 500)

The Lithuanian Monthly. Published monthly, except August and September by Viewpoint Press Inc., 9425 So. Pleasant Ave., Chicago, Ill., 60620. Subscription rates: \$12.00 annually; \$ 1.50 per copy. Second class postage paid in Chicago, Ill.

° Postmaster: Send address changes to Akiračiai, 9425 So. Pleasant Avenue, Cicago, Ill., 60620.

° Šio numerio redakcija: D.Bielskus, L.Mockūnas, Z.Rekašius, T.Remeikis, T.Venclova, V.Zalatorius, H.Žemelis. Spaudos grafika H.Vepštienės.

° Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Straipsniai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Skaitytojų laišakai turi būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia Akiračiuose svarstytus dalykus. Laiškai kitomis temomis gali būti spausdinami kaip straipsniai.

° Metinė 10 numerių prenumerata \$ 12.00.; atskiros kaina — \$ 1.50. Prenumeratas ir aukas čekiais ar pinigų perlaidomis prašome išrašyti Akiračių vardu ir pasiųsti aukščiau nurodytu adresu.

Taigi, K. Bobelis visą laiką tvirtinęs, jog tik VLIKas turi tautos įgaliojimus ir yra vyriausias laisvinimo veiksnys, dabar jau kalba, kad partija yra pagrindinis įrankis Lietuvos nepriklausomybei atgauti.

Ar VLIKas jau žada bendradarbiauti su Lietuvos

SAVIREKLAMA

Tėviškės žiburiai (nr. 34, 1989.VIII.22) įdėjo iš Venezuelos rašytą korespondenciją tokia antrašte: „Amerika pagerbė lietuvių“. Toje korespondencijoje taip rašoma:

Venezuelos lietuviai turėjo naują malonią staigmeną: JAV vyriausybė pagerbė PLB valdybos vicepirmininką ir Baltiečių unijos pirmininką Venezueloje dr. Vytautą-Antaną Dambravą nauju padėkos ir įvertinimo žymeniu — diplomu.

JAV nepriklausomybės šventės proga iš Venezuelos išvykstančio Amerikos ambasatoriaus Otto Reich rezidencijoje V.A. Dambravai iškilmingai buvo įteiktas pagerbimo žymuo už „įžvalgas analizes užsienio reikalus liečiančiais klausimais Venezuelos spaudoje ir už nuolatinį bei tiesų gynimą laisvės, demokratijos ir žmogaus teisių“.

Kaip toliau iš tos korespondencijos aiškėja, diplomą buvo įteiktas JAV informacijos agentūros. Be abejo, visuose kraštuose, kur tik lietuviai gyvena, jei jie savo gabumais ir iniciatyva prisideda prie Lietuvos reikalų kėlimo — sveikintinas reiškinys. Tuo pačiu ir V.A. Dambravai priklauso šis teigiamas jo veiklos įvertinimas. Tačiau mus stebina jo nuolatinis noras reklamuotis ir siekti visokių pagerbimų, medalių ir diplomų.

Prieš kiek laiko taip buvo išreklamuotas jo ordino gavimas iš Popiežiaus. Anuomet skaitėme tokio pat turinio pranešimus Australijos, Anglijos, Vokietijos, Kanados, P. Amerikos ir JAV lietuvių spaudoje. Arba vėl, V.A. Dambrava parašė Venezuelos spaudai 1000 straipsnių (reikėjo laiko ir suskaičiuoti?) — ir vėl visoje lietuvių spaudoje tie patys pranešimai apie 1000 straipsnių.

Jis jau tiek išsismagino su tais pagerbimais, jog pradėjo įtikinėti Pasaulio LB valdybą, kad jie pagamintų

kokių nors ordiną, idant galėtų įteikti jį kaip padėką Venezuėlos kardinolui. Mat per kardinolo malonę jis gavo Popiežiaus ordiną.

Ką gi, kaip sakoma, visokių yra ir visokių reikia. Tik tas nuolatinis reklamavimasis kartais ir atliekamus nadingus darbus kažkaip sumenkina...

TIE, KURIE TYLI IR KAŽKO LAUKIA

Aidų 1989 m. 3-me numeryje V. Volertas straipsnyje „Lietuvos gyvenimo painiavos“ rašo:

Reikia suprasti ir aplinkos aukas. Jei 7-8 metų mažamečio akyse teisingai ar neteisingai neramiais 1945-1950 laikais buvo šūviais likviduotas tėvas ir tėvo brolis, jei tą vaiką paėmė partija savo globon ir aklai išaugino, jis sekė partiją, kol praregėjo. Tokia aplinkos auka — jų buvo — turi teisę įsijungti bendran tautos skundan prieš komunizmą.

Bet turi būti ir tylinčių. Dėl jų nebylumo sunku spėti, kiek jų šiandien žvalgosi ir laukia, kada vėl galės kilstelėti galvas. Ne visa tauta verda. Turi būti prie dugno prilipusių ir sukunkuliuoti nenorinčių, Lietuvos ateičiai pavojingų lietuvių.

Tarp 1941 metais į sunkvežimius rinkusių maišėsi ir aštuoniolikmečių, devyniolikmečių. Jie tremčiai Sibiran į vagonus sodino ir piktai stumdė Lietuvos gyventojus. Tai daugiausia ankstyvieji komjaunuoliai arba dar tik į komjaunimą taiką. Tada žmonės gaudė įvairūs nepriklausomos Lietuvos priešai ir šiaip nevykėliai, suirutėje besitiki geresnio gyvenimo. Šiuos pasibaisėtinus uždavinius vykdė savarankiškai ir net pasididžiudami, talkinant okupuotos Lietuvos ir Baltarusijos sumobilizuotiems enkavedistams. Jų dar yra gyvų, šiandien jau 'personaliinių pensininkų', pasikeitimo bijančių ir tylinčių. (...)

Aršiausieji valdė tardymų kameras, sąmoningai sudarinėjo melagingas bylas. Nei jie, nei NKVD tarnautojai, nei kalėjimų prižiūrėtojai, nei kiti, mėgę žmonių kančią, už gyventojų laisvės šiandien nekalba. Tūkstančiai uolių biurokratų teršė Lietuvos orą, žemę, vandenį, iš krašto siurbė turtą. Jie ilgam sužalojo šalies ekonominį gyvenimą, įvedė būtiniausių reikmenų trūkumus, žmones išmokė vogti. Lankstydamiesi partijos varovams, Maskvon siuntė gėrybes. Ne visi jie kalba prieš vergiją. Lietuvos istoriją klastoję, kūrėjus varžę, švietimo darbą žaloję taip pat neprabyta. Nebyliai yra ir melagiai žurnalistai, pataikūnai rašytojai, odžių Stalinui autoriai.

Nors susidaro įspūdis, kad Vilniuje ir visoje Lietuvoje be išimčių smerkiama okupacija, šis įspūdis yra klaidingas. Tylinčiųjų negirdime, o jų turi būti. Savisauga melavusius darbais ir žodžiais šiandien verčia meluoti tylą ir pasyvumą.

Viskas šitose V. Volerto straipsnio ištraukose atrodo tikra ir teisinga. Tačiau ar iš tikrųjų taip yra?

Visų pirma, toli gražu ne visi Stalino ir Brežnevo laikų „didvyriai“ šiandien tyli. Paskaitykite, pavyzdžiui, šiandieniniuose laikraščiuose, kaip plūsta Sąjūdį rašytojas J. Baltušis, kurio biografijoje taip pat netrūksta nutylėtinų vietų. Bet jis netyli, o įrodinėja, kad nuo 1947 metų jį į deputatus renka ... lietuvių tauta (!)

Labiausia tačiau mums V. Volerto citatoje užkliūva tylos ir pasyvumo sulyginimas su melu. Juk ir tas pats Baltušis, anais stalinistiniais laikais, būdamas Rašytojų sąjungos partinės grupės sekretorius, dorus rašytojus kaltino ... tylėjimu. O tylenio etiketė dažnai reiškė kelionę Sibiran.

Vakarų moralėje tyla nėra tapatinama su melu ar bloga valia. O tylą tapatindami su melu ar kartais nesąmoningai nebandome savo pačių moralinius plyšius užlopyti stalinistinės moralės lopais?

„DIRVOS“ REDAKTORIAUS BĖDOS

Visas triukšmas prasidėjo, kai Tėviškės žiburiai (nr. 32-33, 1989.VIII.15) įdėjo Vyt. Skuodžio straipsnį „Dvi detalės, vertos rimtesnių diskusijų“. Jame buvo kritikuojamas VLIKo pirmininkas K. Bobelis, kad viešint JAV Sąjūdžio tarybos pirmininkui V. Landsbergiui, VLIKo pirmininkas nesistengė su juo susitikti. Skuodis ten įtaigoja, kad apamai VLIKas yra nutolęs ir nesupranta Lietuvoje vykstančių permainų.

Tą straipsnį persispausdino Dirva (nr. 32, 1989.VIII.24). Ir tuoj pat prasidėjo pikta reakcija iš reorginių VLIKo šalininkų. Tautinės S-gos pirmininkas paskelbė tokį keistą pareiškimą (Dirva, nr. 34, 1989.IX.14):

Amerikos Lietuvių Tautinė sąjunga atmeta Vytauto Skuodžio nepagrįstus išpuolius prieš Vliką ir Vliko pirmininką dr. K. Bobelį, atspausdintus „Tėviškės Žiburiuose“ š.m. 15 d. straipsnyje „Dvi detalės, vertos rimtesnių diskusijų“.

Tautinė sąjunga per Tautinį Sąjūdį atstovaujama Vlike, jį sudarančių grupių tarpe.

Tautininkai pasiūlė ir rėmė dr. K. Bobelio kandidatūrą į Vliko valdybos pirmininkus.

Tautinės sąjungos pirmininkas yra Vliko valdybos narys.

Tautinė sąjunga labai apgailestauja, kad minėtas Vytauto Skuodžio straipsnis buvo perspausdintas „Dirvoje“, tautinės minties laikraštyje, š.m. rugpiūčio 24 d.

Nepateisinamas yra talkininkavimas Lietuvos okupantui ir jo tarnams, kurie šmeižia Vliko veiklą jau 45 metai.

Nejaugi ir Vytautas Skuodis nori jiems talkinti?

Dr. Leonas Kriaučeliūnas
Amerikos Lietuvių Tautinės Sąjungos
pirmininkas

L. Kriaučeliūnas, vietoj paaiškinęs kodėl VLIKo vadai nenorėjo, ar negalėjo susitikti su V. Landsbergiu, nuvažiuo taip toli, jog čia įžiūrėjo talkininkavimą Lietuvos okupantui ir jo tarnams. Tokie neatsakingi pareiškimai dar kartą parodo, kaip VLIKas ir jo apologetai yra nutolę nuo kasdien besikeičiančių įvykių Lietuvoje.

SUTRAIŠKINTI BESISLAPSTANTĮ STALINUKĄ

...

Visai kitaip į stalinizmo liekanas lietuvių kultūroje žvelgia Lietuvoje gyvenantis istorikas A. Eidintas (Kultūros barai, 1989 m. nr. 8):

Gal aš pradžioj kolegas paerzinsiu, gal atsiras jiems kokių naujų minčių. Pradėsiu nuo kliūčių. Svarbiausia dabar mūsų istorikams, kaip aš pats jaučiu, įveikti visą tą senąjį stereotipinį mąstymą. Kiekvienas mūsų dar turi pasirausti savo smegenyse ir sutraikyti po mažą ten besislapstantį stalinuką. Trukdo mums ir senojo termino-

logija. Ką su ja daryti? Dabar mes kalbam apie bendrą pasaulinį istorijos mokslą, vadinam, ne apie buržuazinį, ne apie tarybinį, o apie bendrą. Žinoma, skirtingi tyrinėjimo metodai visada bus. Rašydami vis dėlto remiamės visu tuo, kas jau yra parašyta. Šiaip ar taip, atmesti visa tai irgi negalima, bet į viską reikia žiūrėti naujaip, kritiškai. Tas naujas požiūris ir yra sunkiausias dalykas. Čia jau buvo paminėta Smetonos biografija. Ir man pačiam aišku, kad praėjus vienam kitam mėnesiui, jau daug ką Smetonos veikloje reikėtų kitaip vertinti. Svarbi yra ta publicistika, apie kurią čia užsiminta, kurios, sakyčiau — bene svarbiausios, paskelbė „Kultūros barai“ tais audringaisiais 1988 metais, kai prasidėjo esminis istorijos mokslo perversmas. (...)

Bet jau visai kitaip įvertintas Lietuvos valstybės, deklaruotos 1918 m. vasario 16 d., atsiradimas. — kaip reikšmingiausias įvykis XX a. Lietuvos istorijoje. Visai naujai įvertinta ir Lietuvos Tarybos veikla. Čia jau visa J. Žiugždos mokykla patiria visišką pralaimėjimą, kaip ir dėl tarybų vyriausybės 1918-19 m. vaidmens. Čia turbūt svarbiausias uždavinys būtų pateikti žmonėms svarbiausią to meto dokumentą — Lietuvos Tarybos 1917-1918 metų protokolus, kurių daugiau kaip šimtas.

Visišką pralaimėjimą patyrusius stalinistinės mokyklos atstovus A. Eidintas, kaip matome, palieka ramybėje, diskusiją kreipdamas pozityvių ateities darbų kryptimi. Gal ir mums reikėtų panašiai orientuotis ...

TAUTOS FONDO AUKOS IR IŠLAIDOS

Dažnai skaitome spaudoje tokį Tautos Fondo raginimą:

REMKIME TAUTOS FONDA

ir padėkime ok. Lietuvai kovoje už jos teises.

Jūsų auka TAUTOS FONDUI finansuoja Lietuvos laisvinimo darbus, ELTA biuletenių įvairiomis kalbomis leidimą bei Europoje informacijos įstaigų ir radijo bangomis skleidžiamas žinias, kurios neleidžia pasauliui užmiršti apie tikrą padėtį Lietuvoje ir jos brutalią okupaciją.

Prisiminkime LIETUVOS LAISVĖS IŽDA pagerbdami artimuosius, įamžindami jų atmintį ar tvarkdami savo palikimų reikalus.

Aukos, dovanos atleidžiamos nuo federalinių mokesčių, IRS Cert. No. 51-0172223.

O Dirva (nr. 33, 1989.VIII.31) praneša:

VLIKAS PLEČIA VEIKLĄ

VLIKo valdyba, siekdama praplėsti savo veiklą, Washingtono įstaigai pasamdė antrą tarnautoją — pirm. dr. K. Bobelio sūnų Joną Bobelį, su mėnesine 2000 dol. alga ir nemokamu butu VLIKo nuomojamose patalpose.

Be to, iš neoficialių sluoksnių patirta, kad VLIKo posėdyje buvo svarstomas klausimas atidaryti savo atstovybę Vilniuje.

Taigi, matome kaip naudojamos Tautos Fondui surinktos aukos. Kitaip sakant, VLIKas darosi šeimyniškas biznis, kuris oficialiai vadinamas „Vliko veiklos plėtimu“. Beveik kaip Haiti respublikoje: Papa Doc — Baby Doc.

Vyt. Gedrimas

Daugumas šalies deputatų pasisakymų vedė prie vienintelės išvados — imperija prie katastrofos slenksčio. Arba reikia rasti demokratinį kelią iš susidariusios padėties, arba įvesti griežtą komandinį valdymą. Keli deputatai net atsisukę į M. Gorbačiovą klausė — ar jis tikras, kad nėra galimybės įvykti perversmui Kremliuje. Jei dešinioji dauguma rėmė Suvažiavimo vienybę, Centrą ir Komunistų partijos apratą, o po to kėlė savo regiono ar visuomeninių organizacijų bėdas ir prašė iš Centro „cukraus ir muilo“, tai kairioji mažuma siūlė gelbėti šalį, laužant valdymą iš centro, partijos kišimasi — perduodant respublikoms ir jos vietinėms taryboms valdžią. Konkrečių pasiūlymų buvo begalės, kai kurie iš jų labai originalūs, tačiau visa tai liko tik žodžiais. Ekonomiką ar ekologiją lietė beveik kiekvienas oratorius, o suvažiavimo pabaigoje paaiškėjo, kad nėra jokios bendros koncepcijos kaip toliau vesti ekonomiką. Ir tai manau didžiausias pavojus grasinantis rytdienos kataklizmais Sovietų Sąjungoje. Į kairiųjų įvairias ir gana originalias idėjas valdžios aparatas neatsižvelgė. Lietuva irgi išsakė savo poziciją — jei nežinote kaip gelbėtis, netrukdykite bent mums išlipti iš skėstančio laivo.

Atskirai reikia kalbėti apie valdžios korupciją ir su jos tyrimu susijusia T. Gdliano grupės veikla. Buvo sudaryta komisija korupcijai ištirti. Daug emocijų jos formavime parodė rusų kairieji. Pabaltiečiai į „Kremliaus bylą“ nesikišo. Ši problema, sprendžiant iš rusiškos spaudos, gana komplikauta. Nuodėmių turi abi pusės. Atsakymai bus ateity.

Bene stipriausia ir emociingiausia suvažiavimo tema tapo nacionalinis klausimas. Jį sustiprino tuo metu prasidėjęs naujas, gausiomis aukomis paženklintas, konfliktas Ferganos slėnyje Uzbekijoje. Nenuirimo armėnai Karabache. Dėmesį skatino Tbilisio žudynės, estų ir latvių interfrontininkų gasdinimai dėl kontrrevoliucijos ir kitos karštos vietos. Tbilisio įvykių kėlime pabaltiečiai buvo aktyvesni už pačius gruzinus. Kiekvienoje kalboje jie reikalavo iš valdžios įvykių įvertinimo. Trys respublikos puikiai suprato, kad panašūs įvykiai bet kada galimi rytdieną. Tą patvirtino generolas Radionovas, Užkaukazės armijos vadas, perskaitęs tų dienų oficialų Gruzijos kompartijos laikraščio vertinimą kaip tikrą teisybę. Atseit, demonstracijos nebuvo taikios,

BALTIJOS (atkelta iš 1-mo psl.)

— Aš iš Čikagos.

— Mes iš Vilniaus.

Išklausyta trejetos minučių Landsbergio kalba, sugiedotas Himnas, dar kelias minutes pastovėta susikibus rankomis, ir viskas. Ar verta dėl to buvo gaišti tiek laiko, eikvoti kantrybę, benzina, padangas? Ar skristi per atlantus, belgradus ir maskvas?

Verta!

Kad pamatytum, kaip po keturių dešimtmečių susilenkusi, beveik į kuprą suaugusi tauta staiga išsitiesia visu savo ūgiu ir visu išdidumu, ir nusišypsuoja taip, kaip moka šypsotis tik laisvi žmonės.

1989 metų rugsėjo 23-čią ir aš stovėjau prie kelio. Ties Širvintais. Ir supratau, kodėl ten stoviu. Ir buvo taip velniškai gera.

Grįžti iki Vilniaus trunka beveik dvi valandas. Maskvietis ir bulgaras klausinėja manęs apie *Akiračius*, apie išėviją, ar nenuatausta jaunimas. Mano rusų kalba, tarsi sovietinė ekonomika — deficitas ant deficito. Bet ką darysi, aiškinu kaip mokėdamas. Nors mintys klaidžioja visai kitur: ką apie Baltijos kelią kalbės ir rašys užsienio spauda. Juk daugiau kaip milijonas Baltijos tautų gyventojų pareiškė nepasitenkinimą savo dabartine padėtimi ir reikalavimą atitaisyti skriaudas.

Su Rimvydu užsukam pavakarieniaut „Lietuvos“ viešbučio „Seklyčion“.

POLITINIS MARATONAS SOVIETŲ SĄJUNGOJE

(Pabaiga. Pradžią praeitame numeryje)

ruošėsi užimti valdžios pastatus, naikinti komunistus, todėl armijos įsikišimas buvo būtinas. Jo kalba, kaip Stalino ar Brežnevo laikais, buvo palydėta audringomis ovacijomis. Kai vėliau V. Landsbergis tą priminė, salė labai pasipiktino. Galutinį sprogimą sukėlė E. Klumbys, atsisakęs būti deputatu kartu su žmogžudžiu Radionovu. Atidavęs savo mandatą prezidiumui, jis išėjo iš salės. M. Gorbačiovas puolė švelninti padėtį, sakydamas, kad jaunas žmogus pasikarščiavo. Kitą dieną šalia generolo niekas nesėdėjo. Mat jis priklausė Gruzijos delegacijai. Po pertraukos neliko ir jo paties. Iš Gruzijos atėjo gandas, kad rinkėjai renka parašus Radionovą atšaukti iš deputatų. E. Klumbys tapo populiariausiu deputatu Lietuvoje, gavęs daugiausiai sveikinimo telegramų.

Prieš paliesdamas lietuvių pasisakymus, noriu supažindinti su keliais įdomesniais pasisakymais iš kitų respublikų.

Žymus rašytojas Č. Aitmatovas Sovietų Sąjungos socializmą pavadino kareivinių socializmu. Vienintelė pasauliui nauda iš jo, — pavyzdys kitiems kaip nereikia kurti. Tarp dabar „ragaujančių socializmo vaisius“ rašytojas paminėjo Švediją, Austriją, Suomiją, Norvegiją ir net Kanadą.

Latvių rašytojas J. Peters pasakė, kad nereikia bijoti žodžio „Nepriklausomybė“, kad tai konstitucinis reikalavimas ir siūlė Rusijai tapti nepriklausomai.

Žymaus rusų rašytojo iš Sibiro V. Rasputino kalba buvo nukreipta prieš viską kas ateina iš kitur, ypač Vakarų pasaulio. Tai buvo geras sparčiai augančio rusiškojo nacionalizmo pavyzdys. Kliuvo ir Lietuvai: „Antitarybiniai šūkiai susijungia su antirusiškais. Su jais emisarai iš Lietuvos ir Estijos, sudarydami vieningą frontą, vyksta į Gruziją... Čia suvažiavime lengvai pastebime Pabaltijo deputatų aktyvumą, parlamentiniu keliu siekiančiu padaryti pataisas Konstitucijoje, kurios jiems leistų atsisveikinti su šia šalimi“. Tuomet ir Rusijai jis pasiūlė išeiti iš Sovietų Sąjungos, jei ji yra kaltinama

— Gal prie vakarienių ir po porą šimtų gramų? — įsidrąsinau.

— Prezidentas Landsbergis liepė savaitę negerti, — atšauna padavėjas.

— O Baltijos kelyje ar buvote?

— O kaip gi! Visus viešbučio restoranus uždarėme ir pėsčios nuėjome. Išeinant dar įgriuvo visos būrys turistų iš Anglijos. Pavakarieniauti. Liepėm ateiti už valandos. Ir dar pasiūlėme ir jiems nueiti pademonstruoti, jei tikrai nori gauti valgyti.

— Šaunuolės! Anglai tokią „vakarienę“ prisimins visą gyvenimą.

Sekanti rytą ponai Majeriai, socialdemokratai iš Vakarų Berlyno, man aiškino, kad ir jie penktą valandą įstrigo Vilniaus pakraštyje. Palikę automobilį, su juos vežusiais pažįstamais dar apie kilometrą ėję pėsti. — Tada susikibome rankomis. Buvo labai įspūdinga, — aiškino Herr Peter ir Frau Joanna.

— Bet Jūs, Herr Peter, buvote truputį skeptiškas Baltijos nacionalistų nepriklausomybės pastangoms...

— Susikibome rankomis už visų tautų laisvę!

Tai tiek emocinių įspūdžių apie renginį, kuris vis dėlto buvo POLITIKA — dar vienas bandymas pasutintosios Europos imperijos atstovus pripratinti prie minties, kad kolonijos slysta iš jų rankų. Atrodo, kad Frontai ir Sąjūdis žinojo ką daro — netrukus prabilo Maskvos „didžiosios patrankos“. Bet apie tai kitą kartą.

Zenonas V. Rekašius

dėl visų bėdų.

Buvęs žymus sportininkas, J. Vlasovas aktyviai puolė KGB: „Jei norime sustabdyti aparato savivaliavimą, būtina atiduoti liaudžiai kontroliuoti saugumo organus. Kol to nėra, pavojus demokratijai yra mirtinas. Dabar KGB pavaldus tik aparatui ir demokratinis šalies atsinaujinimas nepalietė jo vietos politinėje sistemoje“.

Labai originalūs mokslininko N. Šmeliovo pasiūlymai kaip atsikratyti šimto bilijono deficito biudžete. Buvo ir daugiau įdomių „gerų“ ar „blogų“ kalbų, buvo ir pilkų ar net kvailių, buvo daug ir įprastų iš brežneviško, dešiniams auksinio, laikmečio. Lietuva suvažiavime turėjo du ilgesnius pasisakymus (po M. Gorbačiovo pranešimo), tai A. Brazausko ir V. Landsbergio, ir po N. Ryžkovo — K. Prunskienės. Norėčiau pacituoti tik kelias mintis. Pagal A. Brazauską, išspręsti dabartinius prieštaravimus įmanoma „...tik realizavus suverenių tautų teises...“. Paminėjo Lietuvos AT gegužės sesijos priimtas konstitucines pataisas, agitavo už respublikų ūkiskaitą ir jų savarankiškumą. Pasakė, kad Molotovo-Ribentropo sutartis „...taip pat slapta protokolais prie jos lėmė tuo metu nepriklausomą Lietuvos, Latvijos ir Estijos respublikų likimą... Neaiškumas šiuo klausimu gerokai susilpnina Lietuvos Komunistų partijos pozicijas. Būtinas oficialus vyriausybės pareiškimas su politiniu šių dokumentų įvertinimu“. Kalbos pabaigoje palietė ir mūsų tautiečius emigracijoje: „...reikia plačiau įtraukti sąjunginių respublikų atstovus į diplomatinį darbą, ypač tose šalyse, kur gyvena daug tautiečių. Suteikti sąjunginėms respublikoms galimybę, jau artimiausiu metu užmegzti su jais tiesioginius konsulinis ryšius“.

O štai V. Landsbergio pozicija — „Pabaltijo respublikų troškimas sustiprinti suverenitetą, plėtoti ir susigrąžinti valstybingumą... parengti parlamentinį sąjunginių VALSTYBIŲ (R.G.) ir jų tautų apsaugos mechanizmą“. Jis perskaitė visas Lietuvoje priimtas gegužėje konstitucines pataisas ir pasiūlė pataisyti sovietinės Konstitucijos 74-tą straipsnį, kad neprieštarautų Estijos ir Lietuvos Konstitucijoms. Paminėjo Pabaltijo Asamblėjoje priimtą kreipimąsi į suvažiavimą dėl valstybės karo prieš savo liaudį grėsmes. Reikalavo išformuoti karinius dalinius dalyvavusius žudynėse Tbilisyje (kilo salėje triukšmas). Taip pat suvažiavimas „...turi atimti bet kokią tariamą teisėtumą kiekvienam galimam 'napoleoniškam' arba 'pinočetiškam' perversmui“. Didžiausią salės nepasitenkinimą sukėlė šie žodžiai: „Ar jūs iš tikrųjų sutinkate, kad prie kiekvieno iš jūsų durų stovėtų šmėkla su bloga Konstitucija vienoje rankoje ir su kruvinu kastuvu kitoje rankoje, su tokia įstatymo galia?“. Kadangi M. Gorbačiovas suabejojo slaptaisiais protokolais, V. Landsbergis, liedsdamas šią temą, sudarytą komisiją siūlė pavadinti taip: „Dėl pakto ir staptųjų protokolų problemos“.

K. Prunskienė savo kalboje lietė vien tik respublikų ūkistaitos modelį, o tai jau daug kartų aprašyta Lietuvos spaudoje.

Buvo užsirašęs kalbėti Jėdinstvos atstovas, bet negavo žodžio. Jis pasirašė ant dokumento reikalaujančio dviejų valstybinių kalbų. O Lietuvos deputatams pasakė: „Jūs nebijokite. Mes galime pasipešti namie, o čia turime būti vieningi“.

Kaip atrodo kitos respublikos ir regionai šiame suvažiavime?

Kaimynų latvių ir estų daugumos pozicija visiškai sutapo su lietuvių, tik švelniau buvo išsakyta. Po stipresnių kalbų dažniausiai tribūnoje latviai ir estai susilaukdavo jų interfrontininkų komentarų. Aštriausias iš

jų buvo V. Jaravojus iš Talino, labai juodai nupiešęs padėtį Estijoje ir šaukęsis pagalbos iš Maskvos. Jo kalbą estai įvertino labai ramiai ir nieko neįvyko. Manau gorbačiovinė kompanija mąsto panašiai, nes rimtas dialogas Estijoje gali vykti tik su kitąja jos puse.

Kitos europinės respublikos buvo gana ramios. Jų delegacijose atskiri deputatai bandė sudrumsti ramybę, bet aparato atstovai nuneigdavo jų nuomones kaip priklausančias mažumai. Gudai bandė iškelti Černobilio pasekmių problemą, bet nesusilaukė iš suvažiavimo paramos.

Iš visų delegacijų išsiskyrė rašytojai. Jie objektyviausiai ir drasiausiai nupasakojo savo respublikų padėtį. Visi rėmė respublikines valstybines kalbas, tik kai kurie siūlė rusų kalbą paskelbti antrąja kalba. Daugelis rėmė ir Pabaltijo poziciją.

Jei iš Kazachijos deputatų dar galėjai susilaukti protingesnių minčių, tai likusi Vidurinė Azija, kartu ir Azerbaidžanas, buvo visiškai lyg iš mėnulio nukritę. Daugelis deputatų iš ten kalbėdavo vien tik tam, kad primintų, jog dalyvauja šiame suvažiavime. Jų programos buvo paprastos — prašė centrą išgelbėti juos nuo dabartinių sunkumų. Jų lozungas, kaip ir deputatų iš visuomeninių organizacijų — „stiprus centras — stiprios respublikos“. Vienas rusų žurnalistas rašė, kad pradžioje Uzbekijos delegacija pertraukos metu bijojo vaikščioti pavieniui. Visi net kartu į bufetą ėjo. O kai balsuodavo, vis žiūrėdavo į respublikos vadus. Po Lietuvos delegacijos išėjimo iš salės (apie tai dar kalbėsime) Eltos žurnalistas B. Bučelis teiravosi deputatų, kaip jie tai vertina: „Pasitaikė dvi deputatės iš Tadžikijos ir du deputatai iš Uzbekijos, kurie visokiais būdais vengė komentuoti, aiškindami, jog blogai moka rusų kalbą ir nelabai supranta, dėl ko ginčijamasi. Tačiau balsavę kartu su dauguma. Beje pavardžių jokių būdu nenorėjo pasisakyti“. (Ne veltui visi kairieji spaudė suvažiavimą, kad balsuotų pagal sąrašą, kad rinkėjai galėtų žinoti, kaip jų deputatas balsavo).

Rusijos federatyvinė respublika patvirtino savo federatyvumą. Radikaliausia aišku buvo Maskvos grupė. O daugybė regionų, kaip Leningradas, jau turi stiprų liaudies frontą, europinė šiaurė — tremtinių vaikai, pietinė Rusija — buvusios kazokų vietos, Uralas, centrinis Sibiras, norintis sukurti savo sąjunginę respubliką ir reikalavęs nusiųsti pas juos visų „svoloč“ iš Maskvos, kai ten prisikaulina. Toliau Rytai — reikalavo savarankiškumo. Ir net rusai sujudo. Totoriai ir baškirai pareiškė norą tapti Sąjunginėmis respublikomis, o beišmirštančios Sibiro šiaurinės tautos, pareikalavo išsinešdinti pramoninius kolonizatorius.

Dvi Kaukazo respublikos, Armėnija ir Gruzija, negalėjo nutolti toliau nei kraujuojančios jų žaizdos. Armėnai patvirtino, kad Karabache gyventojai turi turėti galimybę spręsti savo ateitį, o dabartinis autonominės respublikos pavadinimas yra antikonstitucinis, nes turi būti pavadinta pagal vietinę tautą. Ta tauta — armėnai. Azerbaidžaniečiai priešinosi, bet kuo toliau, tuo silpniau. Gruzinais pasiekė tiek, kad išsakė teisybę priešingą generolo Radionovo apie įvykius Tbilisyje ir buvo sudaryta komisija ištirti padėtį.

Pagalčiau priėjome prie kulminacinio taško lietuviams. Buvo renkama Konstitucinės priežiūros komisija. Ištojes rašytojas R. Gudaitis siūlė jos atsisakyti, kadangi Konstitucija prieštarauja pati sau ir nėra įstatų jos kompetencijai apibrėžti. Tas gali pažeisti respublikų suverenitetą. Komisiją galima sudaryti jeigu respublikos joje turės veto teisę. Lietuva nedalyvaus šiuose rinkimuose — baigė rašytojas.

Tuoju sukruto interfrontininkai reikalauti šios komisijos pirmos kelionės į Pabaltiją, kur pažeidinėjama sąjunginė Konstitucija. Sekė eilė pasipiktinimų Lietuvos ultimatumu. Estijos rusas paneigė savo tautietį iš Talino, išsakių visų ten gyvenančių rusų nuomonę. Po jo inter-

frontininkas latvis karininkas užsipuolė latvių Dūmą, kuri ruošiasi kovai už pilną nepriklausomybę. Pagal jį Pabaltijy susidarė priespaudos sistema. Paprašė atsiųsti net tarptautinę komisiją žmogaus teisėms tirti. Jį pakeitęs kitas latvis apsidžiaugė šia idėja.

Po trumpų išstojimų audros, M. Gorbačiovas pasiūlė balsuoti. Dauguma — už. Prieš? Susilaikė?...

Televizijos kameros tuo metu buvo atsuktos į Lietuvos delegaciją. Spėjau pastebėti, kad prof. K. Antanavičius, V. Beriozovas, G. Baravykas ir gerokai pasidairęs ir varždamasis — K. Zaleckas — pakėlė rankas prieš. Susilaikiusiųjų tarpe buvo E. Mieželaitis.

Paskelbė rezultatus: prieš — 430, susilaikė — 61. „Priimta“ — pranešė M. Gorbačiovas. Priėjęs prie skaičiuotojų E. Bičkauskas priminė, kad Lietuva nebalso — 50.

M. Gorbačiovas: „Kiek dalyvauja Lietuvos delegacijoje?“

Skaičiavimo komisijos pirmininkas — „58“.

M. Gorbačiovas: „Dabar tai neturi reikšmės“.

K. Prunskienė ką tai bandė išsiaiškinti, po to atsistojo ir pradėjo eiti lauk. Paskui ją patraukė kiti.

Idomu, kad iš anksto prezidiume nebuvo A. Brazausko. Matyt šis žingsnis buvo gerai delegacijos apgalvotas.

Lietuviams išėjus, M. Gorbačiovas: „Ramybės, ne viskas taip paprasta. Turėsime pasitarti ką darysime“.

Toliau visokie šūkių salėje, kalbos iš tribūnos — nutariama viską atidėti kitai dienai po M. Gorbačiovo pokalbio su lietuviu. Po pasikalbėjimo susitarė šią komisiją atidėti rudeniiui, o dabar sudaryti kitą komisiją įstatų paruošimui. Taigi, nors suvažiavimas jau buvo nubalsavęs vienaip, lietuvių poelgis privertė M. Gorbačiovą eiti į kompromisą, ir jis lengvai anuliovo suvažiavimo „valią“ į naują „valią“. Manau, kad nesunku suprasti, jog abi yra jo valios.

Suvažiavimo pabaigoje pradėjo darbą AT, kurį tęsia ligi šiol, kaip pastoviai dirbantis organas. Kai M. Gorbačiovo kažikas užklausė ar AT nariai turi būti profesionalūs politikai ir atsisakyti savo ligšiolinio darbo, jis atsakė — „kaip taisyklė“. Vadinas ir taip ir ne. Tai labai patogu partijos sekretoriams, kuriems nereikia rinktis ar būti partinėje valdžioje, ar taryboje ir tuo pačiu rizikuoti, kas rytoj bus reali valdžia. Pats M. Gorbačiovas irgi pasiliko du postus.

AT jautėsi didelis darbo pagreitėjimas, nes jau buvo paskelbta suvažiavimo pabaiga. Reikėjo dar išrinkti begalę valdžios žmonių. Kadangi AT buvo susilpninta dėl dar didesnės joje kairiųjų mažumos (ypač Maskvos grupės sąskaita), vandenį drumstė tik pabaltiečiai. Įdomiausias buvo K. Uokos pasisakymas Tautybių Taryboje (kita — Sąjungos Taryba). Kuomet pirmininkaujantis M. Gorbačiovas norėjo užbaigti diskusiją dėl jo pasiūlyto pirmininko kandidatūros, K. Uoka gavo žodį paskutinis. Jis pareiškė, kad jeigu suvažiavime daug kartų buvo pažeista demokratija, jis supratęs, jog ten daug žmonių, bet čia, kur už kiekvieno deputato ištisa tauta, jo neišklausyti — tai tautos neišklausyti. Jei nebus išklaudyta kiekvieno nuomonė, jo mylima Lietuva išeis iš tokios blogos sąjungos. Kai Uokos užklausė dėl rusų padėties Pabaltijy, jis atsakė, kad jie turi savo Rusiją, o Pabaltijo tautos kitų vietų neturi. Po jo kalbos kilo šurmuly ir kaip visados įsikišo M. Gorbačiovas.

Viename interviu N. Medvedevas pastebėjo, kaip vadas demonstruoja tvardymosi meną — „...Kai užsiplikia nuo replikos ar raštelio, greit susivaldo ir vėl ramus. Daugelį veikia raminančiai“.

Vos ne paskutinę dieną kalbėjo N. Ryžkovas, kurio kalba visi nusivylė. Logiškai tai turėjo būti padaryta suvažiavimo viduryje, su po to sekusiomis ilgomis diskusijomis, bet pabaiga jau buvo paskelbta.

Iš lietuvių tik E. Vilkas pateko į kažkokį postą — tapo pirmininku socialinio ir ekonominio respublikų

vystymosi komisijoje. Jei kiti deputatai karštai gynė jiems siūlomius postus, tai E. Vilkas sakėsi, kad jis buvo įkalbėtas ir sutinkąs tik metams. Kai K. Prunskienė siūlė į Sąjungos Tarybos pirmininko pavaduotojo postą kaip alternatyvinį kandidatą, ji atsakė nenorinti mesti savo profesinio darbo.

Suvažiavimą užbaigė M. Gorbačiovas birželio 10-tą dieną apyilge kalba.

Kaip yra vertinamas šis sovietinis politinis maratonas. Pradžiai, naujojo imperijos prezidento nuomonė:

— unikali galimybė išsakyti savo nuomonę šalyje,
— daugelis deputatų nebuvo pasiruošę tokioms diskusijoms,

— užtikrinti respublikoms suverenitetą,

— priimta kritika, kad lėtai vykdomos reformos,

— pateisino save užimant pagrindinius šalies postus,

— gina partiją, bet liaudis gali ją kritikuoti,

— atėmė perversmų galimybę,

Keli vertinimai iš rusiškų laikraščių:

— pirmą kartą suteikta liaudžiai tokia tribūna po revoliucijos,

— vieninga nuomonė tik dėl vieno dalyko — toliau taip gyventi negalima,

— Pabaltijo ir Maskvos grupės programos radikaliausios,

— apart Pabaltijo, žema politinė ir parlamentinė kultūra,

— nesijaučia kad tai šalies valdžia. Liko kaip buvo — valdžia ne tų, kurie turi mandatus, o kurie pasirašo,

— neatsakė nei į vieną ekonomikos klausimą,

— AT deputatai labai paklusnūs tiems kurie viršuje,

— deputatų centras suvažiavimo eigoje pasistūmė nuo dešinės į kairę,

— transliacija per televiziją labai politizavo šalį,

— nors suvažiavime įvyko tai kas tegalėjo įvykti, vis dėlto gerai, kad įvyko.

Kokia Lietuvos spaudos nuomonė:

— valdžia nesuinteresuota priimti kokių tai įstatymų,

— Lietuva pasiekė ko tikėjosi ir pelnė autoritetą net vadovybės tarpe,

— apgynė Lietuvos AT sesijos nutarimus ir išdėstė savo poziciją visais klausimais. Dabar Lietuvos problemų neapeisi,

— davė gerą pamoką kitiems deputatams ir jų rinkėjams,

— pirmą kartą sovietinėje istorijoje buvo išėta iš kokio tai valdžios forumo,

— Lietuva toli pažengė lyginant su kitomis respublikomis.

O kokia mano nuomonė? Vėl Rusijoje atkurta Dūma veikusi amžiaus pradžioje, tik labiau modernizuota. Ar ji virs valdžia, ar tik liks prie caro ir jo ministerio pirmininko kabineto imperijoje esančių nuomonių išakymo institucija — parodys ateitis. Aišku, tai galimybė Lietuvai dar labiau atsiskirti nuo šios imperijos ir josios deputatai šį žaidimą puikiai sužaidė Maskvoje. Tikras darbas laukia namuose — kol dar nemaišo iš centro, reikia labai daug ką nuveikti.

Rimvydas Glinskis

ATSIŪSTA PAMINĖTI

✱ Stasys Maziliauskas, *Lietuvių kelias krikščionybėn*. Istorinė apžvalga. Išleido Amberland Publishing Company ir Lituanistikos tyrimo ir studijų centras, Troy, Michigan. 311 psl. Kaina nepažymėta.

POKALBIS SU F. KAUNU

LIETUVOS GYDYTOJŲ VI SUAŽIAVIMAS

Kai dėl paties suvažiavimo, tai man teko susitikti su keleta profesorų, kurie prašė mane skaityti jiems paskaitą apie šeimos gydytojo būklę ir pasiruošimą Amerikoje. Aš, būdamas jau 40 metų šeimos gydytojo profesijoje, papasakojau jiems, kokius mes statome reikalavimus šeimos gydytojams. Jie kas šeši metai turi atnaujinti savo kvalifikacijas.

Tiesa, dr. V. Bieliauskas savo sveikinimo kalboje pavartojo žodžius „okupuota Lietuva“, kas klausytojų tarpe sukėlė šiek tiek sujudimo.

Ar suvažiavimas atkreipė dėmesį į užsienio svečius?

Taip. Mes buvome jų svečiais. Tik metai iš Lietuvos Toronte gyvenantis gydytojas Našlėnas lydėjo mus iki pat Vilniaus. Maskvoje Pasitiko Lietuvos gydytojų atstovas, ir su juo kartu skridome į Vilnių.

Vilniuje mus labai maloniai sutiko ir vėliau, po suvažiavimo, parūpino autobusą kelionei po Lietuvą. Vežė mus į Kauną. Buvome sustoję pas ortopedą Golubauską Raseiniuose. Nuvežė iki Klaipėdos. Klaipėdoje, „Žuvėdros“ restorane, mus pasitiko folklorinė grupė. Nakvojome naujame didingame „Klaipėdos“ viešbutyje. Kitą rytą mus perkėlė į Smiltynę ir į Kuršių Neriją. Nuvežė net iki Nidos. Kadangi ten karinė zona, teko lūkuruoti, gerą valandą, kol mus praleido į Smiltynę, tarpininkaujant Klaipėdos ligoninės vyriausiajam gydytojui.

Ar suvažiavimo dalyviai domėjosi užsieniečiais?

Daugiausia mus klausinėjo apie ekonominius reikalus: kiek gydytojai uždirba, kiek kainuoja vizitas ir pan.

Be abejo, ekonominiai klausimai jiems rūpi dar ir dėl to, kad nuo sekančių metų Lietuvos sveikatos apsauga taps ekonomiškai savarankiška ir turės tvarkytis ūkiskaitos pagrindais?

Gera, kad iškėlėte tą terminologinį reikalą. Žodžio „nepriklausomybė“ ten vengiama; sakoma „savarankiškumas“.

Kokią radote Lietuvą po 45 metų?

Buvo daugiau pozityvaus negu negatyvaus išpūdžio. Gerą išpūdį padarė keliai. Sako, jie geriausi ne tik Pabaltijy, bet ir visoje Sąjungoje. Šiek tiek nuliūdino faktas, kad pokalbiuose su vyresnio, mano, amžiaus žmonėmis jie sakė, kad laisvė tai laisvė, kalbos tai kalbos, bet gaminių dabar mažiau. Maždaug galima palyginti su laikotarpiu 10 metų po karo pabaigos. Dėl viso to neatrodo, kad Sąjūdis tiems senesniesiems daro išpūdį.

O kaip materialinė padėtis medicinos srityje?

Gal čia kiek geriau, nes dabar jie gauna vaistų ir prietaisų ir iš Vakarų Vokietijos, ir iš Vengrijos.

Kokios paskaitos iš suvažiavimo labiau įsiminė?

Ten buvo kalbama ir apie kūdikių mirtingumą, kuris ir čia Amerikoje susilaukia daug dėmesio. Mano globėjas kaip tik buvo Vilniaus gimdymo namų direktorius, kuris suplanavo *Ave, vita!* programą savo ligoninėje. Tėvams išduodamas vaiko gimimo pažymėjimas su tokiais

žodžiais: „Sveikiname jus dukters/sūnaus gimimo proga“. Ši pažymėjimą pasirašo gimdymo namų darbuotojai.

Ar buvo kalbėta apie ryšius su išeivijos lietuviais?

Mes su dr. V. Šauliu iškėlėme bendro lietuvių medicinos žurnalo klausimą ir galimybę pasikeisti gydytojais. Mes nuvažiuotumėm ir perteiktumėm jiems mūsų pasiekimus ir patirtį, o jie savo ruožtu atvažiuotų čia tobulintis. Šis pasiūlymas buvo teigiamai priimtas, bet ar jį būsia galima įvykdyti, tai jau kitas klausimas. Aš tikiuosi, kad mūsų gydytojų sąjunga ims šiek tiek iniciatyvos. Visa bėda, kad jaunesnieji nariai turi savo šeimas ir atitrūksta nuo tautinio darbo. Sako, pirma reikia užsidirbti duoną. Na, o senieji, kaip, pvz., aš, esame pavargę. Aš važiauvau į Lietuvą ne tiek mokslo semtis, kiek iš nostalgijos.

Gal galima būtų pakviesti Lietuvos gydytojus į kasmetines išeivijos gydytojų slidinėjimo išvykas, kurios derinamos su pasitobulinimo seminarais?

Aš labai abejoju, kad jie ten turėtų slidinėtą. Tai gana nepigus bendravimo būdas. Tačiau į mūsų kas dveji metai vykstančius suvažiavimus jau būtų laikas pasikviesti atstovus ir iš Lietuvos. Prieš 16 metų, būdamas Pasaulio lietuvių gydytojų s-gos pirmininku, aš norėjau pasikviesti tuometinį Lietuvos sveikatos ministrą V. Kleizą (ne giminė konsului). Tada vos negavau iš savo kolegų per galvą. Tiesiog juokinga, kokiomis archaiškomis priemonėmis mes tada kovojome prieš bendravimą su Lietuva: plytomis per langą, namų teplojimu ir pan. Kalbėjau su dabartiniu Lietuvos sveikatos ministru A. Vinkumi. Klausiau, kaip jam sekasi derinti jaunesniųjų ir vyresniųjų gydytojų pažiūras. Jis atsakė, kad ir vieni, ir kiti jį remia. Atrodo, kad jam sekasi laviruoti. Lietuvoje nesijautė didesnės tarpusavio trinties. Prie mikrofono vieni kitiems labai gražiai ir subtiliai replikuodavo, o kalbėtojų buvo daug.

Kaip paaikšintumėte sumažėjusią vidutinę gyvenimo trukmę Lietuvoje? Pvz., vyrų gyvenimo trukmė sumažėjo nuo 67 m. 1970 m. iki 65 m. 1985 m.

Tai rišasi ir su padidėjusiu kūdikių mirtingumu, neturėjimu pagrindinių higienos priemonių. Pvz., trūksta net gerų skalbimo miltelių, muilo.

Gal ir Černobylis prie to prisidėjo?

Lietuvoje einančiame žurnale *Sveikatos apsauga* Černobylis yra minimas, nors labai atsargiai, kad nepasiektų „didžiojo brolio“ ausies.

Kur stovi abortų klausimas Lietuvoje?

Kaip tik minėtų gimdymo namų direktorius ne tik padeda gimdyti, bet daro ir abortus. Ten niekas tuo nesiskundžia kaip čia, kur vieni „už gyvenimą“, kiti „už laisvą pasirinkimą“. Ten šis klausimas paliekamas grynai motinai nuspręsti, ar ji galės išauginti savo prieauglį, ar ne.

Kokios mintys po suvažiavimo?

Jie ten laukia daug materialinės pagalbos iš Vakarų, nes, kaip minėjau, gabumų ir talento jie patys turi. Mums

Šių metų gegužės 19-20 dienomis Vilniaus Akademiniame operos ir baletų teatre vyko VI Lietuvos gydytojų suvažiavimas, kuris pratęsė 1937 m. nutrukusią tradiciją. Suvažiavime dalyvavo daugiau kaip 1000 delegatų ir svečių.

Buvo perskaityti šeši pranešimai ir priimta 10 rezoliucijų bei politinė deklaracija. Lietuvos gydytojų s-gos prezidentu buvo išrinktas Vilniaus universiteto profesorius A. Marcinkevičius. Žemiau spausdiname pasikalbėjimą su dr. F. Kaunu iš Cicero, Ilinojuje, kuris suvažiavime dalyvavo kaip svečias.

Koks bendras įspūdis iš suvažiavimo?

Įspūdis yra gilus ir didelis ta prasme, kad aš jau 50 metų kaip nebuvau susisiekęs su savo gimtine. Tai nemažas laiko tarpas. Pravažiuojant pro tėviškę jau neberadau kelio. Kadaise buvęs pavyzdingas ūkis apaugęs krūmais ir tapęs kolūkio dalimi.

O kaip apie patį suvažiavimą?

Suvažiavimas prasidėjo gegužės 19 d., penktadienį, ir tęsėsi dvi dienas. Suvažiavimas buvo labai darbingas. Buvo duota išsikalbėti eilei gydytojų, kurių vieni atstovavo senesniajai kartai, taip vadinamiesiems „stagnatoriams“, o kita, mažesnė dalis, buvo jaunesnieji. Pastarieji sudarė išpūdį tartum jie ieško vien tikto blogio praeityje ir galvoja, kad padarys daugiau negu senesnieji. Iš mūsų pusės dalyvavo iš Švedijos atvykęs širdies specialistas prof. E. Varnauskas, o iš Amerikos savo iškalbingumu pasižymėjo dr. J. Gintautas. Jo specialybė smegenų neuropatologija. Jis davė ir parlamentarinių patarimų suvažiavimo rengėjams. Iš viso iš užsienio tebuvo koks tuzinas gydytojų; tarp jų Pasaulio lietuvių gydytojų s-gos pirmininkas dr. A. Vanagūnas, dr. A. Kerpė, dr. L. Sidrys, dr. V. Šaulys ir keletas kitų, kurių pavardžių nebeprisimenu.

Dr. P.V. Kisielių suvažiavime iš vis negalėjo dalyvauti, nes jį rusai iš Maskvos grąžino atgal. Mes svarstėme, ar mums dėl to reikėtų suvažiavimą boikotuoti. Nutarėme neboikotuoti, nes lietuviai gydytojai čia nieko dėti.

Įdomūs buvo Lietuvos gydytojų s-gos prezidento rinkimai, kuriuos, surinkęs 841 balsų laimėjo prof. A. Marcinkevičius. Jis yra kardiovaskuliarinis chirurgas. Teko su juo aplankyti klinikinę ligoninę, kur jis operuoja. Įdomus momentas buvo, kai jis išvedė į vieną operacinę, kur ant sienų matėsi pliki laidai, o ant grindų tik ping-pongo stalas. Sakė: „Štai čia mūsų operacinis stalas“. Reiškia jie turi talento, turi žmonių, tačiau trūksta priemonių. Teko matyti ir Mažeikių ligoninę, kur aš kadaise stažavausi. Ji, palyginus su Vilniumi, dar žymiai mažiau išvystyta. Visa tai atspindi bendrą ekonomikos lygį sovietų sistemoje, kur ne vien tik gydytojai vargsta.

visiems, ne tik gydytojams, reikėtų sukrusti ir padėti pagerinti sveikatos būklę Lietuvoje, nes tai yra tautinio išlikimo reikalas, o ne vien tik mokslinė pažanga. Aš ir dabar tebesiuntinėjau nuotraukas ir padėkas tiems, kurie mus ten taip gražiai priėmė. Lietuviškas vaišingumas yra nepaprastas. Man, pvz., teko sustoti Skuode, kur kadaise lankiau progimnaziją. Dabar ten muzikos mokykla. Įėjus į vidų pamačiau, kad moterys tvarkė maisto likučius po mokslo metų pabaigtuvių. Jos tučtuojau mus pasikvietė, įpylė kvaso, davė vištienos, o išvažiuojant, visi sustojė, sudainavo „Lietuva brangi“. Asirado toks artimas ryšys. Kai mes iš užsienio atvažiuojam, tai duodam jiems tokią paspirtį, jog vien savo buvimu sustipriname juosius... ir ne vien tik doleriais.

(Kalbėjosi V. Zalatorius)

LIETUVOS GYDYTOJŲ VI SUVAŽIAVIMO PASKAITOS

1. Lietuvos gydytojas; pranešėjas — E. Razgauskas.
2. Tautos sveikata ir problemos; pranešėjas — A. Baubinas.
3. Motinos ir vaiko sveikata; pranešėjai — A. Raugalė ir A. Šaulauskienė.
4. Lietuvos medicinos mokslas ir jo perspektyvos; pranešėjas — V. Sirvydis.
5. Lietuvos gyventojų sveikatos apsaugos koncepcija; pranešėjai — A. Blažys ir V. Grabauskas.
6. Lietuvos gydytojų sąjungos atkūrimas; pranešėjas — Z. Satkevičius.

REZOLIUCIJOS

1. Dėl supančios aplinkos, darbo, mokymo, poilsio sąlygų gerinimo respublikoje.
2. Dėl sveikatos apsaugos vystymo.
3. Dėl gydytojų kvalifikacijos ruošimo ir socialinės padėties.
4. Dėl motinos ir vaiko sveikatos apsaugos.
5. Dėl medicinos mokslo.
6. Blaivybės sąjūdžiui paremti.
7. Dėl rūkymo žalos.
8. Dėl sporto medicinos.
9. Dėl AIDS profilaktikos Lietuvoje.
10. Dėl prievartos ir kenksmingų medžiagų naudojimo žmonėms išvaikyti.

ŽVILGSNIS Į K. DONELAIČIO STILISTIKĄ

Donelaitis yra mūsų pirmasis literatūros klasikas ir svetimtaučių pripažintas pasaulinio mąsto poetas. Jo „Metai“ yra naujas lietuvių literatūrinės kalbos etapas ir naujas grožinės literatūros puslapis.

Kuo „Metai“ pasižymi ir išsiskiria iš kitų mūsų poemų? Ar tematika? Juk apie metų laikus, kaimiečių darbus ir gyvenimą rašė dauguma mūsų rašytojų. Ar ypatingiau išsiskiria Donelaičio aprašyti būrai — baudžiauninkai? Jie yra įdomūs ir saviti, bet nepasakytum, kad jie iškėlė „Metus“ į pasaulines meno aukštumas. Ar Donelaičio kalba yra pagrindinis kūrinio elementas, kuris byloja apie „Metų“ meninį savitumą ir poeto išskirtinį talentą? Donelaitis, be abejo, žavi poetinio žodžio vaizdingumu, gyvumu. Tačiau ar panašiai nesaikome apie Žemaitės, Baranausko, Krėvės kūrinių kalbą? Donelaitis vartojo paprastą, liaudišką XVIII a. Rytų Prūsijos kaimo žmonių leksiką ir frazeologiją. Joje yra šiurkščių, nešvankių žodžių bei išsireiškimų. Jis vadino daiktus ir reiškinius tikraisiais vardais, nieškojo eufemizmų, t.y. neutralesnių, švelnesnių žodžių, parafrazių, o lietuvių kalboje jų dar daug ir nebuvo. Nepasakytum, kad Donelaičio raštų leksika pasižymi žodžių gausumu, nes iš viso tėra 3100 žodžių. Tai kurgi yra Donelaičio meistriškumo, genialumo paslaptis? Trumpai drūtai — tai jo meninis stilius.

Paprastai stiliumi vadiname tai, kas yra savita ir ypatinga rašytojo kalboje. Kur kas lengviau apibrėžti, kas daro įtaką rašytojo stiliumi, negu susumuoti jo stilistinius būdingumus.

Stilius dažnai apibrėžiamas populiariu aforizmu: „stilius — tai žmogus“, t.y. koks yra žmogus, taip jis ir kalba, taip jis ir rašo. Kitais žodžiais, tai būtų rašytojo asmenybė, pasaulėjauta, profesija ir pan.

Donelaitis buvo kunigas, klebonas, preciziškų op-tinių ir muzikinių instrumentų meistras, sodininkas, komponavo muzikinius dalykėlius, juos skambino ir dainavo. Ar tai atspindi jo stiliumi? Tik iš dalies. Mes labai mažai žinome apie Donelaičio vaikystę, jaunystę, jo charakterį bei jį formavusius veiksnus, aplinką ir jos įtaką. Tenka daugiau spėlioti apie poeto asmenybę bei jo psichiką, pasiremiant jo keliais pasisakymais ir jo kūryba. Kas iš to išeina? Ar posakis „stilius — tai žmogus“ yra teisingas Donelaičio atveju? Užuoat sprendę poeto asmenybės įtaką jo meniniam stiliumi, bandome surasti tos asmenybės būdinguosius bruožus jo stiliumi.

Tačiau rašytojo asmenybė nėra vienintelis, stilių formuojantis, veiksnys. Stilių lemia ir objektas, apie kurį rašoma. Donelaičio aprašomas objektas yra kaimo buitį, gamta, baudžiauninkų darbai, vargai bei jų džiaugsmiai. Tai ir diktuoja stiliaus ypatumus ir iš čia išplaukia

Donelaičio stiliaus realistinis tikslumas, konkretumas ir aiškumas.

Taip pat yra ir trečioji jėga, kuri daro įtaką aprašomajam dalykui ir stiliumi. Priklauso nuo to, koks yra veikalo žanras ir jo paskirtis. Donelaičio poema „Metai“ turi estetinę paskirtį. Jos funkcija apeliuoti į skaitytojo jausmus, emocijas, vaizduotę. Mokslininkas kalba loginėmis kategorijomis, filosofas — silogizmais, o beletristas — vaizdais. Meninės kalbos būdingiausias bruožas yra tai, kad ji nėra eklektiškai atrinkta ir mechaniškai sutelkta į veiklą. Tikslingai atrinktieji ir savitai suderintieji žodžiai yra kūrybiškai transformuoti tiek prasminiu, tiek garsiniu požiūriu. Transformacijos procese Donelaičio šnekamoji kalba tapo poetine.

Ketvirtuoju Donelaičio stiliaus veiksmu laikytina poemos eilėdara. Antikinio hegzometro kūrybiškas pritaikymas lietuvių kalbai suteikia poemos stiliumi savitą melodiją, tam tikro rimtumo ir net iškilingumo. Susidaro išpuodis, kad viskas lyg būtų pakelta nuo bėdinės kasdienybės.

Rašytojas yra epochos vaikas ir negali visiškai išvengti gyvenamojo laiko literatūrinių ir dvasinių įtakų. Donelaičio stiliumi kaip tik atspindi šviečiamosios amžiaus tendencijos, kaip pvz., retoriniai ir didaktiniai aspektai, moralisto, kartais kone pamokslininko, pamokantis tonas. Neatrodė, kad Donelaitis būtų paveiktas XVIII a. antroje pusėje vyravusiųjų literatūrinių tendencijų. Pvz., „Metuose“ nėra sentimentalumo, tada populiaraus Vokietijoje ir Prancūzijoje. Jo kūrybos procesą smarkokai veikė Europos pietistinis sąjūdis, antikinė ir pseudoklasikinė literatūra, su kuria jis susipažino dar mokykloje.

Stilistiniu atžvilgiu Donelaičio leksiką galima skirstyti į tris grupes: stilistiniai neutralūs žodžiai, t.y. daiktų, veiksmų ar jų ypatybių pavadinimai (krūmai, žiurkės, moterys, vyrai, šalta žiema, saulė, žemė): antra — žodžiai, kurie turi stilistinį atspalvį, kaip šnekamosios kalbos, knyginę, tarminę, niekinančią, maloninę ir pan.; tretieji yra poetiniame kontekste transformuoti žodžiai ir igavę ne tik naujus semantinius atspalvius, bet daugeliu atvejų ir keliaprasmiškumą. Žodžiai su stilistiniais atspalviais būtų saulėlė, nabagėlis, kuinas, apjakėlis, utėlius, prancūzpalaukis, vėpsoti, krapinėti, krunėti ir kt. Transformuotųjų, tiksliau kontekstinių, žodžių ir frazių pavyzdžiais galėtų būti barzdota gadynė, lopytas kuotas, pilvoti zubai, pridertgos buksvos, kiauiliškas dainas dainuoti ir žviegt užsimanė, gandra ant savo lizdo lopė sernėgą, žemė su visais pašaliais įmursi verkia, ant liežuvisi visi velniai šokinėja, taip keikti pagavo, kad sviets visas su visais daiktais sudrebėjo. Kontekstiniai

žodžiai stilistiniu požiūriu yra meniškiausi, bet, deja, kol kas nuodugniau nenagrinėti. Apskritai antroji ir trečioji žodžių grupės ir sudaro Donelaičio savitą poetinį fondą.

Visi žodžiai, net ir stilistiškai neutralūs, naujame poetiniame kontekste gali keisti savo funkcijas bei atspalvius ir tas pats žodis ar jų dariniai gali tapti įvairiausių reiškinių ir būsenų reiškiu. Todėl žodžių atranka yra itin svarbi ne tik tame ar kitame kontekste, bet kūrinio visu-moje. Donelaitis, kaip liudija jo poetinis tekstas, ieškojo vienintelio žodžio, žodžio, kuris optimaliai išreikštų mintį ir intonaciją, žodžio, kurio atspalviai atitiktų pagrindinį kūrinio toną. Tokiu būdu jis sukūrė vientisą, išbaigtą poetinę struktūrą, kurios kiekvienas vaizdinis, emocinis, semantinis, intonacinis elementas yra susietas su pagrindinių idėjų, žmogaus ir pasaulio koncepcijų visuma. Tai yra „Metų“ stiliaus ir pačio kūrinio meninis savitumas.

Apskritai rašytojo stilių, tuo pačiu ir Donelaičio, sunku tiksliai apibrėžti taisyklėmis. Tačiau galima atsekti kai kuriuos būdingiausias bruožus. Šiuo atveju būdingiausias bruožas būtų Donelaičio išraiškos dinamiškumas. Čia pagrindinį vaidmenį atlieka veiksmazodžiai. Pagal kalbininkus, Donelaičio kūryboje randama 1250 veiksmazodžių, t.y. 40,3% visos poeto leksikos. Priskaičiuojama per 200 vien tik vaizdinių veiksmazodžių, kaip pvz., *atsibastyti, burzdėti, drėbti, klampoti, krapinėti, pasišiaušti, pasitursenti, rėplinėti, trūsinėti, žergti, žioplinėti* ir kt. Judesį išreiškia taip pat veiksmazodžiai, sukeliantieji girdimus vaizdus, kaip pvz., *čiauškėti, kribždėti, krunėti, klykauiti, suokti, šnibždėti, šnypsti, tralalauti, žviegti* ir pan. Stilistiškai išradingos garsus perteikiančios frazės: *laukus visur bei pievas skambino, dyvus linksmų lakštingalų čiauksi, krūmus ir girias visokios ošino dainos, dainas savo tėvų atkartodami čypsi, staklės prieš pavasarį trinka, gandrai gaspadoriškai ant kraigo tarškino snapą*. Judesiu - garsui reikšti Donelaitis sukūrė pusdalyvio ir veiksmazodžio konstrukciją, kuri suteikia frazei daugiau dinamiškumo ir vaizdingumo: nuogi žagarai „raudodami kloniojas“, saulėlė „atkopdama budino“, visi „šokinėdami rėkė“, purvynai „pleškėdami teška“, vilkai „tralalaudami staugė“, ratas „braškėdamas sukasi“.

Donelaičio stiliaus dinamiškumą sustiprina semantinės ir perkeltos reikšmės figūros: metaforos, hiperbolės, metonimijos, epitetai, palyginimai. Daugybė originalių personifikacijų stilių pagyvina ir sudinamina. Sakoma, kad „Metuose“ viskas, kas gyva ir negyva, juda, kruta: saulė — budina, grįžta, juokias, kopja, ritas, ragina, slepia, žaidžia; orai — gaivina, glosto, iš numirusių šaukia: žemė — rėdo, verkia; žiema — barasi, iškiša galvą, kelią padaro, rūstauja, vainiką pina. Apskritai Donelaičio stiliaus dinamiškumas susijęs taip pat su

(tęsinys sekančiame psl.)

Knygą *Amžino įšalo žemėje* — dešimties atsiminimų, 304 p. rinkinį — sudarė Aldona Žemaitytė. 1989 m. pradžioje „Vyturio“ (vyresniam mokykliniam amžiui skaityti) leidykla ją išleido Vilniuje. Knygos metrikos puslapyje parašyta, kad „leidinio parengėjai ir autoriai honorarą skiria stalinizmo aukų paminklui“. Tai buvusių tremtinių pergyvenimų vaizdai.

Knygos nepaprastumas glūdi tame, kad ji išleista Lietuvoje, o atsiminimai yra likusių gyvų liudininkų parodymai byloje prieš bolševistinį lietuvių genocidą. Tai pasakojimai žmonių, kurie trėmimų metu buvo vaikai, kūdikiai ir kurie išliko gyvi baisiausiose nei Dantės „Pragaro“ žiaurumuose. Jų tėvai, artimieji, vienaamžiai, bado ir speigo nukankinti, savo kūnų stirtomis apklojo „amžino įšalo žemę“, kur mirusiųjų palaikus draskė žvėrys ir paukščiai.

Jie išliko gyvi, kad liudyti saviesiems, Lietuvai ir pasauliui apie bolševizmo vykdytą „Holocaustą“ tų, kurie pateko į bolševizmo realizuotųjų rankas. Gyvi išliko vienetai iš šimtų bei tūkstančių mirusių nuo bado, šalčio, išsekimo, ligų, bolševizmo sufanatizuotos aplinkos priešiško, kalnimo administracijos sadizmo. Mirusieji įpareigojo liekančius papasakoti Lietuvai apie kalnimo bei tremties kančias.

Šią knygą galima būtų užvardinti panašiai, kaip viena buvusi to paties „gulago“ kalinė užvardino savo atsiminimus: „Jei pamiršiu apie juos, Tu, Viešpatie Dieve danguje, pamirški apie mane...“.

Kuo jie buvo pakaltinti? Net ir maži kūdikiai buvo apšaukti fašistais, banditais, liaudies priešais, ko ne viso pasaulio kraštų šnipais, budeliais... O iš tikrųjų jie buvo pasmerkti „niekad negrįžti į Lietuvą“, be teismo nu-teisti mirti vien tik todėl, kad jie buvo lietuviai.

Kas jiems padėjo išlikti gyvais? Vieniems — tikėjimas Apvaizda, antriems atkaklumas, ryžtas ir valia, dar kitiems — įgimta dora ir darbštumas, — pratarmėje rašo A. Žemaitytė. Vieni vaikai buvo su tėvais, ir tai lengvino jų dalį, palaikė išlikimo viltį, kiti — maži beglobiai tarp svetimųjų, ir išlikti jiems padėjo atsitiktinumai arba aplinkinių gera valia. Atsidūrusieji Sibire su pirmaisiais genocidinio trėmimo srautais patyrė visą grumtynių už gyvastį siaubą. Pokario tremtiniai, jau naudojami kaip nemokama darbo jėga, turėjo daugiau galimybių išlikti...

Tie trys šimtai puslapių prisiminimų — maža dalelytė ištremtųjų lietuvių vaikų pergyvenimų — yra kondensuoti, o jų skaitymas kelia šurpą. Todėl drąsiai gali-

VAIKAI SIBIRO TREMTYJE

AMŽINO ĮŠALO ŽEMĖJE

ma pasakyti, kad *Amžino įšalo žemėje* yra stipresnis liudijimas prieš bolševizmą bei jo realizatorius nei garsusis A. Solženicino veikalas *Gulagas*. Tai, kad bolševizmas panašiai naikino ir savo pačių, rusų, net ir kūdikius, nei kiek nemažina bolševizmo vadovų bei realizatorių atsakomybės už lietuvių vaikų, kūdikių maritimą, žudymą, už lietuvių „Holocaustą“.

Joks perpasakojimas tų kelių prisiminimų, paprastais žodžiais pateiktų, neįmanomas. Nors šiek tiek ryškesniam poveikiui pateikti, gal geriausiai yra pacituoti paskirus tų prisiminimų sakinius, paduoti gal ne „kasdienius“ to tremties gyvenimo epizodus.

I

Marytė Kontrimaitė eiliuotame pasakojime „Mano vaikystės tėvynė“, vežama į tremtį vos nenumirusi, rašo: „...Pakeliui aš ilgai sirgau, paskui suglebau, atšalau, atrodė, kad numiriau. Matyt, paskundė kas nors (belangis vagonas, daugybė žmonių, šitoks karštis, o čia...), nes atėjo sargybinis, pareikalavo: „Duokit šen tą lavoną. Reikia užkasti, kol stovim, o tai pašvinks, ir visi išdvėsit“. (Jam pasakyta, — čia priešai, fašistai, banditai, su tokiais — mandagiai? Apsieis!). O mama jau kelintą parą laikė mane ant kelių nei šiltą nei šaltą, nesuprasi — gyvą ar ne, — apsikabino tvirčiau ir tokiom akim pažiūrėjo, kad sargybinis lyg susvyravo. Bet „služba jest služba“, — žengė artyn, tiesdamas ranką į suglebusį liesą kūnelį, — tada atsistojo tėvas. Pirmą kartą per ilgą kelionę jis atitiesė savo plačiausius pečius, galvą pakėlęs kone pasiekė vagono lubas ir tarė: „Mus vadinat banditais, jūsų valia, bet kūdikis kuo nusikalto? Reikia, kad daktaras jį apžiūrėtų. Jei tikrai negyva, pats ir palaidosiu. Čia ne šunelis koks, žmonių vaikas...“. Ir sargybinis pasitraukė... „...Daktaras atsirado — taip pat tremtinys, iš kito vagono. Nežinau, kokios buvo jūsų nuodėmės, daktare, ar daug tuomet reikėjo, kad užkaltam vagone dardėtų rytus?... Bet Jums aš dėkinga esu už gyvybę, ir dar — už savo tėvelio gyvybę, — jau atvažiavus, tą pirmąją, pačią pikčiausią Sibiro žiemą, jis, degdamas visas, persižegnojęs jau atsiprašė mūsų, kad šitaip palieka, o namuose... barake, suręstame iš storų netašytų rąstų, — nė trupinėlio duonos... trys perbalusios mergytės, dvi iš jų — po ligos ir motina, susenus, pajuodus... Senoji valdžia Lietuvoj tokius kaip mes vadino ūkininkais, naujoji — buožėm. Taip, mano tėvai negalėjo be samdinių išsiversti, samdė piemenį, kol seserys buvo mažos, — paskui piemenavo jos pačios, moterišką prie ūkio darbų — mūsų mamai tam nebeliko laiko, — mokytoja, pradinės vedėja, ant jos pečių — visa mokyklėlė...“. „...mama vėl trumpam virsdavo mokytoja, kitądien ir kasdien vėl ji — sargė, valytoja, slaugė...ilgais žiemos vakarais mama dažnai dainuodavo, sekdamas pasakas, ir pasakodavo tikras istorijas, — vis iš Tėvynės...“. „Tėvynė, Tėvynė, Tėvės nepamiršom, tuo ilgesiu mes gyvenom, iš Tėvės tolimos sėmėm vilties ir stiprybės dirbti dorai, gyventi dorai, išlaukti, išverti ir grįžti... Mūsų tėvai mus mokė ne keršto ar neapykantos, tik ilgesio, meilės Tau, ištikimybės, mokė Tavo vardu didžiulis, Tavo vardu gyventi, Tėvynė...“.

II

Dalia Grinkevičiūtė, rašinyje „Lietuviai prie Laptevų jūros“ sako: „1941 m. birželio 14 d. ...prasidėjo masiniai areštai ir žmonių deportacija į Sibirą...sunkvežimiai nenutrūstama srove slinko link geležinkelio stočių, kur vyrus, šeimų galvas, čekistai atskirdavo į kitus prekinis vagonus...jų likimas jau buvo iš anksto nuspręstas — į Krasnojarsko ir Šiaurės

Uralo lagerius likvidacijai“. Tą naktį buvo suimta visa autorės šeima. Tėvas, Grinkevičius Juozas, Lietuvos banko valiutų komisijos reikalų vedėjas, o nuo 1940 m. matematikos mokytojas gimnazijoje, 1943.X.10 d. mirė Šiaurės Uralo lageryje, iš kur paskutiniame laiške ant beržo tošės parašė: „Aš mirštu iš bado...“. Pradžioje autorė su motina ir broliu dirbo Altajaus krašte tarybiname ūkyje, o 1942 m. vasarą kartu su keletu tūkstančių tremtinių juos išvežė į Jakutijos šiaurę, toli už polarinio rato; juos vežė apie tris mėnesius ir išlaipino negyvenamoje saloje, kur buvo vien amžinu įšalu sukaustyta tundra, pasidengusi plonu samanų sluoksniu. Toje, Trofimovsku vadinamoje saloje išlaipino keturius šimtus lietuvių moterų, vaikų, senelių ir nedaugelį vyrų, ir paliko be pastogės, be šiltų rūbų, be maisto. Reikėjo skubiai pradėti statyti žemines, barakus. Bet viršininkai, surinkę darbingesnius vaikus ir vyrus, neleido jiems ruošti pastogių, o išvežė į kitą salą žvejoti valstybei. Tada moterys ir vaikai, kaip išmanydami statė iš (tuo pat transportu atgabentų) plytų ir samanų barakus. Plėšė rankomis nuo tundros amžino įšalo samanas ir dėjo jas tarp plytų vietoj betono: sluoksnis plytų, sluoksnis samanų. Stogo nebuvo, jį atstojo lentinės lubos apdėtos samanomomis su smėliu. Tai buvo didžiulis ledo kapas: lubos, sienos, grindys buvo apledėjusios. Nuo bado, šalčio, skorbuto ir kitų ligų ėmė mirti žmonės. Tada, 1942 m. lapkričio mėn., kada prasidėjo poliarinė naktis, juos dar buvo galima išgelbėti. Už 100-120 km gyvenę evankai norėjo žmonėms padėti, bet „viršininkai neleido. Pusgyvius tremtinius siųsdavo už 7-10 km ieškoti tundroy užneštų iš Lenos aukštupio rastų, kuriuos iškirtus iš ledo, įsikinkusios virvių pavalkais, moterys vežė stovyklos viršininkų butams ir kontorai apšildyti. Pasiimti į baraką nors vieną rąstgalį neturėjo teisės. Sunkiausia būdavo užtempti roges su rastais į aukštą ir apledėjusį salos krantą... Nuo virvinių pavalkų ant pečių atsirasdavo iš pradžių kraujosrūvos, vėliau — žaizdos... Skorbuto sirgo visi... Dažniausiai skorbutas paliesdavo kelio sąnarius. Dėl smarkių kraujo išsiliejimų į juos, kojų jau nebeįmanoma būdavo ištieti. Taip ir likdavo žmogus gulėti ant narų sulenktomis kojomis, didžiuliais pamėlynavusiais fluktuojančiais sąnariais. Po to dažnai sekdamas viduriavimas ir mirtis...“. „...Buvo 1942 m. Kūčios. Ant narų sutinusių kojom ir veidu, net akių nesimatė, gulėjo be sąmonės mano Motina... Ji negirdėjo, kaip į užpustytą baraką pralindo lavonų vežiotojai ir paklausė, kur Grinkevičienės lavonas...“.

Vėliau toje stovykloje buvo teismas, kuris teisė penkius kalinius už paėmimą lentų kurui apledėjusiame barake, ir du už duoną: vienas — Platinskas, antras — Albertas Janonis — Kauno dramos studijos studentas iš Šiaulių. Alberto motina Janonienė, mirdama iš bado, maldavo sūnų nors trupinėlio duonos ir Albertas su Platinsku naktį įlindo į kepyklą...pajutę kvapą, vaikinai neišlaikė ir puolė prie jos. Bevalgydami nusilpo ir neteko sąmonės... Ten juos rytą ir atrado begulinčius... Nuosprendis: už duoną Albertui Janoniui ir Platinskui — po trejus metus... Po keleto dienų visus nuteistuosius išvarė ginkluoti sargybiniai. Netrukus pakilo ir įsisiautėjo pūga... Kitą dieną grįžo du, kurių vienas su nušalusia ranka, kurią reikėjo amputuoti. O visi kiti — vienuolika nuteistųjų ir sargybiniai — žuvo. Pavasarį, kai nešė ledus „pamatėme jų lavonus, plaukiančius ant ledo lyčių...“. Kai mirė viena kalinė, „pas ją po rūbais, ant krutinės, buvo likęs nedidelis duonos gabalėlis...vienas žmogus jį pastebėjo, ištraukė duoną ir, skubiai apibraukęs utėles, ją čia pat suvalgė. Tebūna pasmerkti ir tesulaukia savo teismo budeliai, privedę žmones iki tokio stovio. Kartą viena moteris, mokytojo žmona, rado prie viršininko Sventicko namų išpiltą jų

DONELAIČIO ...

(atkelta iš 7-to psl.)

„Metų“ kompozicija: sukurta harmoninga, vieninga gamtos, laiko, žmogaus ir jo darbų cikliška, nesibaigianti tekmė.

Donelaitis išsiskiria iš kitų lietuvių poetų dar ir tuo, kad jis kūrė, kai dar nebuvo lietuvių literatūrinės kalbos normų ir poetinių tradicijų. Paprastai pradedantieji poetai operuoja žodžiais, paveldėtais iš egzistuojančio, tradicinio poetinio fondo. Talento, pasaulėjautos bei individualybės poveikyje jie kuria individualų stilių, papildydami naujais ir transformuodami egzistuojančius poetinius žodžius. Donelaičio laikais poetinį fondą sudarė religinių giesmių žodžiai, dažniausia sustabarėję, arba stilistiškai neekspresyvi. Donelaitis jų mažai savo kūryboje panaudojo.

Jis buvo susipažinęs su kitų tautų poetinėmis tradicijomis, ypač antikinėmis, bet jų negalėjo tiesiogiai pritaikyti lietuviškai poetinei išraiškai. Jis turėjo kurti savo lietuvišką poetinį žodį ir poetinę išraišką - stilių, pradėdamas iš nieko ir niekuo iš lietuvių neseckdamas.

Bronius Vaškelis

naktinį kibirą. Tarp mėšlų ji pastebėjo duonos gabalėlį. Moteris atsiklaupusi išsikrapštė išalusią į išmatas duonėlę ir ją suvalgė. Jei siausdavo pūga, mirusieji po keletą dienų išgulėdavo ant narų šalia gyvųjų. Daniliauskienė, Mariampolės gimnazijos direktoriaus žmona, mirusi tris paras gulėjo šalia savo sūnaus Antano ir kitų, kurie jau nesikėlė. Visas barakas buvo po sniegu... Kai mirusią Daniliauskienę virve už kojų traukė iš barako pro siaurą sniego skylę į viršų, Antanas šaukė iš paskos: „Dovanok, brangi Mamyte, kad negaliu tavęs palydėti...“ ... mirusi Atkočaitienė, spaustuvininke žmona iš Kauno, taip pat išgulėjo ant narų šalia gyvųjų keletą dienų.

„Kai mirdavo tėvai, vaikus paimdavo į atskirą našlaičių baraką tame pačiame lediniame kape. Sąlygos buvo tokios pat baisios, mirtingumas vaikų dar didesnis. Išbadėję vaikai grandydavo rankutėmis nuo ledinių langų sniegą ir valgydavo jį. Vaikai mirė vienas po kito...“ „Lietuvos žemės ūkio akademijos rektorius profesorius Vilkaitis... Išsekęs nuo bado susmuko... ir mirė...“ „Bobrovske buvo keliasdešimt tonų šaldytos žuvies. Ji būtų išgelbėjusi nuo bado mirties visus Trofimovsko tremtinius... Bet viršininkai jos žmonėms nedavė, geriau supūdė. 1943 m. vasarą ją visą suvertė į Laptevų jūrą“. 13 metų Lukminaitė Juzė nuo Kėdainių, po tėvų ir dviejų brolių mirties patalpinta našlaičių barake, vienos moters padėdama išėjusi iš barako, bandė lavonų krūvoje pamatyti savo paskutinį, 16 metų brolių mirusį badu, bet pamatė tik nežinomų mirusių lavonų poliarinių lapių nugrauztas rankas bei kojas, baltus kaulus ir vėjo ridenamą kažkieno galvą. Kitą kartą ji bandė sąslavyne rasti kokio nors maisto. „Išsekusi mergaitė sukniubo“. Kol atėjo pagalba ji nušalo rankas ir krūtinę, nes prisidengti neturėjo jėgų. „Gydant jos buvo neįmanoma paguldyti: krūtinė nušalusi — viena žaizda, ant menčių, stuburo ir dubens srityse, kur atsikišę kauliukai, pragulos, trofinės opos nuo išsekimo ir skorbuto. Tada ją medžiaginėmis kilpomis pakabino už pažastų. Kojytes įrėmė į patalpą, o kilpas pritvirtino prie lubų. Tokioj padėty Juzė Lukminaitė prakabojė keletą mėnesių. Kokią kaltę turėjo išpirkti šis... vaikas?“

„1943 m. vasarį supratom, kad žūsim visi... Laikėsi žiaurūs šalčiai, siautė pūgos, ypač įnirtingos prieš poliarinės nakties pabaigą ir saulės pasirodymą. Barakai buvo visiškai nekurenami, ir mirštantieji nušaldavo rankas ir kojas. Galutinai išsekę, gulėjo jau beveik visi ir viduriavo nuo skorbuto tiesiog ant narų. Žmonės apsidė utėlės. Jos laikėsi net antakiuose ir blakstienose. Artėjo finalas. Ir kada jokios vilties niekas jau nebeturėjo, į Trofimovską atvyko žmogus, kuris išgelbėjo nuo mirties likusius. Tai buvo gydytojas Samodurovas Lazaris Solomonovičius... Drąsiai susirėmė su Trofimovsko viršininkais, kurie gyveno šiltuose, mūsų iš rąstų pastatytuose namuose, buvo nuo galvos iki kojų apsirengę kailiniais, apsiavę kailiniais untais arba veltiniais, valgė iki soties sąjungininkų siunčiamą iš Amerikos duoną, sviestą, cukrų ir kiaušienos konservus (visi produktai, išskyrus druską, buvo per Tikso uostą atvežti iš Amerikos). Pagrindinis jų užsiėmimas buvo greitais tempais siųsti lietuvius ir suomių į aną pasaulį. Dėl šio svarbaus „darbo“ Mavrinas, Sventickis, Travkinas, Guliajevas, Anošinas ir kiti išvengė fronto. Jau kitą dieną mes gavome po dubenėlį karštos žirnių sriubos, po pusę kilogramo šaldytos žuvies, kurią gydytojo patarimu suvalgėm žalią, kad nežūtų askorbinė rūgštis. Jis pareikalavo iš sandėlio keleto maišų žirnių, sudaigino juos, ir netrukus į kiekvieną baraką buvo atnešami sudygę žirniai... Davė žmogui ir po keletą kilogramų Kanados miltų... Tie, kurie sulaukė daktaro Samodurovo, liko gyvi. Ėmė dirbti pirtis... Prausėsi visi kartu: vyrai ir moterys. Žmonių būklė buvo tokia, kad lytis neegzistavo. Skeletai su iškritusiais nuo skorbuto dantimis, trofinėmis opomis ir kaulinėmis uodegytėmis...“

„1942-1943 m. žiemą mirtingumas saloje buvo didesnis negu blokadiniame Leningrade: mirė kas antras tremtinys, išvežtas be kaltės ir teismo. Išmirė ištisos šeimos... Mirties pažymėjimai nebuvo rašomi. Mokytojas Petras auskas nuo Šiaulių vežiojo lavonus ir kasdien rašė dienoraštį, taip pat vedė mirusiųjų sąrašus. Viršininkai apie tai suuodė... Tada dienoraštį ir sąrašus jis skubiai sudegino...“ „1940 m. vasarą, po Lietuvos inkorporacijos į Tarybų Sąjungą, naujoji valdžia sukvietė visus Lietuvos mokytojus į suvažiavimą Kaune ir pareikalavo iš jų auklėti jaunimą kita dvasia. Po visų oficialių vyriausybės atstovų kalbų ir nurodymų, 10.000 mokytojų kaip vienas atsistojo ir iškilmingai sugiedojo Lietuvos himną, priversdami atsistoti ir naująją vyriausybę. Tai buvo atviras pareiškimas, kad Lietuvos mokytojai lieka ištikimi nepriklausomos Lietuvos idealams. Tuo jie pasirašė nuosprendį sau ir savo vaikams. Valdžia to nepamiršo ir nedovanojo: jų ir jų vaikų kapai išbarstyti ne tik po Jakutiją, bet ir po visą Sibirą...“ „1943 m. poliarinę vasarą visus tremtinius išvežiojo žvejoti į kitas negyvenamas salas... Žalia sušalusi žuvis... gelbėjo nuo skorbuto, tačiau niekas negalėjo apsaugoti rankų. Pirštai neišvengiamai nušaldavo, atsirasdavo pūslės ir žaizdos... Ieškodami žuvies, keldavomės žiemą iš vienos negyvenamos salos į kitą. Atvykę šunų kinkiniu į naują salą, statydavome jurtas iš sniego ir rąstgalių, kažkada atplaukusią ir išmestą į krantą. Langus atstodavo stori ledo luitai. Statydavome tinklus, gaudydavome žuvį ir vėl apleisdavome salą... kai žuvis toje vietoje dingdavo. Taip ir klajojome šunų nartomis Laptevų jūros pakraščiais, kartais aptikdami buvusių ekspedicijų pėdsakus, žuvusių Šiaurės tyrinėtojų kapus“.

Ten pūgoj pasiklydę sušalo ir žuvo visa virtinė lietuvių. Jų lavonai niekada nebuvo surasti. 1944 m. vasarą autorę bei kitus siuntė žvejoti į naują vietą. Tada „Mamytė gulėjo Trofimovsko ligoninėje dėl chroninio inkstų uždegimo. Viršininkų įsakymu gydytoja... išrašė Ją iš ligoninės sunkiai sergančią. Į baržą ją įnešė... 150 km Lenos žiotyse mes plaukėm septynias paras. Visą savaitę negalėjau Jai gauti nė lašo karšto vandens. Veidas ir kojos vėl sutino...“ „1947-1948 dalis tremtinių įvairiais būdais po truputį persikėlė į Kiusiūrą ir Jakutską. Leido ir man važiuoti į Jakutską mokytis. Mamytei vykti kartu su manimi NKVD viršininkas Kosenkovas leidimo nedavė. Kai atplaukė garlaivis, ją slapta išodinau ir paslėpiau... Kelyje NKVD darbuotojai susigaudė, kad Mamytė plaukia be leidimo ir atėmė iš manęs dokumentus. Tik atvykus į Jakutską, Ją teko skubiai paguldyti į ligoninę... man dokumentų negrąžino... Pasakė, kad mokytis man neleis ir, nedavę atsisveikinti su Mamyte, išvežė į Kangalaso anglies kasyklas. Šachtoje nebuvo jokios technikos. Dirbome... kirtikliu ir karučiu... Apytamsiai labirintais karučius su anglimis stumdavome siaura lenta... Čia dirbo ir daugiau lietuvių: visur, kur tik buvo sunkiausias ir pavojingiausias darbas, blogiausios sąlygos, menkiausias atlyginimas... visur ten buvo verčiami dirbti lietuviai tremtiniai, kaip nemokama darbo jėga... Pasibaigus navigacijai, anglių išvežti nebuvo galima, darbai Kangalaso šachtoje buvo nutraukti. Mums leido grįžti į Jakutską. Mamytė ne kartą kreipėsi su prašymu dėl sunkios ligos pakeisti ištremimo vietą... Bet prašymai būdavo atmetami. O sveikata vis blogėjo... 1949 m. vasario mėnesį lėktuvu pabėgome iš Jakutijos ir pasiekėme Lietuvą. Netrukus pradėjo ieškoti... Slapstėmės pas gimines ir pažįstamus. Sugrįžus į Lietuvą, Mamytės sveikata pastebimai pagerėjo... Bet... liga vėl ėmė progresuoti... 1950 m. pavasarį Jos sveikatos būklė jau buvo beviltiška. Ji paprašė pervežti Ją į mūsų butą Kaune... Gydytoja pas Ją atvykdavo dažniausiai sutemus... Mirė Ji sunkiai 1950 m. ... Kur ir kaip palaidoti? Vienas kunigas sutiko palaidoti be dokumentų, kita pavarde, kaimo kapinėse 18 km už Kauno. Bet kaip išnešti iš namų? Kaip išvežti iš miesto? ... Palaidoti po langais sodelyje? Bet gegužės naktys švie-

sios...“ „Teta siūlo: ji nueis į NKVD ir pasakys, kad naktį pasibeldė serganti sesuo... o dieną ji numirė. Man teks pasišalinti... labiausiai nepakeliama buvo mintis, kad į Ją, mirusią, atėję žiūrės Jos budeliai, o aš ir tas paskutines valandas negalėsiu prie Jos pabūti. Tai ką daryti? Nejaugi iš tikrųjų mano mirusiai Motinai Tėvynės žemėje nėra vietos? Rūsyje yra maža patalpėlė, kuri buvo numatyta karo atveju slėptuvei. Laidosiu čia...“ „Autorė kalnu ir kirviu išlaužė grindų betoną. Su teta iš spintos padarė karstą. Durelės buvo karsto dangtis. Visą savaitę naktimis nešiojo iš rūsio betono gabalus ir molį.

„1950 m. spalio mėnesį mane susekė ir suėmė“ pakaltindami pabėgimu iš ištremimo. „Tardymo organus domino, kur slapstosi Motina, kas teikė prieglobstį ir materialinę pagalbą... Manimi, kad Motina mirė 1950 m. gegužės 5 d. nepatikėjo. Reikalavo pasakyti gydytojų pavardes, kokiose kapinėse, kokia pavarde palaidota. „Po poros dienų tardytojas triumfuodamas mane „demaskavo“: patikrinti visi Lietuvos CBAI biurai ir nustatyta, kad tą dieną tokio amžiaus moteris Lietuvoj nemirė. Mamytės mirties faktas buvo atmetas kaip melagingas“. Kalėjime laikomą NKVD bandė užverbuoti. Atsisakius ir po to išbuvus Kauno kalėjime pusmetį. „atėjo iš Maskvos ypatingos komisijos nuosprendis... už pabėgimą — 3 metai lagerio. Atlikus bausmę, grąžinti į Jakutiją“. Autorė atsisakė pasirašyti nuosprendį. „Mes priversim jus pasirašyti, — pareiškė papulkininkis... Bet teko surašyti aktą dėl atsisakymo pasirašyti. Netrukus per Vilniaus ir Maskvos kalėjimus nuvežė į Gorkio srities Unžlagą, kur autorė turėjo atlikti bausmę. Lageris, sako, ją nustebino: „Kalėjo mokslininkai, konstruktoriai, kino ir teatro aktoriai, dėstytojai, gydytojai, studentai ir kt. ... 1953 m. vasarą iš lagerio mane išvežė atgal į Jakutską. Vežė etapu tris mėnesius per Sverdlovsko, Novosibirsko, Irkutsko ir Kirensko kalėjimus... Rugsėjo mėnesį atsidarė Jakutsko kalėjimo vartai ir mane išleido į „laisvę“.

Griškevičiūtės, išvežtos 1941 m. rašinys apima „tik“ 25 puslapius (20-44), tačiau jame nėra nei vieno „atliekamo“ pasakojimo. Ji veik kiekvienu žodžiu liudija apie Tarybų Sąjungos priespaudos aparato ir pavienių žmonių sadistinį žiaurumą ir sąmoningą ištremtųjų, net ir vaikų naikinimą ir todėl jos rašiniui čia kiek daugiau vietos skirta.

III

Antanina Garmutė, 13 m. amžiaus 1948.V.22 d. suimta ir išvežta be tėvų, viena. Buvo Kauno 13 vidurinės mokyklos mokinė, gyveno A. Panemunėje, o tėvai Piliuonos kaime (19 km į pietų rytus nuo Kauno).

Jos rašinys „Ešelonai“ (46-102 p.) duoda daug duomenų apie savųjų, ne vien tik stalinistų, nežmoniškumą ir niekšiskumą, bailumą.

Ją suėmė prie namų „trys šešėliai“, kurių tarpe buvo ir „kariškis“, kuris gyveno tame pat name už sienos ir kurio šeima Garmutės motina nešdavo iš kaimo pieną. Ji bandė tuojau pat pabėgti, bet dėl „vokiečių okupacijos įvykių“ buvo silpnos sveikatos: „...kosėjau, buvau daug kraujo netekusi — atsiliepė vokiečių okupantų „palaiminimas“. Mat mano tamsus gymis anos okupacijos metais kėlė kiekvieno stropesnio vokiečių ūtarimą („judišk“?). Žinia, ne visi vokiečiai buvo žvėrys: vienas pašovė, o kitas žaizdą aprišo ir davė sauja raudonų „frontozil“ tablečių nuo kraujo užkrėtimo. Prisimenu, varė tada mus vokiečiai — visą padegėlių (patys vokiečiai mūsų sodybas sudegino!) koloną į Vokietiją. Gulėjau pilvu ant pagalvių. Kiekvienas krustelėjimas sukeldavo neapsakomą skausmą: žaizda supuliavo. Ties Pilviškiais pabėgome (vežant ne į pragarą, tai buvo įmanoma!). Užtat, prie pat Nemuno: „kareivis pribėgo

(tęsinys sekančiame psl.)

AMŽINO . . .

(atkelta iš 9-to psl.)

iratsivėdėjęs trenkė automato buože per petį. Sukniubau. Taip nutempė į sunkvežimį be žado, basą. Gaudytojai įmestą į sunkvežimį Garmutę vežė su savimi toliau, vis bandydami sugauti kitus žmones. Kai kartą sunkvežimyje, su ja, liko tik vienas sargybinis, vietos jaunuolis, kurį jinai gerai pažinojo, Garmutę paprašė tą sargybinių ją paleisti, o tasai jaunuolis pareikalavo iš jos pinigų ar brangenybių. Po to, tasai jaunuolis pradėjo iš Garmutės daiktų sau krauti josios „mamos austas drobes, baltų linų gijas...“. Į klausimą kodėl jis tai daro, tasai jaunuolis atšovė: „— Tau vis tiek nereiks! Nuveš kur ir sušaudys! Sušaudys — supratat?“ O kai Garmutė drebdama paklausė: „Už ką, už ką...“, tasai jaunuolis burbėjo nepatenkintas, kad tokia žioplą, — o žydus už ką šaudė?!“. Susikrautą Garmutės mantą tas jaunuolis užnešė į savo namus Panemunėje.

O Garmutę vežė toliau. Vadovavo rusai, kuriems kelią rodė vairuotojas lietuvis, irgi iš Panemunės, „Sunkvežimiui sustojus ties išvežamųjų sodyba, jis pirmas turseno į svetimus namus ir pirmas grįždavo iš jų, skersas nuo dešrų, skilandžių, kumpių...“.

Toliau „sustojome prie mažos gryčiutės netoli plataus vieškelio, kur gyveno našlė M. ... Išsivarė... moterį juoda suknele, be daiktų. Kažkas keikėsi, kad... nepasako, kur sūnus... Kareiviai sulipo į mašiną. O vienas pasivedė moterį keletą metrų nuo sunkvežimio, pastatė ant arimo... Kareivis pakėlė automatą... Triaukštis keiksmas apspjovė aušrą virš Nemuno ir žmogaus mirtį. Sunkvežimis truktelėjo...“.

Garmiutė dar kartą bandė pabėgti, bet kareivis rusas pagrasino, kad šausiąs. Atvykę į Garmiutės tėvų kaimą, tėvų nerado (sako, tuoj po karo *Tarybų Lietuvos* laikraštyje buvo parašyta, kad Garmų namuose — sofoje ir spintoje — buvo rasti automatai, nors iš tikrųjų ne tik spintos ar sofos bet ir Garmaus namo nebuvo, nes jį vokiečiai buvo sudeginę. Tik sudeginto namo rūsyje, skrynioje, tarp drobių, ieškant banditų, buvo rasta lietuviška trispalvė, už kurią Garmus, senas ir ligotas, buvo pakaltintas „perversmo organizavimu“ ir Kauno saugumo kalėjime tardytas 7 mėnesius). „... Egzekutorių vadas įniršęs ir gatavas mane sudraskyti: kur jie?... vadas liepia pašaukti kaimo seniūną... Vadas... liepia rašyti tėvams... tegul jie nedelsiant atvyksta į Kauno stotyje formuojamą ešeloną, jei nepasirodys, tai man čia, Lietuvoje bus „galas“! Rašau maždaug taip: „Tėveliai... tik neikit, ...slėpkitės! Neieškokit manęs joku būdu!...“. Laišką vadas paduoda seniūnui, liepia perskaityti ir išversti į rusų kalbą. Seniūnas, nė kiek nesutrikęs rusiškai pasako: „Viskas tvarkoje! Parašyta kaip reikia!“ Taip paprastas Piliunos kaimo žmogus atliko žygdarbį...“.

„... Kauno stotyje stovėjo ilgas prekinis ešelonas ir... rijo žmones. Stumdoma kareivių, į vagonus liejosi pilka masė vergais tapusių žmonių... Jų... moralė buvo daug aukštesnė negu prievartos tamų ir juo labiau — nei tų visuomenės padugnių, kurie juos gaudė ir kišo į vagonus“. Vagonuose „žmonės svarstė kurioj vietoj mus šaudys, — pasirodo ne man vienai taip buvo sakoma. Šitaip „pasiteisinant“ aktyvistams buvo lengviau plėšikauti... Vieni spėliojo, kad mus šaudys Paneriuose, prie Vilniaus, o kiti sakė, kad tam patogiausios Baltarusijos pelkės. Traukinys sustojo Kaišiadoryse. Kareiviai atplėšė duris ir liepė kas nori išlipti pasisemti vandens: toliau esą ilgai durų neatidarinės... Aš nežinojau ką daryti. Žvelgiau tuščiomis akimis į suplūdusią miestelio smalsuolių minią... Atminty atgijo nesenai girdėti pasakojimai apie tai, kaip mūsų žmonės gelbėjo Vokietijon tremiamus rusų ir žydų vaikus. Kuo aš blogesnė už juos? Gal išgelbėtų mane?... Smalsuolių būrio priešakyje nužiūrėjau moteriškę, šalia kurios stovėjo kokių aštuonerių metų mergaitė. Kai sargybinis nusigrėžė,

aš... šmurkštelėjau prie moteriškės ir tyliai paprašiau: — Praleiskit mane už nugaros... pamany, kad ir aš jūsų duktė... — Vajetau, ne! Dar mus išveš! — suspigo nesavu balsu moteriškė. Sargybinis atbėgo ir nujūgo mane į vagoną, neleidamas net vandens pasisemti... Retkarčiais ešelonas stabtelėdavo laukuose, kad žmonės išliptų susitvarkyti gamtinių reikalų... kiekvieną kartą, traukiniui sustojus, nudiegdavo širdį: čia šaudys!... Dairausi po vagoną. Pažįstamų veidų, išskyrus S. šeimą, susemtą piliakalnio papėdėje, nebuvo. Kartą prislinkau prie jų ir nedrąsiai paprašiau: — Dėdyte, gal aš su jumis galėčiau važiuoti? Aš — viena... — Man savo dviejų vaikų gana! — išgirdau atsakymą... Ešelone tokių kaip aš, pavienių vaikų, buvo nemažai...“.

„Už Volgos sargybiniai... pusmetriu atstūmė duris; pro jas veržėsi gaivūs stepių oras... žmonės pamatė, kad mūsų ešelonas prisiveja kitus, lietuvių pripildytus ešelonus!... — mus lenkė ir lenkė kiti ešelonai... Ilgai stovėjome didelėje prekių stotyje... Suskaičiavau aštuonius ešelonus. Kai juos palikom, pasivijome kitus. „Lenktyniavome!“

Pakelyje „išvydome nykų vaizdą: keturios moterys, vietoj arklių įsikinkusios į žagrę, traukė ją, o penktoji spaudė rankenas. Arė ir dainavo. Jų asmenyje stalinietišką lažą vilko rusų tauta...“.

Už Uralo kalnų, prie Čeliabinsko „... ešelonas sustojo. Čia mums visiems liepė išlipti iš vagonų, ničnieko neimti su savimi ir sustoti į kolonas. Pareiškė, vesią į pirtį. Kadangi viskas vyko labai brutaliai... per minią nuvilnijo žinia, kad toji pirtis būsianti ne kas kita kaip dujų kamera. Juk analogiškai pasmerktuosius „guosdavo“ ir Osvencimo budeliai... Ėjome į pirtį kaip į mirtį... nuvarė į patalpas, primenančias dušus. Laukėme, kada prasiverš dujos. Tačiau jų nebuvo. Vis dėlto pirtis, o ne dujų kamera! — apsidžiaugėme... Kol mes maudėmės, vagonuose buvo atlikta vadinamoji dezinfekcija. Jos metu „išgaravo“ žmonių paimtos... lašinių paltys ir šiaip vertingesni daiktai, nesusipėti išgrobstyti... Lietuvos aktyvistų... Bet žmonių nuotaika jau pagerėjo. Dabar buvo aišku, kad Stalino emisarų pranašystės neišsipildys: mūsų nebešaudys!“.

Garmutės ešeloną atvežė į druskos kasyklą. „Gamykla, caro užsakymu Amerikos kapitalistų pastatyta Angaros saloje, visais laikais naudojo katorgininkų darbą. Dabar čia sūrų prakaitą... liejo beveik vieni lietuviai“. Į vyresnių kalinių užuominą, kad vaikams reikia mokytis, saugumietis tremtinių reikalams Movčan rėkė: „Jie čia dirbti atvežti. Jums ir daugybės lentelės nereiks! Pasiženklinkit sau ant nosies: jūsų mokykla — druskos gamykla“. „Mes, vaikų brigada, dirbome druskos virimo ceche. Druskos gamybos technologija... atsilikusi ir primityvi... (iš žemės gelmių kėlė akmens druską į viršų) — į didžiulius 10-15 metrų diametro ir 8-10 metrų aukščio katilus. Katilai virė... o per katilo vidurį permesta lenta vaikščiojo moteris, dažniausiai tremtinė ukrainietė, didelė mente maišė verdantį sūrį, graibė druską... Retsykiais katilo viršuje klykstelėdavo. Tai reiškė, kad į verdantį katilą nuo lentos paslydusi pliumptelėjo moteris... — Viena „bandite mažiau, — konstatuodavo faktą...“.

SNO Generalinė Asamblėja 1948 metais priėmė „Visuotinę Žmogaus Teisių Deklaraciją“. Todėl, sako, „mūsų tremtinių, laukė tikras „prievartos Fenomenas“! Buvo reikalaujama pasirašyti, kad mes atvykome į Sibirą SAVO NORU!... Saugumo komendantas Movčanas kvietė žmones į rezidenciją NKVD miesto skyriuje stalinietiškais metodais išreikalauti parašų. Vieni pasirašydavo per parą, o kitiems net penkių prireikdavo...“.

Vietiniai gyventojai niekino tremtinius, juos persekiojo, bet sunkiems (lauko) darbams mieliai samdė „bandites“.

Garmutės motina iš Lietuvos rašė: „Abu

tėvelius... kvietė į saugumą... Ir siulė... važiuoti apsigyventi į Sibirą. O tuo tarpu: „jau figuravo didžioji Josifo parašas reabilitaciniame dokumente! Bet praeis dar dveji metai, kol aš jį savo akimis išvysiu. Suveikė paprasčiausias biurokratinio mulkinimo mechanizmas su vietine iniciatyva: o gal pavyks įvilioti į spąstus dar du naivius žmogeliukus? Gal iš Sibiro gnaužtų nereikės išleisti nė vienos aukos? Ak tie mūsų tautiečiai! Plieniniai staliniečiai, savo uolumu patį Didįjį pralenkiantys!“.

O Lietuvoje vyko partizaninis karas. „Miškiniai šaudė... Norėčiau aš dabar pažvelgti į akis tam staliniečiui, kuris nepaliko ramybės mano motinos. Vis pas save kvietė ir kvietė, primygtinai siūlydamas į mišką žvalgybą eiti, bunkerius surasti ir už tai mainais dukterį iš Sibiro grąžinti!... Tai kas, kad dokumentas su Josifo parašu guli stalčiuje? Matyt, aktyvistų pritrūko — jie, ko gero, labiausiai tiko tik beginklius žmones į vagonus kišti! Kai reikia po miškus braidžiot, tai žarijas geriausiai tinka žarstyti svetimom rankom. Būt geriausiai „sibiriečių“ šeimų. — Tai padėsi savo dukteriai, ar ne?...“

O Kauno 13-jo vidurinėje mokykloje... „... suolo draugė rašė, kad visa klasė pasiryžusi prisidėti prie mano grąžinimo iš Sibiro... (gi) komjaunimo organizacija mokykloje: trys komjaunuliai ir komsorgas ketvirtas... Jis apsilankė mūsų klasėje ir pareiškė: „Stokite vieningai į komjaunimą; aš garantuoju, kad jūsų draugė iš Sibiro grįš!“ Visuotinio entuziazmo klasė neparodė, bet tai ir nebūtų turėję mano reikalu jokios reikšmės“. Toliau, „Atminties lapų“ skyrelyje Garmiutė rašo: „... Mūsų sąlygos buvo daug geresnės negu pirmųjų, 1941 metų lietuvių kankinių. Tačiau ir mus kankino su niekuo nepalyginama liga — laisvės, Tėvynės ilgesys. Nenusakomas žodžiais. Neišreiškiamas jausmais. Nesuvokiamas protui!... „kada aš stovėsiu prie Nemuno?“ — tūkstantį kartų skausmingai klausiau savęs. Pats žiauriausias iš visų mūsų tremtinių patirto skausmo ir pažeminimo būdavo tas geležinis rusų budelių atsakymas: „NIKOGDA!“ Niekada jūs negrįšite į Lietuvą! Niekada!...“.

Dar daug laiko prabėgo iki Garmutės gavo galimybę grįžti į Lietuvą, nors josios reabilitacijos dokumentas „... dvejus metus kažkur klaidžiojo... Kur jis buvo visą laiką, kai aš, faktiškai jau laisva (!) kasiau druską Sibire, o mano tėvai ėjo iš proto Lietuvoje...“. O dešimties tūkstančių su viršum kilometrų kelionė, vienai paauglei, irgi buvo nelengva. Skyrelyje „Sibiras — praieityje, Sibiras — širdyje“ rašo kaip ją užjautė ir padėjo jos mokyklos mokytojai, bet buvo ir tokių, kurie „sibirietį“ niekino, persekiojo. „Sibiriečių“ nepriimdavo į mokyklas, o jei patekdavo — varydavo lauk. Neleidavo gyventi didesnėse vietovėse, baudė už „pasų režimo pažeidimus...“.

Pabaigoje Garmutė rašo: „... Mes negalime nieko pamiršti, nes mūsų atmintis priklauso mūsų tautai. Mes negalime nieko atleisti... Mums nereikalinga neapykanta ir kerštas, jie — mūsų budelių ginklai. Nes mes norime tikėti pasaulį be budelių ir gyvenimą be prievartos... Tačiau: Ieškodami karinių nusikaltėlių užsieniuose, pirmiausiai apsidairykime ir suskaičiuokime juos ČIA. Tuos, kurie, nelabai gražias akis turėdami, sėdasi prie mūsų šventinių stalų!...“. Blogai, kad anų išvežimų egzekutoriai grįžusius iš Sibiro, už paskelbimą prisiminimų, drįsta šantažuoti ir grąžinti.

IV

Antanas Abromaitis, Užpoliarinės „Amerikos“ rašinio autorius, 1941.VI.14 d. neturėjęs net dešimties metų. Jo tremtis tęsėsi 20 metų ir du mėnesius. Tėvas buvo pradinės mokyklos mokytojas. Išvežant jiems buvo pasakyta, jog „jie niekad į Lietuvą negrįš“. Abromaičio šeima, dalinai, perėjo Grinkevičiūtės užpoliarės, „amžino išalo žemės“ kelius. Išliko gyvas, nes jo tėvai buvo drauge. Išmoko elektrotechnikos darbo. Sukūrė

šeimą. Grįžęs į Lietuvą bandė įsidarbinti Petrašiūnų elektrinėje ir dar keletą mėnesių, bet parodęs (tremtinio) dokumentus, vienur girdėjo — „Su jūsų dokumentais nepriimam“, kitur — „my takich ne beriom! — mes tokių neimame!“

V

Paulina Motečienė, „Kauburėlių ant Pečioros kranto“ autorė, 1945 m. liepos 23 d. buvo devynerių metų. Jos motina buvo „baigusi universitetą (ar mokytojų seminariją), dėstė Dotnuvos akademijoje“. Ištekėjusi ir susilaukusi 3 vaikų gyveno kaime. Vėliau persikėlė į Krakes, kur mokytojavo. Išvežė motiną ir tris vaikus: 9, 12 ir 14 metų, o taip pat 80 metų senelę. Išlaipino ant Pečioros kranto Ustliagoje, miško kirtavietėje. Pirmą žiemą motiną, dirbusią miške, užgriuvo medis ir šaka įsirėžė į galvą ir ją išvežė į ligoninę o vaikai liko vieni. Motina tik po kelių mėnesių grįžo, ligota bet „vėl buvome laimingi, nors sutinę iš bado, bejėgiai. Duonos visai parai gaudavome brolis ir aš po 300 g., o mamytė ir sesuo po 250 g.“. Vienok motinos sveikata vis blogėjo. Mirė. Motiną palaidojus, likę vaikai „eidami į baraką žinojome, kad mūsų niekas nelaukia. Niekas niekada jau nelauks. Nesvarbu, kad nebuvo nei plutelės duonos, nei bulvių lupenėlių... Tėvynė ir Motina kiekvienam yra viena. Mes neturėjome nei vienos, nei kitos“. Siekė mokslo, baigė mokyklą. Į Lietuvą grįžo tik 1960 m. rugsėjo mėnesį. „Maniau, kad čia, tėvų žemėje, apie kurią Šiaurėje taip svajojau, niekas su pajuoka man Sibiro neprimins. Apsirikau... Iškentėjome viską, atlaikė mūsų vaikiškos širdelės visus pažeminimus, nuoskaudas. Nelinkėčiau nei didžiausio priešų vaikams matyti tą, ką mes matėme...“.

VI

Simonas Norbutas, „Antroji Velykų diena“ rašinyje, pateikia baisios stovyklos kalinio vienos dienos vaizdą: „... Sargybiniai, matyt, paliko mane mirusiu... Tempė pakaitomis po du už kojų... Prie fabriko zonos koloną pasivijo... senukas su rogėmis (vežė surinkęs mūsų kastuvus ir laužtus), ir sargybos viršininkas leido užmesti mane ant krovinių. Matyt, jau tikrai buvau palaikytas mirusiu... Išgirdau tylius žmonių balsus. — Kiek temperatūros? — Trisdešimt trys ir keturios... Atsimerčiau. Gulėjau ant neštuvų... — Gerai, gerai, sūneli, — girdžiu žodžius su ryškiu azijietišku akcentu, — gulėk. Tau negalima judėti... Supratau, kad paliks ligoninėje... Taip laimingai baigėsi man 1947 metų balandžio 7 diena. Ėjo antrieji kalinimo metai. Man buvo aštuoniolika“.

VII

Napalys Kitkauskas, architektūros mokslų kandidatas, įžymus Vilniaus katedros ir pilių tyrinėtojas, Tolminkiemio bažnyčios restauracijos projekto autorius, parašęs daug puikių mokslinių straipsnių (taip apie jį rašo tolimesniame rašinyje Vytautas Jakelaitis). Utenos gimnazijos VII klasės mokinys, 16 metų, buvo suimtas 1947.XII.6 d. pakaltintas dalyvavęs slaptoje organizacijoje, kelias savaites kankintas. Ypatingos trejulės nutarimu 1948.IV.15 d. nubaustas 10 metų kalėti. Per tą laiką motina mirė, o tėvas su jaunesniu broliu buvo ištremti į Krasnojarską. Ateitis atrodė beviltiška ir niūri. Vienok Kitkauskas rašo rašinyje „Mes politiniai“: „Man, patekusiame į Gulago salyną dar nepilnamečiui, didelės reikšmės turėjo vyresniųjų pavyzdys. Ypač mūsų šviesuomenės pavyzdys... Septintosios stovyklos gamybinėje zonoje dirbo inžinierius Juozas Čepaitis. Mordovijos medžio pramonei labai tiko jo žinios, įgytos studijų metais Berlyne... Gamybinėje zonoje naktinės pamainos felčeriu kurį laiką dirbo Šachmanas, prieš karą buvęs Lietuvos prezidento adjutantu...“. Bendravo su įvairiausių tautybių šviesuoliais, kalinamais tame Gula-

go salyne. Vienas jo draugų, klierikas, gerai pažįstamas su arkivyskupu Reiniu, suimtas likus keliems mėnesiams iki kunigo išventinimų, nuolat Kitkauską ragino lavinti smegenis, mokytis: „Mūsų galvų dar reikės tėvynei. Jai reiks ne vien tik mūsų rankų, bet ir proto“. Mokėsi svetimų kalbų, istorijos ir kitų mokslų. Buvęs prieš karą Mariampolės gimnazijos direktorius, nuo 1940 metų Trakų, o vėliau Alytaus mokytojų seminarijos direktorius Juozas Mičiulis mokęs neužmiršti gimtojo krašto istorijos, bandęs įdiegti logikos bei psichologijos mokslų pradmenis. Jisai rašė Lietuvos istorijos, logikos, psichologijos konspektus, kuriuos jaunimas tuoj persirašydavo.

Dirbdamas dažytoju psichinės ligoninės sergančiųjų korpuse susidūrė su ten laikoma pagyvenusia lietuve, kuri papasakojo, kad kilusi nuo Kėdainių. Turėjusi du sūnus, po karo abu slapstėsi namie, nes nenorėjo eiti į kariuomenę. Troboje turėjo slėptuvę. Kareiviai slėptuvę surado, jos akivaizdoje abu sūnus sušaudė, ją pačią teisė ir atgabeno į Mordoviją. Moteris taip ir liko sukręsta didžiausios netekties...

1954 m. birželio mėn. Aukščiausiojo teismo komisija, kaip suėmimo metu neturėjusi 18 metų amžiaus ir atsėdėjusi trečdalį jam skirtos bausmės (ir stovykloje nepadariusi nusižengimo), paleido iš suėmimo. Už visą Mordovijos stovyklose išdirbtą laiką gavo pinigų tiek, kiek kainavo traukinio bilietas iki Kauno. Už poros metų grįžo ir tėvas su broliu. Tėviškėje, Mažeikių kaime, tėvų sodybos vietoje buvo tuščia vieta, anot A. Miškinio, buvo „belikęs tik melsvas gabalas dangaus“. Kauno Politechnikos partorgas gąsdino, kad Kitkauskas turėsias apleisti Institutą, bet „išgelbėjo“ 1956 m. reabilitacijos pažyma.

VIII

Vytautas Jakelaitis, rašinyje „Mokytojai ir mokiniai“ pateikia 5 asmenų, buvusių kalinių, vaikais išvežtų pasakojimus. Jūratė Marcinkevičienė, 1941.VI.13 d. turėjo keturius metus. Tėvas buvo Šimonių pradžios mokyklos vedėjas, kilęs iš grytelninkų. Jų šeimą suimti atvyko septyni kareiviai. „Kai padarė kratą, sukrėvė kieme visas mūsų knygas, sakydami, kad čia buržuazinė literatūra, ir sudegino“. Tėvas buvo nuteistas už nacionalizmą ir t.t., bet „vienintelis daiktinis tos buržuazinės propagandos įrodymas buvo... Lietuvos Respublikos moneta su prezidento A. Smetonos atvaizdu“. Jūratės vyras Algirdas, 1941.VI.14 d. turėjo šešius metus. Grįžęs į Lietuvą baigė Leningrado veterinarijos instituto neakivaizdinį skyrių. Jūratė pasakojo, kad „po Stalino mirties, 1956 metais mano tėvą iškviė NKVD Jakutsko srities valdybos skyriaus viršininkas... ir sako: Štai, tu dabar laisvas, paimk šitą pasą, bet štai čia pasirašyk, kad niekados negrįši į Lietuvą“. Mano tėvas įsiutęs ir perbales atsistojo, tėsė tą naują pasą ant stalo: „Jeigu aš laisvas ir negaliu grįžti į Lietuvą, tai man nereikia tos jūsų laisvės ir šitokio paso!“. Trenkė durimis ir išėjo. Po mėnesio tėvas, vienok, tą pasą gavo ir jau nebereikėjo jokio pasižadėjimo pasirašyti. Dabar mes manome, kad toks reikalavimas negrįžti namo atėjo iš pačios Lietuvos valdžios, nes ten buvo sakiny, kad niekados nereikalaus turto grąžinimo. Koks reikalas Omsko sričiai dėl kažkieno turto Lietuvoje?... 1966 metais tėvai buvo reabilituoti...“.

Jakelaitis sako, kad būtina rašyti „...apie paauglius, kurie pateko į stalinizmo laikų lagerius, nuteisti... už akių... po žiauriausių kankinimų ir mušimų tardymo metu. Nuteisti dažniausiai pagal sufabrikuotas bylas... nepilnamečiai vaikėzai teisiami kaip suaugusieji ir patenka į baisiausius lagerius... ir jų daugybė žūsta... (baisu) kiek daug Lietuvos žmonių per šituos pragarus praėjo. Nepažinus jų likimų, tikrosios Lietuvos nepažintumėme... (kiekvieno išlikusio) žmogaus likimas... didelė ir šurpi knyga, gerai, kad su laiminga pabaiga, nes mirusiųjų neprakalbinsi. Juos suvertė nuogus į šachtas, juos išvežė nežinia kur prie lagerio vartų

dar kiekvieną durtuvu persmeigė ar medine buoze per galvą tvojo — ar nebando šitokiu lavonu apsimetęs kas...pabėgti“.

Stovyklose, katorgoje, kalėjimuose didelį vaidmenį suvaidino lietuviai inteligentai. Kartą, vieno kalinio paklaustas, poetas Antanas Miškinis pasakė: „...in inteligentas tai gali būti ir nebaigęs nė vienos klasės, bet visapusiškai išsilavinęs, apsiskaitęs žmogus. O kitas kelis fakultetus baigęs, bet nebus inteligentas, bet prie to dar yra, sako Jakelaitis, — pareigos, taurumo, ištikimybės bruožai, artimo žmogaus užjautimas, nesaavanaudė pagalba. Būtent tokie ir pasirodė Lietuvos inteligentai tenai, baisiuose lageriuose.“

Rašydamas apie profesorių Juozą Tonkūną, buvusį Lietuvos Respublikos švietimo ministrą, įžymų agronomą-pienininką (kuris) buvo tarp pačių pirmųjų tremtinių... Sako, kad tame ešelone tremtinių buvo apie penki šimtai, išliko keturi žmonės. Intelligentai guodė, rėmė, mokė jaunimą. Juozas Šustikas, inžinierius, irgi nuteistas nepilnametis, baigęs tik pradžios mokyklą išsaugojo kalinimo laiko užrašus, konspektus, A. Miškinio pamokos — būdvardis..., žodžio sudėtis... sudėtinis sakiny... A. Kučingis (operos solistas) mokė lotynų kalbos... J. Tonkūnas aiškino Lietuvos istoriją, žemės ūkio pagrindus, botaniką...

Jakelaitis baigdamas rašo: „Stalinizmas iš esmės priešiškas inteligentijai. Degraduotas chamas pasimėgaudamas gali kankinti Vaviloną (rusų botanikas, genetikas 1943 m. badu miręs stovykloje), įgrūsti į šaltą bado karcerį beveik mėnesiui poetą Miškinį, gali gardžiuotis žmogaus dvasinėmis ir fizinėmis kančiomis. Tikro žmogaus tai nepalaužia, stiprus žmogus ne tik pats išsilaiko, bet ir kitus įkvepia, geresnio laisvo gyvenimo viltį stiprina. Stipriausi lageriuose pasirodė inteligentai, mokytojai. Jie ir čia jautėsi reikalingi, čia tęsė ir vykdė savo profesinę pareigą. Tikras mokytojas net ir pragare išlieka inteligentas. Tokių ir stalinizmas neišveikė... mokėsi, švietėsi, ateičiai ruošėsi ir veltui dienų neleido tie jaunuoliai, kurie šito norėjo, kurie pasiryžo. Tokie šliejosi prie inteligentų, jų patyrimo ir išminties sėmėsi, patys inteligentais tapo. Kiti, deja“.

IX

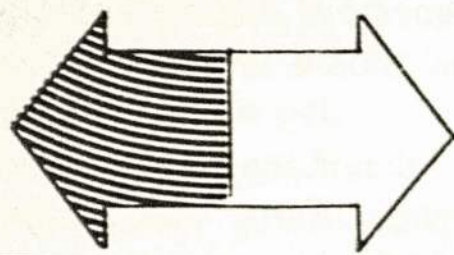
Ojaras Mednis, rašinyje (vertimas iš latvių kalbos) „Trys sąsiuviniai“, kuris skirtas jo dukroms, dienoraščio ar kronikos forma rašo apie tėvų ir savo pergyvenimus, ypač nuo 1941.VI.14 d. ir kuriuos, sako, galima užvardinti „Giltinės šešėlyje“. Tėvas buvo atskirtas. Ojaras tik iš 1966.II.9 d. rašto sužinojo, kad jo tėvas buvo sušaudytas 1942.V.12 d., nors „TSRS Aukščiausioji Taryba jau 1955 metais išleido Dekretą dėl ištremtųjų bylų peržiūrėjimo, reabilitavimo, kompensacijos už nusavintą nuosavybę (šeimos namus, suprantama) išmokėjimą...“.

X

„Dar viena „Baltoji dėmė“ prieš užverčiant paskutinįjį „Trijų sąsiuvinį“ puslapį, rašinyje, Ojaras Mednis, iš 1988.VI.18 d. laiško duomenų rašo apie 1946 m. gegužės mėnesį nelegalų parvežimą iš lagerių į Latviją „daugiau nei 1000 vaikų, be gydytojų pagalbos ir medikamentų, apiplýšusių, išbadėjusių...“. Tas vaikų gelbėjimas buvo išaiškintas ir „didžią dalį parvežtųjų vaikų išsiuntė Sibiran antrą kart... Pasibaigus Stalino, Berijos ir kitų, vietinių pakalikų, žvėriškumas, vaikai grįžo daugelį iškentę, bet užgrūdinti ir ištikinę humanistai...“.

Jakelaitis savo minėtą rašinį „Mokytojai ir mokiniai“ pradeda klausimu: „Ar prisimenate P. Rimšos skulptūrą „Lietuvos mokykla 1864-1904“? Tolimesni to rašinio įvado sakiniai, tarytum knygos motto, pateikti ant

(tęsinys sekančiame psl.)

ir taip,
ir ne

LIETUVA — ČIKAGOS PRIEMIESTIS

Nereikia labai jaudintis, kad dvišimtoji Didžiosios prancūzų revoliucijos sukaktis Lietuvoje praėjo beveik nepastebėta. Lietuva šiais laikais ir taip turi be galo daug visokių reikalų ir bėdų. Gal ir visas pasaulis tos sukakties nebūtų per daug pastebėjęs, jeigu dabartinės Prancūzijos prezidentūra ir vyriausybė nebūtų socialistų rankose. Dabar populiarsnės visokios „Reagano revoliucijos“. Sunkiau suprantamas mūsų, išeivių, visiškas tos sukakties ignoravimas.

O vis dėlto, nors ir pavėluotai, Didžiąją prancūzų revoliuciją prisiminė ir Lietuva. Jaunas filosofas Rolandas Pavilionis parašė labai temperamentingą straipsnį „Prancūzija — Lietuva: 1789-1989“ (*Literatūra ir menas*, 1989.VIII.5). Peržvelgęs Lietuvos — Prancūzijos santykių istoriją ir konstatavęs, kad beveik iš visų Lietuvos mokyklų išmesta prancūzų kalba ir kad tas dedasi ir dabar, Persitvarkymo gadynėje, kai neva kuriamas tautinis švietimas ir tautinė mokykla, R. Pavilionis prieina labai įdomios, tiesiog sensacingos, išvados: „Kad, išėję iš panslavizmo stepių, nepavirstume tik Čikagos priemiestiu, kad nebūtų gėda prieš savo vaikus ir visą pasaulį“.

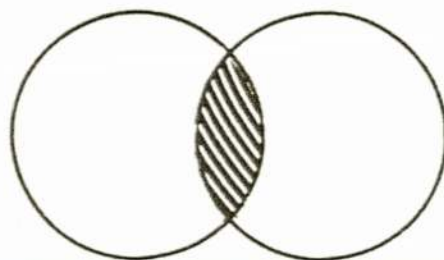
Be abejo, tą Lietuvos pavirtimą Čikagos priemiestiu reikia laikyti tik ironiškai pikta metafora, kuri primena savo laiku Nepriklausomoje Lietuvoje paleistą ironišką kalambūrą, kad norint atgauti Vilnių reikia jį padaryti Kauno priemiestiu, kaip buvo prie Kauno prijungti Palemonas, Petrašiūnai ir kiti priemiestiai.

Tačiau kai šiandien beveik visame pasaulyje triumfuoja vadinama pasiūlų ekonomika („supply economy“) ir kapitalizmas, kuris seniau buvo laikomas beveik keiksmazodžiu, labai įdomu skaityti tokius R. Pavilionio samprotavimus: „Komunizmo šmėkla kadaise klajojo po Europą. Šiandien per pasaulį ropoja vertelgiškumo, merkantilizmo monstras, su kuriuo galima susikalbėti, deja, tik anglų kalba“. Iš to aišku, su kuo R. Pavilionis bando identifikuoti tą merkantilizmo monstrą. Prancūzų kalba ir kultūra kaip tik ir turėtų būti lyg atsvara prieš tą amerikietišką materializmą.

Tokia yra to, kiekvienu atžvilgiu, įdomaus Rolando

Pavilionio straipsnio pagrindinė mintis, apie tai turėtų pagalvoti ir tie, kurie norėtų paversti Lietuvą jeigu ne Čikagos priemiestiu, tai bent 51-ąją JAV valstiją. Žinoma, jeigu ją ir šį kartą nepralinks Estija ir Latvija, kaip pralenkė skelbiant jas sovietinėmis respublikomis.

Vincas Trumpa

atvirai
kalbant

PILNI PIRŠTAI RAŠTELIŲ...

Ankstyvą pirmojo š.m. rugsėjo mėnesio ketvirtadienio popietę, atidarydamas trisdešimtąjį Santaros — Šviesos suvažiavimą įprastinėje Tabor Farmoje Vytautas Kavolis dar tik keliasdešimčiai klausytojų pasakojo, kad pradžioje buvęs ir šios federacijos ženklas ar simbolis (Laisvės statula), ir nario kortelė ir šūkis, kuriuos šiandien jau vargu kas beatsimena. Nebuvo tik sąrašų, nė nario mokesčių... Bet ir su jais, ir be jų Santara išliko ir žengia tolyn vis brandesnė ir nuolat atjaunėdama... Jau ir penktadienio vakare žiūrovais pripildyta didžioji daržinė ir vėl sausakimšai persipildė šeštadienį, sušvitėdama gausiais jaunais ar nematytais veidais, šalia gerai pažįstamų ir kasmet matomų.

Jeigu ankstyvesniuose suvažiavimuose dažniau dominavo literatūra ir istorija, tai šiemet daugiau apsi-stota prie politiniai filosofinės ar etnografinės tematikos; jeigu pernykštis suvažiavimas dažniau žadino emocijas, tai šiųmetinis vertė susimąstyti, angažuotis konkrečiam darbui ar veiklai.

Suvažiavimo kryptis, galima sakyti, išryškėjo jau pirmą dieną. Jeigu įžanginėje V. Kavolio paskaitoje „Psichologinio žmogaus istorinė vaikystė“ bent paliestųjų asmenybių vardai (Baranauskas, Valančius, Daukantas, Maironis, Kudirka, Basanavičius), ar jų parašyti tekstai siejosi su literatūra, jei to vakaro užsklandiniame pokalbyje Liūto Mockūno klausinėjamas Kauno dramos teatro aktorius Valentinas Masalskis, pasakodamas apie savąjį kelią į sceną, suminėdavo ir vieno kito dramaturgo pavardę ar veiklą, tai kitos tos dienos paskaitos literatūros iš viso nebepri-silietė. Antroje (apie Markso ir Engelso teorijas ir dabartinę padėtį Lietuvoje) Julius Šmulskštys, išnagrinėjęs

Amžino įšalo žemėje Užpoliarės tundra, tarytum betono danga užgožia, sunaikina kiekvieną gyvybę. O vienok, toji antžmogiška danga vis ir vis „sproginėjusi“, pro tų plyšių nuolaužas prasiverždavo, iškildavo nors ir gležnas, silpnutis, bet žaliuojantis, gyvas daigas, pajėgęs tą „amžino įšalo žemės“ betoną pralaužti net pats vienas, kad tik pasiekti saulės spindulį... Tie „žali gležnūs daigai“ siekė grįžti į Tėvynę, siekė Mokslo, tapo Inteligenta is ir kurių kasdieninės maldos esmę sudaro žodžiai (p. 98): „...Tėve mūsų — gimtasis krašte! Tebūnie šventas Tavo vardas — LIETUVA!“

Trumpai tariant, knyga *Amžino įšalo žemėje* yra liudijimas byloje prieš stalinizmo vykdytojų bei pakalikų užmojų išnaikinti lietuvių inteligentiją, lietuvių mases paversti savo vergais o Lietuvą padaryti Amžino įšalo žemės neatskiriama dalimi.

Jonas Dainauskas

Didesnį kiekį Amžino įšalo žemėje knygos „Vyturio“ leidykla Vilniuje yra pasiuntusi platinimui JAV LB Kultūros tarybai. Knygas tikimasi gauti dar šią vasarą. Amžino įšalo žemėje platinama per knygų platintojus — Red.

marksizmo koncepcijas ir įvairias jų įgyvendinimo fazes, priėjo išvados, kad Gorbačiovo persitvarkymas yra iš esmės tam priešingas, nes, anot Markso, kol yra privati nuosavybė, tol nėra laisvo žmogaus; Markso ir Engelso požiūriu tautiškumas yra esmėje negatyvus ir tautinio atgimimo sąjūdžiams iš viso nepriimtinas... Nors, iš kitos pusės, persitvarkymas yra artimas Markso-Engelso humanistinei dvasiai asmeninės kūrybos ir žmogiško laisvėjimo prasme. Trečioje paskaitoje etnografas Vaclovas Milius kalbėjo apie veiksmus, formavusius lietuvių liaudies kultūrą.

Sunku būtų kuriai nors mokslų ar menų sričiai priskirti pokalbius ar simpoziumus, kurie, nežiūrint užsibrėžtų temų, turi tendencijos nukrypti į pašnekovams ar publikai labiausiai rūpimas aktualijas. Penktadienio rytą tokį pokalbį su Arvydu Juozaičiu, gerai žinomu Sąjūdžio pradininku ir veikėju, pradžioje studijavusiu ekonomiką, bet vėliau perėjusiu į filosofiją ir dabar toje šakoje dirbančiu jau devyneri metai, pravedė V. Kavolis... Po pietų Lietuvos „Jaunimo pažiūrų“ simpoziume į Kęstučio P. Žygo klausimus atsakinėjo šiandieninėje Lietuvoje ilgiau ar trumpiau išgyvenę išeiviai (Rita Dapkutė, Judita Sedaitytė, Edvardas Tuskenis), naujausi ateiviai ir svečiai (Jurga Ivanauskaitė, Eugenijus Krukovskis). Buvo svarstyta, koks yra šiandieninės Lietuvos organizuoto jaunimo stovis, ko įvairios grupės siekia, dėl kokios Lietuvos jie dirba ir kovoja.

Simpoziume dalyvavo ir jaunas latvių akademikas Guntis Šmidchens, save laikęs pabaltiečiu ir dėl to išmokęs ne vien latviškai, bet ir estiškai, o pernykščius metus praleidęs Iliojaus universiteto Lituanistikos katedroje. Tą rytą jis (lietuviškai!) skaitė paskaitą „Tijų Pabaltijo emigrantų šeimų sagos“, šeimų jam atpasakotas gyvenimo istorijas traktuodamas kaip etninę tautosaką. Savo pasirinktasias nagrinėdamas jis bandė atsakyti į klausimą, kodėl ir jauniausios kartos, gimusios svetimose kraštuose, iki šiol išlaikė savo tėvų kalbą ir tradicijas.

Ką reiškia „Būti lietuviu“ šeštadienio popiečio pirmojoje paskaitoje svarstė ir Alfredas Senn'as, peržvelgdamas lietuviškos sąmonės raidą nuo „Aušros“ laikų. Pats prelegentas pasisakė esąs šveicaro tėvo (gerai žinomo kalbininko-lituanisto), Lietuvoj išgyvenusio devynetą metų (1921-1930), ir tėvų namuose lenkiškiai kalbėjusios Raudondvario dvarininkaitės lietuviškos motinos sūnus, gimęs JAV ir save laikęs amerikiečiu, daugiau šveicaru negu lietuviu. Pagal griežtus europietiškus principus jis jaučiasi jokiai tautai nebeprisiklausęs, pomirtiniame gyvenime pramatęs daug vargo, jeigu ten būsią grupuojama tikrai pagal tautybes... Neseniai kelis mėnesius praleidęs Lietuvoje prelegentas (ankstyvesniame suvažiavime kalbėjęs angliškai), šį kartą ne vien paskaitą skaitė, bet ir į klausimus atsakinėjo vien lietuviškai, didžiausiam jau poros šimtų pasiekusios auditorijos pasitenkinimui...

Ilgomis ovacijomis ir atsistojimu publikos buvo pagerbtas ir antrasis šeštadienio popiečio paskaitininkas Arvydas Juozaitis, kalbėjęs apie „Teisingos visuomenės sampratą“ ir jau įžangoje pabrėždamas, kad pamatinė teisingumo sąlyga yra valstybė, o esminis reikalavimas — valdžios teisėtumas, įstatymais pagrįstas tvarkymasis ir teisingumas, vienyjantis skirtingų dydžių reiškinius ar dalykus.

Literatūriniais svastymams pradžią davė Ilona Gražytė-Maziliauskienė ankstyvą penktadienio popietę kalbėjusi apie „Kentėjimo sindromą“ šiandieninėje Lietuvos literatūroje ir kritikoje kelių (V. Areškos, A. Bernoto, V. Daunio, R. Gavelio, A. Šliogerio, V. Zalatoriaus ir kt.) recenzijų ar kritikos straipsnių *Literatūroje ir mene* bei *Pergalėje* šviesoje, priedama išvados, kad dauguma vertintojų, atrodo, šiandien viską matuoja kentėjimo mastu, savotiškai pradėdami tą kentėjimą net mylėti ir tik iš jo nustatydami kūrinio vertę...

AMŽINO ...

(atkelta iš 11-to psl.)

užpakalinio viršelio: „...Kas galėjo pamanyti, kad „vargo mokykla“ vėl pasikartos, tikrai nepalyginamai sunkesnėmis sąlygomis, toli nuo gimtosios Lietuvos, ištremtųjų šiaurėje ir stalinizmo metų lagerių pragaruose. Tokia mokykla dar nėra pavaizduota jokiose skulptūrose ar paveiksluose, dar mes patys apie ją nedaug žinome. Ji dar glūdi daugiausiai atmintyje tų, kurie jos pakopomis ėjo. Tenai nebuvo nei klasių patalpų, nei perkėlimo iš klasės į klasę, bet ten buvo pats svarbiausias dalykas Žemėje — mokytojai ir mokiniai, o tai yra bet kurios pažangos svarbiausioji sąlyga“.

Amžino įšalo žemėje knygoje kalba išlikę gyvi ir, grįžus į Tėvynę, iškilę įvairių sričių specialistai, mokslininkai. Jų tėvai ir jie patys, metant juos į Amžino įšalo žemę, stalinizmo vykdytojų iš anksto buvo paskirti sunaikinimui, o vienok išliko gyvi, kad liudyti apie žuvusių ir savo praeitus Golgotos kelius, apie savo Tėvynės milžiniškus nuostolius ir apie savo ryžtą stipresnį nei Holocaust'as.

„Ką reiškia būti lietuviu?“ Apie tai suvažiavime kalba Alfredas Senn'as. Pirmininkauja Liūtas Mockūnas

Jurga Ivanauskaitė, jauna (g. 1961) ir šiandien itin populiari Lietuvos prozininkė (jos pirmasis romanas *Mėnulio vaikai* buvo išparduotas vos spėjus išleisti), „Kultūrinę jaunimo problematiką Lietuvoje“ aptarė pasiremdama eile citatų ir paberdama daugelį vardų sparčiai besikeičiančios aplinkos fone, ilgiau sustodama prie moterų kūrėjų ir kritikoje pasigėsdama feministinio požiūrio... Tuo po jos kalbėjusi Violeta Kelertienė prasarė, jog jai paskaitos tema „Jaunieji romantikai“ rašymo procese transformavosi į „jaunuosius romanistus“, pagaliau apsistojant prie ką tik su „Pirmąja knyga“ debiutavusio Valdo Papievio (g. 1962) romano *Ruduo provincijoje*. Knyga parašyta dar 1985-1986 metais ir liečia daugiau dvasinę provinciją. Sekama J. Apučio, o ypač Br. Radzevičiaus tradicijomis, su mažiau pastebima formine Antano Škėmos įtaka. Tai romanas romane apie rašytoją rašantį romaną, kartu duodant ir to kūrinio epizodus. Šis turtingo ir įdomaus siužeto romanas yra perkrautas gamtos aprašymais, kurie amerikiečiui skaitytoji būtų nuobodūs.

Bronius Vaškelis sekmadienį, suvažiavimo baigminėje paskaitoje, kalbėdamas apie „Jurgio Savickio prozos meninę raišką“ ilgiau sustojo prie jo stambaus paskutinio veikalo *Žemė dega*, prieidamas išvados, jog šis rašytojas mūsiškėje prozoje vis dar tebėra vienišas ir jo vieta literatūroje tebėra nenusistovėjusi.

Meninę suvažiavimo dalį, kaip ir visuomet, užsklendė šeštadienio literatūros vakaras, kurį pravedė (ir vėl gausiu knygų stalu besirūpinusi!) Lakštuonė Vėžienė, o su naujaisiu A. Mackaus fondo leidiniu — V. Trumpos *Lietuva XIX amžiuje* — supažindino istorikas Romas Misiūnas, jį pavadindamas geru, vaizdžiai literatūriškai parašytu populiariosios istorijos pavyzdžiu... Liūnė Sutema paskaitė keletą eilėraščių iš spaudai ruošiamo rinkinio *Graffiti*, Jurga Ivanauskaitė — apsakymą „Konjunktūrinė mergaitė“, o Raymond Filip'as — pluoštą anglišių eilėraščių, juos itin sąmojingai lietuviškai aptardamas.

Literatūros vakarui ankstokai pasibaigus ir nesusiklijavus programoje numatytam „Lietuviškam naktiniam klubui“, padėtį išgelbėjo publikos mėgiama estradinė dainininkė Violeta Rakauskaitė-Štromienė, su magnetofono juoston įgrotą palyda padainavusi apie tuziną skambių dainų, ne vieną jų publikos priversta kartoti.

Viso suvažiavimo menine viršūnė reikėtų laikyti penktadienio vakaro spektaklį — Gogolio *Pamišėlio užrašus* — Kauno dramos teatro aktoriaus Valentino Masalskio (su rež. Gyčiu Padegimu) pastatytus bene prieš ketvirtą metų ir jo iki šiol Lietuvoje ir užienyje sėkmingai tebevaidinamus. Vaidinimas vėliau buvo pakartojamas Čikagos ir Los Angeles visuomenei, todėl,

manau, bus lietuviškoje spaudoje ir plačiau recenzuojamas.

Tą patį vakarą Lietuvos dokumentinių filmų režisierius Arvydas Reneckis dar rodė ir keletą trumpų filmų: „Vilties skambučiai“ (rež. A. Reneckis), „Didysis pirmadienis“ (rež. Laima Pangonytė), „Medžio atmintis“ (rež. H. Šoblevičius) ir visus labiausiai sukrėtusią „Vėliavą iš plytų“, apie šiandien jau plačiai žinomą jauno raudonarmiečio Artūro Sakalausko tragediją.

Šeštadienio pavakary įvyko ir Santaros-Šviesos federacijos bei jai giminingų institucijų posėdis. Pranešimus darė V. Kavolis, Valdas Adamkus (federacijos), Gintautas Vėžys (AM & M fondo), Aleksas

Vaškelis (*Metmenų*) ir kiti. Aptarti veiklos planai, išrinktos naujos valdybos (kaip ir įprasta, daugiausiai iš tų pačių asmenų), o Santara gali pasididžiuoti lietuvių kalbon atvertusi ar sugrąžinusi bent trejetą sielų, gal jau beviltiškai klaidžiojusių kitakalbiškumo atkylanėse...

Per visą suvažiavimą daržinėje vyko dail. J. Plikonytės-Bružienės dailės darbų paroda, o vakarais mažesnėse patalpose vyko posėdžiai ir buvo rodomos privačių asmenų padarytos video juostos iš pačių aktualiųjų įvykių Lietuvoje (Baltijos kelio, tremtinių ir partizanų palaikų sugrąžinimo į savuosius ar tinkamus kapus, etc.) Žiūrovus jaudinusios ir graudinusios iki ašarų.

Ir šį Lietuvos himnu užbaigtą suvažiavimą, jį uždariusio federacijos pirmininko V. Adamkaus žodžiais tariant, dominavo Lietuva... O ne vieno namo grįžtančio mintyse dar vaidenosi nepamirštamai V. Masalskio sukurto scenos, ar mintyse skambėjo gaudžios dainos parafrazė įtaigiuose Liūnės Sutemos posmuose:

Pilni pirštai raštelį neišskaitomų,

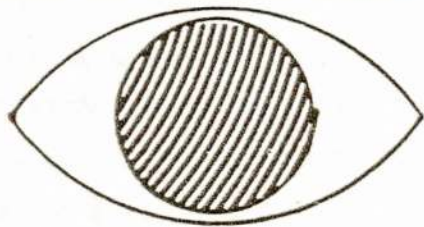
Pilnas dvaras svetelių, nemylimų, nelau-

kiamų,

Pilnos burnos žodelių,

Kuriais springstate abu...

Algirdas T. Antanaitis

man
regis

VISAIS ATŽVILGIAIS ĮSPŪDINGAI

„Šiomet įspūdingiau nei pernai ar užpernai“ — tokia bendra į Los Angeles lietuvių mugę (IX.30 ir X.1) atvykusių nuomonė. Nedidelė Šv. Kazimiero parapijos teritorija — pirmininko Edmundo Kulikausko ir jo rengėjų štabo bei talkininkų dėka — pavirto judriu, spalvingu lietuvišku disnildu. Tik vaikščiok, tik žiūrėk, tik klausykis. Gėrėkis vėliavomis, balionais, juostomis, Gedimino baltais stulpais ant trispalvių stovų, gražia estrada, stalais su baltais skėčiais. Dekoratoriai sumaniai padirbėjo!

Visur vyravo viso ko gausa: meno ir tautos dailės, dainų ir šokių, valgių ir gėrimų. Visko nesuminėsi. Ir apie visus nuoširdžiai bent sakini tarti šiame trumpame rašinyje neįmanoma.

Mokyklos kieme, kaip niekad, palapinių pavėnėje ant stovų kabėjo daugelio profesionalių dailininkų pa-

veiksmai, atgabenti iš įvairių Amerikos vietovių, net iš Lietuvos. Išstatyti pardavimui. Buvo ir jaunųjų dailininkų galerija, suorganizuota Lionės Stankutės. Atskiruose mokyklos kambariuose išsidėstę Algimanto Kezio, Karolio Avizienio, Adomo Galdiko darbai. Ar kas tuos kūrinius pirkto, nežinau. Aplamai prie paveikslų nedaug telkėsi mugės lankytojų: juk tuo pačiu metu vyko visa eilė kitų atrakcijų. Tuo tarpu tautodailės kambariuose — ir spūstis ir čekių bei žaliukų šlamesys.

Šią lietuviško savaitgalio šventę rengėjai dedikavo pačiam aktualiausiajam tikslui, kurį estradoje skelbė didžiulis užrašas — Nepriklausomybė Lietuvai.

Buvo sakomos atidarymo kalbos. Glaustai, linksmai pakalbėjo Los Angeles tarėjas Michael Woo ir mūsų konsulas Vyt. Čekanauskas. Bernardas Brazdžionis, kaip mugės garbės pirmininkas, sveikino visus, anot romėnų, atvykusius čia duonai ir žaidimams (*panem et circenses*). Man itin įstrigo Brazdžionio tartas aforizmas: lietuviškas skrandis ilgiausiai išsilaiko nenutautęs. Poetui buvo įteiktos žirklės — perkirpti ne vieną, bet tris kaspinus. Jei su geltona ir žalia nebuvo vargo, tai raudonoji kažkaip nesidavė perkerpama. Pagaliau poetas ją įveikė. Pagalvojau: ar ne toks bus ir Lietuvos kelias į visišką laisvę. Galų gale raudonieji turės nusileisti lietuvių ryžto žirklėms.

Žvilgtterėjime į to nenutautusio skrandžio pusę. Šeštadienį prie maisto dalintojų stalo išsitiesė gan solidi eilė. O valgių sąrašas turiningai ilgas, masinantys mūsų gomurį. Koldūnai, kugelis, cepelinai, dešros su troškintais kopūstais, šaltibarščiai, bulviniai blynai, sklandžiai, bulvės... Viso ko kombinacija tik 8 žaliukai. Tuo tarpu viena kugelio porcija — 2.50. Taigi, norint pasisotinti, jau reikia kombinacijos.

Girdėjau, kad buvo pagaminta 2500 koldūnų. Ir jų pristigo. Tas kiekis kažkaip atitiko atsilankiusių skaičių — irgi 2500. Suprantama, ne visi valgė ir ne visi užsakinėjo pilnas porcijas. Aš, pavyzdžiui, pasitenkinau dešromis, kopūstais ir alumi.

Dėl juoko vienas pagarbus svečias iš Vilniaus nufotografavo mus stovinčius toje valgių laukimo uodegoje. Sako: tegul pamato, kad ir Kalifornijoje tokių buitės eilučių esama. Tiesa pasakius, joje neprastovėjau net 10 minučių. Moterys valgius dalino mikliai, dargi pridėdamos šypsenos šaukštą.

Kiemo scenoje su dainomis ir šokiais publiką džiugino ansambliai ir jaunieji solistai. Būtent: Los Angeles „Spindulys“, Kansas City „Aidas“, Denverio „Rūta“, San Francisco „Vakarų vaikai“, Punkris iš Toronto su draugais: Sauliu Gyliu iš Čikagos, Linu Polikaičiu iš Los Angeles ir Virgiu Švabu iš Kauno. Dainavo Nijolė Sparkytė-Dakota, Vilija Variakojytė ir Marco Teti. Trečią valandą sceną užvaldė garsingas roko vienetas „Trys sesutės Grikavičiūtės“ — Mimi, Ani, Loretta. Su jomis Kulikauskas atliko savo kūrybos šaipokiškas roko dainas „Naujas kraujas“.

Tik dalį folklorinių pasirodymų temačiau. Geram pusvalandžiui nusileidau į apatinę salę, kur dideliame ekrane buvo rodomos Lietuvos atgimimo vaizdajuostės, kruopščiai suredaguotos Pauliaus Jasiukonio.

Geru pažymiu reikia įvertinti programos leidinį. Viršelį puošia Lietuvių mugės simbolis — „Šokėja“, kurią nupiešė dail. Alyja Kalinich (dail. Onos Paškevičienės duktė). Leidinyje, šalia išsamios mugės renginių ir dalyvių pavardžių informacijos, yra puslapis apie Lietuvą anglų kalba. Patys reikšmingiausi faktai.

Jei šeštadienį visas vyko punktualiai, tai numatytas vakare Pasilinksminimas (šokiai su orkestru) vėlavosi pusantros valandos. Šitaip buvo bandoma šokti mėgstančiųjų kantrybė. Tai gal tik vienas šleivas minusas tarp daugelio dvasingų ir pelningų mugės plusų. Itin džiugu, kad įvairiais būdais per tas dienas Lietuvos Sąjūdžiui (telefaksui nupirkti) buvo surinkta 1500 dolerių.

Pr. Visvydas

APIE ATEITIES . . .

(atkelta iš 16-to psl.)

sitvarkymo metu svarbu sukelti užsienio valiutos, kurią būtų galima panaudoti modernizuojant įstaigas, pramonę, žemės ūkį ir gydymą. Yra keli realistiški metodai kaip tai atlikti: turizmas, specialių projektų išpildymas užsienio firmoms (kaip, pvz., elektroninių aparatų, kompiuterių ir t.t. sumontavimas vartojant užsienyje pagamintas dalis), eksportas geros kokybės prekių (kaip baldų, keramikos ir gintaro išdirbinių). Čia turėtų būti pajungiama pats didžiausias Lietuvos turtas — jos gyventojų darbštumas ir išsilavinimas.

Pasukim dabar į išeivijos vandenį. Jau keli metai kaip esate Lietuvos federalinės kredito unijos „Kasos“ prezidentas. Matyt tai ką nors reiškia Jums asmeniškai, nes už einamas pareigas nesate atlyginamas. Kodėl į šią veiklą ryžotės įsijungti, ypač atsižvelgiant į faktą, jog esate technologijos profesionalas?

Lietuvių federalinė kredito unija „Kasa“ egzistuoja jau apie dešimtį metų. Jos aktyvas siekia 85 milijonus dolerių. Pagrindinis šios kredito unijos tikslas yra suteikti palankias finansines sąlygas jos nariams ir remti lietuvišką veiklą. Kaip minėta, direktoriai, įskaitant prezidentą, atlyginimo negali gauti pagal nustatytas valdžios taisykles. Aš pats dirbu be atlyginimo tik dėl to, kad „Kasa“ yra lietuvių finansinė organizacija, kurios tikslas — ne vien kelti jos narių gerbūvį, bet tuo pačiu remti lietuvišką veiklą. Direktoriai, kurie paaugoja be užmokesčio daug savo laiko, atlieka tokią pat funkciją lietuvių ir Lietuvos labui, kaip ir kitų įvairių organizacijų be atlyginimo dirbantys nariai. Kad būtų efektingu direktorium, nėra reikalinga turėti biznio, buhalterijos ar kito kokio komercinio mokslo laipsnį. Svarbiausia kad žmogus būtų teisingas, turėtų aiškų matymą bendroje finansinėje sferoje ir suprastų, kad ši organizacija tarnauja jos nariams, lietuvių visuomenei, o ne savo asmeniškiesiems pageidavimams. Kadangi kredito unijų investavimų plotmė yra gan ribota ir paprasta, eksperto lygio supratimas apie komercinius investavimus, biržas ir kitas verslo transakcijas mažai padėtų joms vadovaujant. Išdėdinkas ir menedžeriai kurie dirba pilną laiką ir gauna algas, turi būti gerai susipažinę su buhalterija, nekilnojamo turto pirkimo/pardavimo principais ir kitomis biznio transakcijomis. Direktorių pagrindinė funkcija yra prižiūrėti, kad federalinės valdžios išleisti įstatymai būtų teisingai vykdomi, kad nariai būtų patenkinti finansiniais patarnavimais ir kad kredito unija plėstųsi, o jos kapitalas kiltų.

Amerikoje turime eilę bankinių kooperatyvų, kurių indėliai siekia apie ketvirtį bilijono dolerių. Pelnas yra pagrindinis jų veiklos tikslas, ir gal būt, banko nariams nėra intereso, kad bankas atliktų dar kitokį vaidmenį, be pelno kūrimo. Norėčiau čia Tau pateikti du surištus klausimus. Pirma, kokios yra kooperatinių bankų galimybės patarnauti savo klientams ne vien ekonominėje srityje ir ką tokie kooperatyvai galėtų duoti bendram lietuviškam reikalui? Ir antra, kaip į kooperatyvo pastangas patarnauti lietuviškam reikalui žiūri nariai? Ką „Kasa“ šia kryptimi yra nuveikusi?

Pagrindinė funkcija kooperatyvinių bankų yra kelti savo narių finansinį gerbūvį ir teikti efektingą patarnavimą. Neekonominėje sferoje šie kooperatyviniai bankai daug ko atlikti negali, nes tai pareikalautų atitraukimo darbininkų nuo tiesioginio darbo ir pažeistų valdžios išleistų nuostatų. Lietuvių visuomenėje šie bankiniai kooperatyvai gali atlikti kai kurias užduotis, kurios nėra tiesioginiai surištos su finansine parama. Noriu paminėti keletą pavyzdžių: skirti patalpas lietuviškiems reikalams,

reklamuoti ir platinti lietuvišką spaudą ir meno kūrinius, suteikti galimybę lietuvių jaunuoliams gauti patyrimo finansinėje lietuvių organizacijoje, pagelbėti kitoms lietuvių organizacijoms keliant Lietuvos nepriklausomybės atgavimo reikalą.

Dauguma narių pritaria kad „Kasa“ teiktų finansinę paramą lietuviškiems reikalams. Šioje srityje yra gan nemaži atsiekimai. Šiuo metu „Kasa“ paaugoja apie 40,000 dolerių per metus lietuviškiems reikalams. Skiriant šią finansinę paramą kredito unijos turi prisilaikyti kai kurių gairių, nes pagal federalinės valdžios įstatymus, finansinė parama gali būti suteikiama tik reklaminiu būdu. Jos apimtis priklauso nuo kredito unijos dydžio ir finansinio stovio. Kredito unija, turinti apie 500 milijonų dolerių, realistiškai galėtų skirti reklamoms ir lietuviškiems reikalams apie 200,000 dolerių per metus. Pasiekti šią sumą „Kasai“ yra gan realu, bet, tai priklausys visų pirma nuo lietuvių visuomenės, kai ji supras, kad taupydami ir skolindamiesi iš lietuviškos kredito unijos jie gauna ne tik geresnes finansines sąlygas, bet tuo pačiu pagelbsti lietuviškai veiklai ir lietuviybės išlaikymui.

Ar šiuo metu yra jau perspektyvų „Kasai“ patarnauti lietuviams vystant ekonomiką Lietuvoje, žinoma, siekiant pelno?

Pagal valdžios nuostatus ir įstatymus „Kasa“ tiesioginės finansinės pagalbos negali Lietuvai suteikti. Netiesioginiu būdu yra keletas galimybių pagelbėti ekonominio persitvarkymo metu: suteikti informaciją ir operatyvines detales steigiant kredito unijas ar kooperacinius bankus Lietuvoje, apmokinti keletą menedžerių iš Lietuvos, atidarant sąskaitas Lietuvos mokslinių ar kultūrinių organizacijų vardu. Pinigai į šias sąskaitas būtų įdedami narių, gyvenančių Amerikoje aukos būdu ir dalinu užmokesčiu už keliones į Lietuvą. Lietuvoje institutai ir mokslinės įstaigos parūpintų ir apmokėtų butą bei turistines keliones. Sudėti pinigai šiose sąskaitose galėtų būti vartojami perkant kompiuterius, elektroninius prietaisus, mokslo medžiagas, ir t.t.

Dabar keli klausimai apie Mokslo ir kūrybos simpoziumą, kurio programos sudarymui vadovaujate. Tai jau šeštas toks susibūrimas. Kuriems galams mes tuos simpoziumus rengiame? Ar dėl to, kad susikūrė tokia tradicija, ar kad iš to kas nors gero išeina? Ką apie tai galėtum pasakyti?

Mokslo ir kūrybos simpoziumas gal ir pasidarė tradicija, bet tuo pačiu ši konferencija duoda vienintelę progą suburti kartu įvairių disciplinų bei specialybių lietuvių mokslininkus ir kūrėjus. Tai duoda galimybę pasidalinti žiniomis ir pateikti lietuvių visuomenei lietuvių mokslininkų atsiekimus ir mokslinę informaciją. Nemaža dalis prelegentų yra iš jaunesnios kartos čia gimusių žmonių. Tai duoda progą vartoti lietuvių kalbą moksliniame lygyje bei galimybę susitikti ir pasikeisti žiniomis su įžymiais lietuvių mokslininkais. Mokslo simpoziumo metu yra pateikiama ne tik moksliniai pranešimai, bet svarstoma taip pat politinės, kultūrinės, ekonominės ir kitos problemos išeivijoje ir Lietuvoje. Tai dažnai duoda gaires tolesniam darbui lietuvių ir Lietuvos labui

Šiame simpoziume žada dalyvauti ir nemažas skaičius dalyvių iš Lietuvos. Ko konkrečiai galime tikėtis? Dabartinės politinės ir kitas sąlygas turint omenyje, ar galima įsivaizduoti, pvz., Lietuvos ir išeivijos mokslininkus bendradarbiaujant įvairių mokslinių problemų sprendime? Ar yra jau konkrečių pavyzdžių? Kokios būtų vaisingiausios bendradarbiavimo sritys? Ar apie tai nebus kalbama simpoziume?

Šeštajame Mokslo ir kūrybos simpoziume yra

įtraukta virš 100 paskaitų iš Lietuvos. Tikimės, kad nemaža dalyvių atvyks ir pateiks savo paskaitas. Daugelis šių prelegentų iš Lietuvos yra pasiekę aukštą lygį savo profesijose ir užima svarbias pozicijas mokslo ir kultūros įstaigose. Sėkmė ekonominio persitvarkymo ir savarankiškumo atgavimo dalinai priklausys nuo šių mokslininkų ryžto, darbo ir sumanumo. Atvykstantieji iš Lietuvos su paskaitomis atlieka bent tris svarbias funkcijas: pademonstruoja išeivijos mokslininkams ir visuomenei kokiame lygyje Lietuvoje mokslas stovi; pateikia detalią informaciją apie universitetus, institutus ir mokslines įstaigas ir užmezga kontaktus su išeivijos lietuvių mokslininkais.

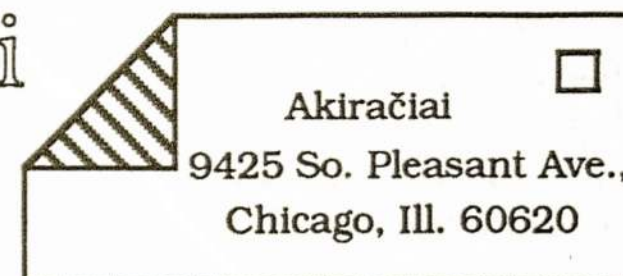
Bendradarbiavimas tarp Lietuvos ir išeivijos mokslininkų sprendžiant įvairias problemas yra realus, bet atsiranda ir nemažai sunkumų. Pavyzdžiui, kai Vakarų pasaulio bendrovės nenori niekam atskleisti naujausių mokslinių išradimų. Daugelis išeivijos lietuvių mokslininkų dirba privačiose ar valdžios firmose bei fabrikuose, kur reikalinga laikytis slaptojo kodo („security clearance“) ir negali dalintis moksline informacija su Lietuvos mokslininkais. Vaisingiausios dabartinės bendradarbiavimo sritys gal būtų ekologija, transportas, komerciniai mokslai, ekonomija, energija, žmės ūkio ir buitinių produktų gamyba, ir medicina. Daugelis šių bendradarbiavimo klausimų ir bus diskutuojama simpoziumo programoje.

Ką aplamai galite pasakyti apie simpoziumo programos apimtį, jos iškilnesnius momentus, vedamąją ar jungiamąją temą?

Šeštojo Mokslo ir kūrybos simpoziumas susideda iš dviejų pagrindinių dalių: mokslinės programos ir meno, kultūros vakarų bei renginių. Centrinės simpoziumo temos tai įvykiai ir pasikeitimai Lietuvoje, ekonominis persitvarkymas ir mokslinis bendradarbiavimas. Sudaryta plati akademinė programa, susidedanti iš 82 sesijų. Yra paruošta apie 300 paskaitų. Šešios sesijos yra plenarinės, kur bus pateikiama svarbios temos kaip: Lietuvos ateitis, siekiai ir realybė; lietuvių architekto paskirtis Lietuvoje ir užsienyje; Vytauto Didžiojo Universitetas: sąvoka ir iššūkiai; ekologinės ir gamtosaugos problemos Lietuvoje; mokslinis bendradarbiavimas persitvarkymo laikotarpyje; imunodeficitas liga AIDS. Plenarinių sesijų metu kitos sesijos nevyks. Tai duos progą visiems mokslininkams ir visuomenei kartu išklausti visus pranešimus ir diskusijas.

Mokslinė programa susideda iš penkių dalių: tikslieji mokslai, architektūra ir technologija — pirmininkas dr. S. Bačkaitis; humanitariniai ir socialiniai mokslai — pirmininkė prof. D. Katliūtė-Boydston; medicina ir odontologija — pirmininkas dr. A. Vanagūnas; menas ir muzika — pirmininkė L. Venclauskienė; teisė ir komerciniai mokslai — pirmininkas P. Kilius. Pasirinktas simpoziumo šūkis — Laisvė-Mokslas-Kūryba — nustato pagrindinę šio simpoziumo gairę. Tuo pačiu, įvertinant įvairius įvykius ir perversmus, kurie turėjo stiprią įtaką formuojantis Lietuvos tautai, kalbai, mokslui ir laisvei yra sukurtas iškilus bronzos medalis.

laiškai

DAR DĖL JUOZO KELIUOČIO ATSIMINIMŲ

Savo atsiminimų knygoje *Dangus nusidažo raudonai* Juozas Keliuotis pasakoja, kaip labai jis neapkętęs vokiečių ir kaip Gestapas stengėsi jį suimti. Saugodamasis jis net septynis kartus pakeitė butą, naktimis

slėpdavosi pas pažįstamus... Tik darbe ir gavėje jautėsi saugus. Man tuo visu nesinori tikėti.

Vokiečių okupacijos metais aš dirbau Kauno radiofono literatūros skyriuje. Skyriaus viršininkas buvo vokiečių rašytojas Herbert'as Scheffler'is su kuriuo J. Keliuotis artimai draugavo. Jiedu dažnai kalbėdavosi telefonu, drauge į teatrą ėjo, o naujo tarnautojo prireikus, Scheffler'is prašydavo J. Keliuotį pasiūlyti kandidatus, kviesdavo jį į vokiečių radifone rengiamus pobūvius. J. Keliuotis su vokiečiais išgerdavo, šnekučiuodavosi, šypsodavosi... Vokiečiai su juo elgdavosi maloniai, pagarbiai. 1944 m. pavasarį, vieną vakarą J. Keliuotis atėjo į literatūros skyrių. Iš ten J. Keliuotis, H. Scheffler'is ir aš kartu ėjome į dailininkų priešparodinių pasitarimą, ruošiamą tuometinio Lietuvos Dailininkų Sąjungos pirmininko Adalberto Staneikos bute. Į pasitarimą buvo pakviesti spaudos ir radijo darbuotojai. J. Keliuotis tą vakarą buvo H. Scheffler'io vertėjas. Visa tai vyko tuo metu, kuriuo J. Keliuotis sako slapstėsis. Atsimintina, kad prie radiofono durų stovėjo SS dalinio sargybinis ir tikrino visų į radiofoną einančių dokumentus.

Dabar, skaitant J. Keliuotio atsiminimus, kyla mintis, kad gal čia šitai parašyta persekiojimo liga sirgusio žmogaus. Tačiau tada J. Keliuotis jokių būdu neatrodė sergančiu ar vokiečių nekenčiančiu, nuo jų besislapstančiu žmogumi. Vėlgį, jei Gestapas būtų norėjęs jį suimti, tai būtų ir suėmęs. Būtų suradęs jį net pas draugus besislapstantį. Be to, Gestapas nesivaržė ir dieną žmogų suimti. Taip dienos metu gatvėje buvo suimtas mano bendradarbis Algirdas Griškėnas. Aš pats buvau telefonu iškviestas ir kelias valandas tardomas.

Kai žmogus apie kurį vieną dalyką netiesą sako, tai yra galimybių jog ir kiti jo teigimai yra išsigalvoti. Štai kodėl J. Keliuotio atsiminimai panėsi į romaną, o ne į tikrus išgyvenimus. Iš tikrųjų, taip kaip elgiasi J. Keliuotis gali elgtis tik fiktyvus romano veikėjas. Šitai pernai pastebėjo ir vienas savaitraščio *Dirvos* bendradarbis, dar pridėjęs, kad gal tie atsiminimai parašyti kaip apsigynimo medžiaga galimo naujo suėmimo atveju. Kaip kitiap paaškind tą neatlaidžią panieką Lietuvos vyriausybei, tą itūžimą ant vokiečių, išsigalvotą slapstymąsi. Pažinojom J. Keliuotį kaip ramų, pakantų ir išskirtinio talento kultūrininką, o čia jis prisistato keršto trokštančiu, užuojautos ieškančiu kniaukliu.

O va kai pernai Vincas Trumpa kai kuriais J. Keliuotio teigimais suabejojo,

tai šiemet (*Akiračiai*, 1989 nr. 5) okupuotos Lietuvos rašytojas Romualdas Lankauskas savo laiške piktai jį užpuolė, pabrėždamas, kad V. Trumpa neturįs moralinės teisės abejoti. Į tą išpuolį atsiliepdamas V. Trumpa paaiškino, kodėl jis turįs moralinę teisę ir kodėl abejoja.

Kalbant apie moralę pasakytina, kad paties atsiminimų autoriaus moralinis pamušalas buvo silpnokas. Atsiminimuose jis įtarinėja, kaltina savo buvusius bendradarbius ir draugus, o kitus, su dideliu pavojum sau jį priglaidusius, apkalba, išjuokia. Niršta ant stipendiją jam davusios buvusios Nepriklausomos Lietuvos vyriausybės, kariuomenės vadų, kodėl jie raudonajam tvanui nesipriešino, nežuvo. Vežamas į Sibirą ir vėliau tremtyje pyksta ant savo likimo draugų, kodėl jie kriminalinių nusikaltėlių, skriaudžiančių politinius kalinius, nemuša, jų nesutvarko. Vis kad kiti kraują lietų, skriaudžiamuosius užtartų. Pats gi buvo pačiame amžiaus tvirtume, kresnas, stiprus vyras, tai gal nebuvo labiau už kitus nusilpęs, taip pat kankintus ir alkanus. Daugelis jam padėjo, o nesimato, kad jis būtų ką užtaręs, paguodęs.

R. Lankauskui turėtų būti žinoma, jog žmogaus patirta kančia nėra nuopelnas ar didvyriškumas ir neįpareigoja kitų vien dėl to juo tikėti ir jį gerbti.

Balys Gražulis

Flint, Mich.

LIETUVIŠKAI AR ANGLIŠKAI

Akiračių š. m. birželio mėn. numeryje (1989 m., nr. 6) 15-me psl. yra rašoma, kad Taline įvykusią Baltų asamblėją sveikino PLB pirmininkas „savo kalba. Angliškai“. Aš neturiu nieko prieš jūmorą, bet, man atrodo, ir jis negali prasilenkti su faktais. Toje asamblėjoje pasakiau kalbą *lietuviškai*. Mano kalba buvo perduota *lietuviškai* Lietuvai ir per radiją, ir per televiziją. Ji taip pat buvo atspausdinta kai kuriuose lietuvių laikraščiuose išeivijoje. Taigi jūsų „buldogas“ davė neteisingą informaciją, kurią reikėtų atitaisyti.

Bendrai imant, mes, PLB Valdyba turime tiek daug svarbių darbų, kad net sunku rasti laiko atsakyti į nepagrįstus puolimus. Siūlyčiau jūsų „buldogui“ vietoj manęs susirasti kitą hidrantą.

Su pagarba

Vytautas J. Bieliauskas

Dr. V. Bieliauskas Baltų asamblėją sveikino *lietuviškai*, o spaudos konferen-

U.S. Postal Service STATEMENT OF OWNERSHIP, MANAGEMENT AND CIRCULATION Required by 39 U.S.C. 3685		
1A. Title of Publication AKIRACIAI	1B. PUBLICATION NO. 7 0 6 5 0 0	2. Date of Filing 9/30/89
3. Frequency of Issue Monthly except August and December	3A. No. of Issues Published Annually 10	3B. Annual Subscription Price \$12.00
4. Complete Mailing Address of Known Office of Publication (Street, City, County, State and ZIP+4 Code) (Not printers) 9425 South Pleasant Avenue, Chicago, Illinois, 60620		
5. Complete Mailing Address of the Headquarters of General Business Offices of the Publisher (Not printer) 9425 South Pleasant Avenue, Chicago, Illinois, 60620		
6. Full Names and Complete Mailing Address of Publisher, Editor, and Managing Editor (This item MUST NOT be blank) Publisher (Name and Complete Mailing Address) Viewpoint Press, Inc. 9425 So. Pleasant Ave., Chicago, Ill., 60620 Editor (Name and Complete Mailing Address) Henrikas Zemelis, 795 Odsila Way, Pontana, Wisconsin, 53125 Managing Editor (Name and Complete Mailing Address) Liutas Mockunas, 9425 So. Pleasant Ave., Chicago, Ill., 60620		
7. Owner (If owned by a corporation, its name and address must be stated and also immediately thereunder the names and addresses of stockholders owning or holding 1 percent or more of total amount of stock. If not owned by a corporation, the names and addresses of the individual owners must be given. If owned by a partnership or other unincorporated firm, its name and address, as well as that of each individual must be given. If the publication is published by a nonprofit organization, its name and address must be stated.) (Item must be completed.)		
Full Name Viewpoint Press, Inc. / a non-profit corporation /		
Complete Mailing Address / same as in 4. /		
8. Known Bondholders, Mortgagees, and Other Security Holders Owning or Holding 1 Percent or More of Total Amount of Bonds, Mortgages or Other Securities (If there are none, so state)		
Full Name none		
Complete Mailing Address		
9. For Completion by Nonprofit Organizations Authorized to Mail at Special Rates (DMM Section 423.12 only) The purpose, function, and nonprofit status of this organization and the exempt status for Federal income tax purposes (Check one) ☒ (1) Has Not Changed During Preceding 12 Months ☐ (2) Has Changed During Preceding 12 Months (If changed, publisher must submit explanation of change with this statement.)		
10. Extent and Nature of Circulation (See instructions on reverse side)	Average No. Copies Each Issue During Preceding 12 Months	Actual No. Copies of Single Issue Published Nearest to Filing Date
A. Total No. Copies (Net Press Run)	1400	1400
B. Paid and/or Requested Circulation 1. Sales through dealers and carriers, street vendors and counter sales	125	120
2. Mail Subscription (Paid and/or requested)	985	985
C. Total Paid and/or Requested Circulation (Sum of B1 and B2)	1110	1105
D. Free Distribution by Mail, Carrier or Other Means Samples, Complimentary, and Other Free Copies	160	160
E. Total Distribution (Sum of C and D)	1270	1265
F. Copies Not Distributed 1. Office use, left over, unaccounted, spoiled after printing	130	135
2. Return from News Agents	--	--
G. TOTAL (Sum of E, F1 and 2—should equal net press run shown in A)	1400	1400
11. I certify that the statements made by me above are correct and complete		
Signature and Title of Editor, Publisher, Business Manager, or Owner <i>Liutas Mockunas, Managing Editor</i>		

cijoje kalbėjo angliškai. Visi kiti pabaltiečiai spaudos konferencijoje kalbėjo savo kalbomis — Red.

ŠMEIŽTAI IR ATSIPRAŠYMAI

Jei būčiau jūsų vietoje, nieko nelaukdamas atšaukčiau skelbtą šmeižtą apie a.a. Romą Kalantą, kad jo susideginimo pagrindine priežastimi buvo ne patriotizmo pademonstravimas, o paprastas pamišusio hipio veiksmas. Ir, kaip ir apšmeižiant, vėl *Akiračiuose* atsiprašyčiau Romo šeimą už tą šlykštų Romo Kalantos apšmeižimą.

K. Radvila

Čikaga

Pareiškimą apie R. Kalantos psichinę būseną susideginant padarė ne Akiračiai, o tuometinės Lietuvos TSR vyriausybės sudaryta medicininė komisija. Todėl ir Akiračiams nėra ko atsiprašinėti už svetimą nuodėmę. Galime tik pastebėti, kad šiais metais sudaryta nauja vyriausybė komisija tokiais išvadais apie R. Kalantos būseną nerado pagrindo ir aną pareiškimą atšaukė—Red.

Gerbiamieji,

Gražu, kad einate pirmyn! Visados jums linkėjau sėkmės.

Alena Devenienė - Grigaitienė
St. Petersburg, Florida

Dėkojame už linkėjimus ir \$ 200 auką lazeriui įsigyti — Adm.

AKIRAČIUS galima įsigyti šiose vietose:

PARAMA, 2534 W. 69 Street, Chicago, Ill., 60629
PATRIA, 2646 W. 71st Street, Chicago, Ill., 60629
PARISH LIBRARY, 1465 De Seve St., Montreal, P.Q. H4E 2A8
SPAUDA, 10 John Street, Waterbury, Ct., 06702
S. PRAKAPAS, 49 Norseman Street, Toronto, Ont. M8Z 2P7
J. VAZNELIO prekybos namai — Gifts International, 2501 W. 71 St., Chicago, Ill., 60629

Prašau man siuntinėti AKIRAČIUS / pratęsti prenumeratą:

Vardas ir pavardė.....

Gatvė.....

Miestas..... Valstybė..... Zip.....

AKIRAČIAI Prenumerata \$ 12.00
9425 So. Pleasant Ave., Auka \$
Chicago, Illinois 60620 Priedu čekį \$

POKALBIS SU RIMU VAIČAIČIU

APIE ATEITIES MODELIAVIMĄ IR KITUS RŪPESČIUS

Dr. Rimantas Vaičaitis — Columbija universiteto New York'e statybos ir mechaninės inžinerijos profesorius, Šeštojo mokslo ir kūrybos simpoziumo programos vedėjas ir Lietuvių federalinės kredito unijos „Kasa“ prezidentas. Rimas Vaičaitis gimė Lietuvoje, Amerikon atvyko 1960 m., čia įsigijo aeronautikos inžinerijos doktoratą Illinois universitete. Tų toli gražu nepilnų biografinių duomenų kontekste ir pradėjome pokalbį. Pokalbį vedė Tomas Remeikis.

* * *

Kiek mums yra žinoma, nesate nutraukęs ryšių su Lietuva, o gerai pažįstate jos gyvenimo sąlygas, atsiekimus ir problemas. Šiais persitvarkymo laikais atrodo, kad prasipletė galimybės autonomiškai, kad ir ne visai savarankiškai, tvarkytis politinėje, ekonominėje ir kultūrinėje srityse, o daug kas mano, kad gali būti atgauta ir visiškai nepriklausomybė. Kaip ten būtų, atrodo, kad Lietuva turės gana plačias teises ir, to akivaizdoje, Jūsų kaip mokslininko nuomone, ar Lietuvos mokslo lygis duoda vilties jog ji galės pilnai dalyvauti pasaulinėje ekonominėje rinkoje? Kokios mokslo sritys apleistos, kokios sritys kultivuotinos norint sėkmingai įsijungti į platesnį pasaulį?

Lietuvos mokslininkams buvo stipriai suvaržytos galimybės dalyvauti užsienio mokslinėse konferencijose ir simpoziumuose. Tik maža dalis lietuvių mokslininkų darbų žinomi užsienio mokslinėje visuomenėje. Keletai kur pavyko dažniau išvažiuoti į Vakarus ir pateikti savo mokslinius darbus, parodo, kad Lietuvos mokslininkai gali pasiekti tarptautinį lygį. Mokslo progresui Lietuvoje trukdė biurokratiniai suvaržymai, įvertinimai ir paskyrimai į svarbias pareigas už palankumą politikoje, trūkumas užsienio informacijos, maži atlyginimai ir atsilikęs išvystymas kompiuterių ir kitų modernių prietaisų. Giliau pažvelgus matosi, kad Lietuvos mokslininkai yra gerai pažengę teoretinių dėsnių išvystyme tiksluose moksluose; daugelis jų darbų prilygsta pasaulinio lygio darbams. Inžinerijos srityse taip pat yra svarbių atsiekimų, bet gal per daug dėmesio buvo kreipiamas į detalias specializacijas, o neužtektinai — į bendrą inžinieriams mokslinį paruošimą. Vakarų pasaulyje detalią specializaciją ir patyrimą inžinieriai ir technologai įgyja pramonėje, o ne universitetuose ar institutuose. Mokslo sritys, kurios yra atsilikusios ar permažai buvo kreipiamas dėmesio, tai ekonomika, biznesas, teisė, kompiuteriai, informatika, architektūra ir ekologija. Norint pasiekti Lietuvos mokslininkams aukštą tarptautinį lygį ir skatinti mokslo vystymąsi reiktų įvesti reformas — panaikinti biurokratinis trukdymus, nustatyti algas ir jų kėlimą pagal atliktą darbą ir mokslinius atsiekimus, įsteigti pinigines premijas už naujus atradimus, sudaryti sąlygas greitai gauti mokslinę informaciją iš užsienio, suteikti galimybę išvažiuoti į Vakarų pasaulio konferencijas ar simpoziumus ir siūsti kiek galima daugiau studentų pasigilinti užsienio universitetuose.

Kaune atkurtas Vytauto Didžiojo universitetas su humanitarine, biznio ir informatikos programa. Naujo pasaulinio lygio universiteto sukūrimui atodo priešinosi ir Vilniaus universitetas ir Kauno aukštosios mokyklos, kurios nenorėjo būti integruotos į naujo universiteto struktūrą. Koks, Jūsų nuomone, turėtų būti optimalus VDU profilis, kad jis taptų rimtu varžovu ir partneriu pasaulio universitetų tarpe? Ar pradinė mokslo apimtis ir struktūra tokį vaidmenį prileidžia? Ar kartais Lietuvoje nėra per didelis specializavimas, viena kita nepriklausomų aukštųjų mokyklų skaičius, vedas prie kompartmentalizacijos, „teritorinių kovų“ duplikacijos ir atskirų specialiųjų mokyklų nepajėgumo ugdyti „pilną“ žmogų ir profesionalą?

Vytauto Didžiojo Universiteto Kaune atkūrimas yra svarbus žingsnis Lietuvos istorijoje. Teiginys, kad Lietuvoje yra jau pakankamai daug aukštųjų mokyklų ir prasideda konkurencija, neturi per daug pagrindo. Vienas iš svarbiausių kiekvienos tautos turtų — jos gyventojų išsilavinimo lygis. Tik tos valstybės gali padaryti spartų ir progresyvių ekonominį ir kultūrinį kilimą, kurių piliečiai turi pakankamą išsimokslinimo lygį. Vienas iš pagrindinių Vytauto Didžiojo Universiteto tikslų yra paruošti absolventus vadovaujantis progresyviais, savarankiškais metodais ir akademinės laisvės principais. Steigiami tiksliai, humanitarinių, socialinių ir kitų mokslų fakultetai yra būtini ir neturi sudaryti konflikto Vilniaus Universitetui ar kitoms aukštosios mokykloms. Besikeičianti politinė ir ekonominė padėtis Lietuvoje pareikalauja reformų ir naujų mokslo šakų įvedimo visose Lietuvos aukštosiose mokyklose. Tam tikros varžybos dėl geriausių studentų, dėstytojų, profesorių ir finansinės paramos tarp universitetų, institutų ir mokslinių centrų yra reikalingos, nes skatina mokslinį darbą ir mokslo lygio kėlimą.

Kad Vytauto Didžiojo Universitetas galėtų būti varžovu ar partneriu žymių pasaulio universitetų tarpe reikės nemažai laiko ir sąmoningumo iš universiteto profesorių ir administracijos. Istorija rodo, kad naujiems universitetams užtrunka nemažai laiko pasiekti tarptautinį mokslo lygį — daugelis šių viršūnių niekad nepasiekia. Vytauto Didžiojo Universitetas neturėtų ribotis siaurų sričių specialistus ruošimu, bet rengti aukšto išsilavinimo absolventus tiksliai mokslų, ekonomijos, humanitarinių ir socialinių mokslų, biotechnologijos, komercinių ir biznio mokslų bei informatikos/kompiuterių srityje. Vienas iš svarbių naujai įkurto universiteto uždavinių būtų surasti užtektinai dėstytojų ir profesorių, kurie būtų gerai susipažinę ne tik su savo mokslo šaka, bet ir turėtų gerą pažangių dėstytojų metodų supratimą.

Atsižvelgiant į pasaulio mokslinę-technologinę raidą, sakykim Jums būtų pavestas strateginis planavimas kaip vystyti Lietuvos ekonomiką ir su tuo susijusią programą. Kas Lietuvai duotų didžiausią naudą už mažiausią kainą trumpo laiko perspektyvoje ir ko Lietuva turėtų siekti ekonomijos ir mokslo vystymo ilgo laiko perspektyvoje?

Lietuva yra gan maža valstybė su mažais finansiniais resursais ir stipriai atsilikusia technologija. Planuotojai ir ekonomistai turės gan atsargiai parinkti pramonės šakas, kurios ateityje galės konkuruoti pasaulinėje rinkoje. Šitaip pertvarkant pramonę ir ekonomiką, lygiagrečiai turės būti daromi pakeitimai ir mokslinėse programose.

Kadangi laikas trumpas ir greitai bus reikalaujama pozityvių rezultatų, persitvarkymas turėtų vykti kartu ir vidurinėse ir aukštosiose mokyklose. Pirmas žingsnis tai įsteigti keletą aukšto lygio vidurinių mokyklų, į kurias patektų geriausi mokiniai iš visos Lietuvos pagal gautus pažymius iš matematikos, biologijos, istorijos, geografijos ir lietuvių kalbos. Šių naujai įsteigtų vidurinių mokyklų mokymo programa turėtų būti panaši į geriausių privačių gimnazijų Amerikoje ir Anglijoje. Tos vidurinės mokyklos pasidarytų elitiniai centrai, ruošiantieji studentus aukštosioms mokykloms. Kitose vidurinėse mokyklose daug pakeitimų nereikia; gal tik sumažinti rusų kalbos reikalavimus, praplėsti kitas svetimas kalbas, įvesti ekonomijos ir biznio kursus bei duoti moksleiviams galimybę pasirinkti keletą kursų pagal savo norą.

Aukštosiose mokyklose turėtų būti panaikintos mokslo sritys ar kursai kurie Lietuvai neatneša jokios tautinės, praktinės ar kultūrinės naudos. Sustiprinti tas mokslo šakas, kurios yra būtinos keliant ekonominį, buitinių ir produktyvumo lygį (kaip biznesas ir komerciniai mokslai, architektūra, statybinė inžinerija, kompiuteriai, automatizacija, informatika, biotechnologija, ekologija, medicina, odontologija, farmakologija).

Viena iš svarbių reformų būtų panaikinimas įvairių reguliacinių valdžios įstaigų, kurių funkcijos yra politinės, bet ne ekonominio, buitinio ir mokslinio lygio kėlimas Lietuvoje. Ilgo laiko perspektyvoje Lietuva turėtų paimti savo ekonominiu modeliu vieną iš Vakarų Europos valstybių.

Lietuvos planavimo organai, ekonominiai institutai, mokslinės įstaigos bandė kurti visuomenės vystymo planus net dešimtmečiams į priekį. Iki šiol tie planai turėjo prisilaikyti Maskvos nustatytų parametrų. Ar egzistuojanti planavimo sistema ir jos mokslinis užnugaris yra pajėgus projektuoti ateitį, ar yra alternatyvios struktūros planavimui? O gal reiktų viską palikti rinkai? O gal reiktų pasisamdyti, sakysim, Čikagos universiteto monetaristus, kad jie, kaip pvz. Čilėje, sukurtų optimalios ekonomijos modelį Lietuvai? Kokia Jūsų nuomonė?

Lietuvos planavimo organai neturėtų priimti Maskvos nustatytų gairių. Atrodo kad jų bus galima atsakyti ir vykdyti gan savarankišką persitvarkymo procesą. Lietuvos mokslininkai ir pažangieji valdžios sluoksniai yra gan pajėgūs projektuoti Lietuvos ateitį, jei galės tai vykdyti savarankiškai, be įtakos iš Maskvos. Norint paspartinti persitvarkymo tempus ir įvesti progresyviuos Vakarų pasaulio principus, reiktų gauti daugiau konkrečios informacijos apie kapitalistinių valstybių ekonominius ir mokslinius modelius. Tam galėtų pasitarnauti lietuviai mokslininkai, ekonomistai ir verslininkai, gyvenantys užsienyje, suteikdami reikiamą informaciją.

Samdymas Čikagos universiteto ar kitų monetaristų sustatyti Lietuvai ekonominį modelį neatneštų daug naudos, nes jų visos teorijos ir informacija yra pagrįsta Vakarų pasaulio kapitalistine sistema. Lietuvai šiuo metu jų ekonominiai modeliai tikriausia neatitiktų, nes dabartinė pramonė negali pagaminti produktų užtektinai aukštos kokybės, kad galėtų konkuruoti su Vakarų pasaulio rinka. Natūralių resursų (kaip naftos, rūdų, mineralų, dujų) Lietuva neturi, o biurokratinė sistema, egzistavusi virš 40 metų, turės stiprią įtaką dar daugelį metų. Pagrindinė Lietuvos produktų rinka bus Sovietų Sąjunga, Rytų socialistinės valstybės, raudonoji Kinija ir gal kai kurios daugiau atsilikusios Vakarų valstybės. Ekonominio per-

(tesinys 14-me psl.)